

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

Mass Media and Security of Buddhism

โดย

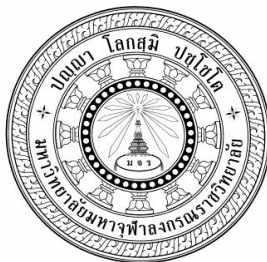
ศาสตราจารย์ ดร. จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-978-364-687-4

รายงานการวิจัย

เรื่อง

สื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

Mass Media and Security of Buddhism

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ISBN 978-978-364-687-4

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Mass Media and Security of Buddhism

by

Professor Dr. Chamnong Adivadhanasit

Buddhist Research Institute Mahachulalongkornrajavidyalaya University

B.E. 2548

Research Project Supported by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ISBN 978-978-364-687-4

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : สื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
ผู้วิจัย : ศาสตราจารย์ ดร. จานงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์
ส่วนงาน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ : ๒๕๔๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการวิจัยชิ้นนี้ เพื่อศึกษาสถานการณ์สังคมไทยในปัจจุบัน ภายใต้กระแสสื่อสารมวลชนเสรี และศึกษาเหตุผลในการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ของสื่อสารมวลชนและความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา วิธีการศึกษา เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาจากการสัมภาษณ์กลุ่มพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการในวัดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จำนวน 15 รูป และสื่อสารมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์และวิทยุโทรทัศน์ จำนวน 10 คน

ผลของการศึกษา สรุปได้ดังนี้ สื่อสารมวลชนเป็นองค์กรธุรกิจมีเสรีภาพในการเสนอข่าวสารต่างๆ อย่างเต็มที่ ภายใต้ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม สื่อสารมวลชนทุกประเภทมีบทบาทและอิทธิพลสูงมากต่อบุคคลและต่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งอิทธิพลทางการเผยแพร่ค่านิยมทางวัฒนธรรมและความเชื่อ แม้จะมีการกำหนดจรรยาบรรณของสื่อ แต่ก็มักจะถูกละเมิดข้ามเพราะมีการแข่งขันกันสูง เพื่อผลกำไรและความอยู่รอดของตน การเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์จึงขาดความรอบคอบและไม่ค่อยคำนึงถึงผลกระทบต่อสถาบันพระพุทธศาสนา และสังคมไทยปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เนื่องจากการเป็นสังคมเปิดและสังคมเสรี จึงรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาอย่างไม่มีขอบเขต ได้มีผลกระทบเป็นความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ มากขึ้น ทำให้เกิดการไร้เสถียรภาพทางด้านวัฒนธรรมและความเสื่อมศีลธรรมอันมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนานั้นได้ให้ความสำคัญแต่ต่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสื่อศิลปวัฒนธรรม ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาประกอบด้วย สื่อพื้นฐานทั้งสามประเภทนี้เป็นหลัก ส่วนองค์ประกอบอื่นๆ ที่ทำให้พระพุทธศาสนาเข้มแข็งมั่นคง ได้แก่ บทบาทของรัฐ คณะสงฆ์ ประชาชน สื่อสารมวลชน ภาคธุรกิจเอกชน และนักวิชาการ ซึ่งจะต้องร่วมมือส่งเสริมและพัฒนาสถาบันพระพุทธศาสนาในรูปของพหุภาคี สำหรับเหตุผลในการนำเสนอข่าวสารของสื่อสารมวลชนเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงลบของ

พระภิกษุสงฆ์ ประกอบด้วย เหตุผลเชิงธุรกิจ เชิงเตือนสติ เชิงสะท้อนปัญหาสังคม เชิงความ
รับผิดชอบ เชิงวิชาการ และเชิงทำลาย

แม้จะเป็นข้อเท็จจริงว่า เหตุผลในการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์ของสื่อสาร
มวลชนจะเป็นเหตุผลเชิงธุรกิจเป็นหลักก็ตาม แต่ก็มีข้อเสนอแนะว่า การที่จะให้สื่อมีบทบาทในการ
สร้างความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนา สังคมและรัฐจะต้องสนับสนุนสื่อประเภทสร้างสรรค์เพื่อให้
อยู่รอด และคณะสงฆ์ควรมีสถานงานแถลงข่าวเกี่ยวกับบทบาทของคณะสงฆ์ในเชิงรุกเป็นประจำ
และควรจัดตั้งองค์กรด้านการเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับพระศาสนาให้มีประสิทธิภาพ และน่าสนใจ
เพื่อดึงดูดความสนใจของประชาชนให้มากขึ้น

Research Title: Mass Media and Security of Buddhism
Researchers: Professor Dr. Chamnong Adivadhanasit
Department: Buddhist Research Institute,
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Fiscal Year: 2548 / 2005
Research Scholarship Sponsored by: Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRSCT

The objectives of this research were to study the present Thailand's social situation under the current of free and liberal mass media and to study the reasons of the mass media in the news coverage of the Buddhist monks and the security of Buddhism. A qualitative research method was employed for collecting secondary data from documents and primary data from interviewing 15 Buddhist monks at administrative level and from 10 newspaper and television reporters respectively.

The findings may be summarized as follows. Mass media was a business organization with full freedom in presenting news under a democratic political system and under a capitalistic economic system. All types of mass media played a vital role and had a great influence on the individual and society especially in terms of spreading cultural value and belief. Even though a code of conduct was set for mass media, it was always overlooked because of tough competition for profit and survival. The presentation of news coverage about the misbehaved Buddhist monks was careless and hardly thinking of its impact on the Buddhist institution. And the present Thai Society was undergoing a rapid change owing to being exposed to unlimited new cultural value. This had created a substantial intergroup conflict and caused social and cultural disorganization and moral deterioration. Buddhism has given an importance to such means as individuals, natural environment and arts and culture. The security of Buddhism lived principally in these three means. Other factors responsible for the security of Buddhism consisted of roles of government organizations, Buddhist Sangha, Lay people, mass media, private business sector and academicians who must co-operate and develop the Buddhist institution in the poly-party form.

As for the reasons of reporting the news of the misbehaved Buddhist monks in a front page of newspaper were found to be varied highly ranging from business reason, warning reason, social problem reflection reason, responsibility reason, academic reason up to the destructive reason respectively. Even though there was a fact of business reason for reporting the news of the misbehaved Buddhist monks, the reporters recommended that in order to get mass media play a constructive role in creating security to Buddhism, society and the state; the state, society and the public support and sponsor such a creative mass media for their survival and the Buddhist Sangha play an active role in having the mass regularly exposed to message sent by them and they establish an organization responsible for efficiently spreading a positive message on Buddhism to the public in an interesting manner so as to attract more attention of the public.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่องนี้จะสำเร็จไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้กรุณาเอื้อเฟื้อทุนอุดหนุนการวิจัย และอำนวยความสะดวกต่างๆ ระหว่างดำเนินการวิจัย ขอขอบคุณพระสังฆาธิการทุกท่าน แห่งวัดต่างๆ และผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์และสถานีวิทยุโทรทัศน์ที่ได้กรุณาให้สัมภาษณ์ จนทำให้มีข้อมูลมาวิเคราะห์และเรียบเรียงเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์

ศาสตราจารย์ ดร. จันทน์ อธิวัฒน์สิทธิ์

ตุลาคม ๒๕๔๘

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญภาพ	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญของปัญหา และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	2
1.4 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ	2
1.5 วิธีการศึกษา	3
1.6 การเก็บข้อมูล	4
1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล	4
1.8 กรอบแนวคิดการวิจัย	5
บทที่ 2 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน	6
2.1 ข้อความเบื้องต้น	6
2.2 ความหมายของการสื่อสารมวลชน	6
2.3 ลักษณะของการสื่อสารมวลชน	7
2.4 องค์ประกอบของการสื่อสารมวลชน	10
2.5 ความหมายของสื่อมวลชน	14
2.6 ประเภทของสื่อมวลชน	14
2.7 บทบาทของการสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคม	15
2.8 บทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อบุคคล	17
2.9 ผลกระทบของการสื่อสารมวลชน	21
2.10 ผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล	25

2.11	ผลกระทบของสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคมในอนาคต	27
2.12	จริยธรรมกับสื่อ	29
2.13	ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน	30
2.14	สรุป	35
บทที่ 3	แนวคิดเกี่ยวกับสื่อในพระพุทธศาสนา	36
บทที่ 4	แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม	39
4.1	แนวคิดหลัก	39
4.2	ความหมายของการเปลี่ยนทางสังคม	39
4.3	สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสังคม	40
4.4	ทฤษฎีอธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคมปัจจุบัน	41
4.5	บทบาทของระบบต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงสังคม	45
4.6	แนวคิดและปรัชญาการพัฒนามนุษย์ การพัฒนาชนบทยั่งยืน	51
4.7	ระบบการเมืองการปกครอง	52
4.8	ระบบความเชื่อ และการปฏิบัติทางศีลธรรม	54
4.9	บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย	54
บทที่ 5	สภาพสังคมไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน	56
5.1	ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อสังคมไทย	57
บทที่ 6	แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	62
6.1	แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ	62
6.2	ปัจจัยตัวชี้วัดความมั่นคงของพระพุทธศาสนา	65
บทที่ 7	ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ และจากการสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน	71
7.1	ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ	71
7.2	ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน	80
บทที่ 8	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	85
8.1	บทสรุป	85
8.2	ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย	87
บรรณานุกรม		90

ภาคผนวก	92
ผนวก ก แบบสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ	93
ผนวก ข แบบสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน	94
ผนวก ค รายนามสังฆาธิการ	95
ผนวก ง รายชื่อสื่อสารมวลชน	96
ประวัติผู้วิจัย	97

สารบัญภาพ

ภาพประกอบที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดในการวิจัย	5
2 แสดงสื่อต่าง ๆ ในการขัดเกลาทางสังคมที่มีต่อเด็ก	23
3 แสดงความสัมพันธ์แห่งวงจรปัญหาสังคม	61
4 แสดงองค์ประกอบความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	70
5 แสดงเหตุผลในการเสนอว่าพฤติกรรมเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ ของสื่อสารมวลชน จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ	75
6 ผลกระทบของสื่อสารมวลชนที่มีต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา	77
7 แสดงเหตุผลในการเสนอว่าพฤติกรรมเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ ของสื่อสารมวลชน จากการสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน	82

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญของปัญหา และที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

สังคมไทยอยู่ได้อย่างมั่นคงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน อาศัยปัจจัยที่สำคัญสามประการ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ความเป็นชาติ รวมเอาภาษา วัฒนธรรม ประเพณี แผ่นดินที่อยู่ อาศัย ทรัพยากรต่าง ๆ ที่มีอยู่ ภูมิปัญญาชาวบ้าน การประกอบอาชีพ จิตสำนึก รูปแบบการประพฤติปฏิบัติ การปกครอง การศึกษา ความเชื่อ ค่านิยม ผลิตรายการต่าง ๆ ที่ผู้คนในประเทศคิดค้นและผลิตขึ้นมาใช้ ความรัก ความสามัคคีระหว่างผู้คนในชาติ รวมถึงการช่วยเหลือ และการยอมรับซึ่งกันและกัน ส่วนศาสนา คือ ความเชื่อและการปฏิบัติ รวมถึงหลักคำสอนที่เป็นศีลธรรม และจุดหมายสูงสุดของชีวิต พิธีกรรมต่าง ๆ ศาสนวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนบุคคลทุกระดับ ซึ่งต่างก็มีความเชื่อ ความเลื่อมใสในหลักคำสอน พร้อมกับน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตของตน สำหรับพระมหากษัตริย์นั้นถือว่าเป็นจุดศูนย์รวมแห่งการบริหาร และความสามัคคีของผู้คนในชาติ และเป็นประมุขหรือผู้นำสูงสุดของประเทศ ความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของชาติ นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมา อาศัยพระมหากษัตริย์เป็นหลักสำคัญที่สุด

องค์ประกอบแห่งความมั่นคงของชาติทั้งสามประการนี้ ต่างเกี่ยวเนื่องกันและแยกกันไม่ออก และมีบทบาทร่วมกันในการสร้างความเป็นปึกแผ่นของชาติ

อย่างไรก็ตาม โลกปัจจุบันเปลี่ยนแปลงเร็วมาก สังคมไทยกำลังเผชิญกับกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างขนาดใหญ่ อันเป็นผลมาจากการเปิดประเทศอย่างเสรี และรับเอาค่านิยม วัฒนธรรม รูปแบบการประกอบอาชีพใหม่ๆ จากโลกภายนอกอย่างไม่มีการขบเขด ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งและปัญหาต่างๆ ในสังคมมากยิ่งขึ้น ข้อนี้ก็จะสังเกตเห็นได้ในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งรายงานผ่านสื่อสารมวลชนแขนงต่างๆ เป็นประจำ

เป็นที่ยอมรับกันว่า ปัจจุบันองค์ประกอบที่เป็นศาสนา โดยเฉพาะพระพุทธศาสนา ได้รับผลกระทบเป็นอย่างสูงจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมปัจจุบัน ข้อนี้สังเกตเห็นได้จากการเสนอข่าวของสื่อสารมวลชน ซึ่งมักจะวิจารณ์สถาบันสงฆ์ในเชิงลบ การนำเสนอข่าวสารของสื่อสารมวลชน ในลักษณะเช่นนี้ ทำให้ประชาชนบางส่วนเกิดวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา ข้อนี้อาจจะส่งผลทำให้ประเทศชาติขาดความมั่นคง แต่อย่างไรก็ดี มีพระสงฆ์จำนวนหนึ่งซึ่งตระหนัก

ถึงบทบาทหน้าที่ของคนที่มิต่อประเทศชาติและพระศาสนา ได้ดำเนินกิจกรรมหลายประการที่อาจเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงและความเป็นปึกแผ่นของประเทศชาติในรูปของโครงการต่างๆ และยิ่งไปกว่านั้น การเปิดรับสื่อมวลชนอย่างอิสระก็อาจจะนำมาซึ่งพัฒนาธรรมและค่านิยมแบบใหม่ ซึ่งอาจจะมีผลกระทบกระเทือนพระพุทธศาสนาได้ ข้อนี้หากปล่อยไปโดยไม่หาทางแก้ไขอาจจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของชาติได้ การศึกษาครั้งนี้จึงต้องการค้นหาความจริงเกี่ยวกับสัมพันธภาพระหว่างสื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งชาติ และแสวงหาวิธีการในการพัฒนาบทบาทสื่อสารมวลชนในการเสริมสร้างความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคมไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันภายใต้กระแสสื่อสารมวลชนเสรี
2. เพื่อศึกษาเหตุผลของการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาของสื่อสารมวลชน และความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบระดับความสัมพันธ์ระหว่างสื่อสารมวลชนกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
2. เป็นแหล่งข้อมูลสำหรับหน่วยงานความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนา ในการนำไปใช้เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

1.4 นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ความมั่นคงของชาติ หมายถึง ความเข้มแข็งของชาติ ซึ่งวัดได้จากความร่วมมือเป็นปึกแผ่นของผู้คนในชาติ ในเรื่องการป้องกันประเทศ ความสำนึก ความรัก ความผูกพัน ต่อศิลปวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และการป้องกันมิให้ลักษณะอันดีงามของชาติเสื่อมสลาย

ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา หมายถึง ความคงอยู่อย่างสมบูรณ์ขององค์ประกอบแห่งสถาบันพระพุทธศาสนา อันได้แก่ ศาสนบุคคล ศาสนธรรม ศาสนพิธี ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน โดยองค์ประกอบเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น และมีบทบาทเข้มแข็งในสังคม สามารถสนองตอบต่อความต้องการของบุคคลในสังคมได้อย่างแท้จริง และสมาชิกในสังคมมี

ศรัทธาพร้อมอนุรักษ์ พัฒนา เผยแผ่ ปฏิบัติตาม และปกป้องคุ้มครองให้พระพุทธศาสนาดำรงอย่างยั่งยืนตลอดไป

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระสงฆ์ระดับเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขาธิการเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานรับผิดชอบต่อกิจการคณะสงฆ์และกิจการพระศาสนาทางด้านการศึกษา การเผยแผ่ การสงเคราะห์ และการสวัสดิการสังคม ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล

สื่อมวลชน หมายถึง บรรณาธิการ ผู้ช่วยบรรณาธิการ นักข่าว หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการนำเสนอข่าว หรือไม่ให้นำเสนอข่าวสาร มีอำนาจที่ผ่านทางหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต

สื่อสารมวลชน หมายถึง องค์กรทางสังคมองค์กรหนึ่ง ซึ่งทำหน้าที่ในการเผยแพร่ข่าวสารผ่านช่องทางต่างๆ ไปสู่สาธารณชน ซึ่งเปิดรับข่าวสารนั้นๆ และมีปฏิกิริยาต่อข่าวสารนั้นๆ แตกต่างกันไปโดยปรากฏออกมาทั้งในเชิงบวกและเชิงลบหรือเป็นกลาง สื่อสารมวลชนที่สำคัญ ประกอบด้วย สิ่งตีพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

การเปลี่ยนแปลงสังคม หมายถึง กระบวนการขับเคลื่อนสังคมให้ผันแปรสภาพจากแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่ง อาจจะเป็นแบบก้าวหน้าหรือถดถอย โดยสามารถศึกษา วิเคราะห์ และสังเกตเห็นได้จากค่านิยมทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงสังคมอาจมีสาเหตุมาจากการเปิดรับสื่อสารมวลชน ปัจจัยภายนอกอย่างอื่น นโยบายของรัฐ และบทบาทขององค์กรต่างๆ ในสังคม

การแตกความสามัคคี หมายถึง ความรู้สึกแปลกแยกออกจากกัน ความรู้สึกว่าคนที่อยู่รอบข้างเป็นศัตรู ไม่มีความเป็นมิตรหรือเป็นพวกเดียวกัน ซึ่งส่งผลให้เกิดการไม่ร่วมมือกัน ไม่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการพยายามทำลายล้างซึ่งกันและกัน การแตกความสามัคคีอาจเป็นผลมาจากการถูกขู่แหย่โดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือองค์กรในสังคมองค์กรใดองค์กรหนึ่ง จนส่งผลให้สังคมขาดความสามัคคีร่วมมือกันมีสภาพอ่อนแอขาดความมั่นคง

1.5 วิธีการศึกษา

การศึกษาเรื่องนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ ตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

ศึกษาจากเอกสาร เอกสารที่เป็นแหล่งการศึกษาประกอบด้วยเอกสารประเภทสิ่งตีพิมพ์ คัมภีร์พระไตรปิฎก ข้อเขียนของปราชญ์และนักวิชาการ และรายงานผลการวิจัยทั่วไปที่เกี่ยวข้อง

ประชากร ประชากรที่ศึกษาประกอบด้วยบุคคล 2 กลุ่ม คือ (1) กลุ่มพระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ 15 รูป ที่เป็นเจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าอาวาส ของวัดในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล มีทั้งหมด 15 วัด คือ วัดมหาธาตุฯ วัดประยูรวงศาวาส วัดสัมพันธวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร วัดสระเกศ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดสามพระยา วัดมหาพฤฒาราม วัดปากน้ำภาษีเจริญ วัดเทพนารี วัดสวนแก้ว วัดนายโรง วัดอมรินทราราม วัดหลักสี่ วัดราชโอรสาราม (2) กลุ่มสื่อสารมวลชน ซึ่งเป็นผู้สื่อข่าวจากสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 สถานีวิทยุโทรทัศน์ไอทีวี และสถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 9 องค์กรสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย และหนังสือพิมพ์มติชน ข่าวสด และเดลินิวส์ รวมทั้งหมด 10 คน

1.6 การเก็บข้อมูล

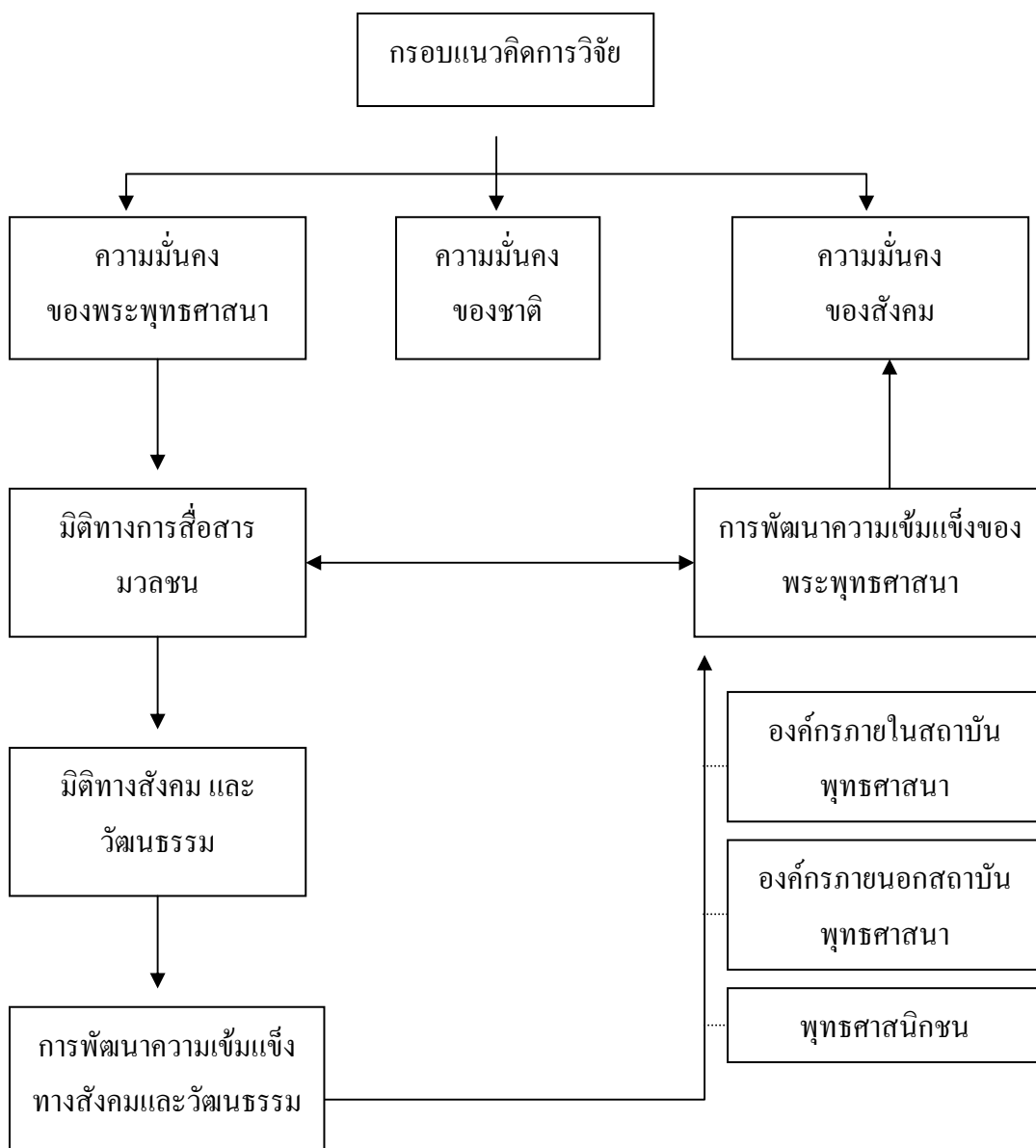
การเก็บข้อมูลจากกลุ่มประชากรทั้งสองกลุ่ม ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก จากแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมา (Structured Interview Guide)

1.7 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากเอกสาร นำมาเรียบเรียงเป็นบทต่างๆ ตามประเด็นหัวข้อแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ ข้อมูลจากเอกสารถือว่าเป็นส่วนของผลการศึกษารั้งนี้ด้วยเช่นกัน

ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ได้นำมาจัดหมวดหมู่และนำเสนอตามรายการของหัวข้อการสัมภาษณ์ และข้อมูลที่ได้มาจากรายการข้อสัมภาษณ์ได้เรียบเรียงเป็นหมวดตามประเด็นที่แตกขยายออกไป การวิเคราะห์นั้นใช้หลักการวิเคราะห์การให้เหตุผลทั้งเชิงบวกและเชิงลบ

1.8 กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน

2.1 ข้อความเบื้องต้น

การสื่อสารมวลชนเป็นรูปแบบหนึ่งของการสื่อสาร และถือว่าเป็นรูปแบบของการสื่อสารที่มีอำนาจและอิทธิพลสูงมากในสังคมปัจจุบัน ในเมืองขนาดใหญ่จะมีหนังสือพิมพ์ สถานีวิทยุ และสถานีวิทยุโทรทัศน์ บรรยากาศรอบตัวมนุษย์จะเต็มไปด้วยสัญญาณรับ-ส่ง วิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ที่เรามองไม่เห็นแต่สามารถรับฟังและรับชมได้ โดยอาศัยเครื่องรับการสื่อสารมวลชนมีความสำคัญหลายด้านในระดับที่อาจจะแตกต่างกันออกไป ความสำคัญของการสื่อสารมวลชนสามารถพิจารณาได้ตั้งแต่ (1) ระดับภายในบ้าน (2) ในวงการธุรกิจ และอุตสาหกรรม (3) ในโรงเรียน และจนถึง (4) ระดับในสถานการณ์ของโลก¹

2.2 ความหมายของการสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชนมีความหมายที่นักวิชาการได้ให้ไว้คล้าย ๆ กัน ไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ดังจะยกมาอ้างพอสังเขป ดังนี้

Dominick² กล่าวว่า การสื่อสารมวลชนคือ กระบวนการที่หน่วยงานที่มีความสลับซับซ้อนได้ใช้เครื่องจักรหนึ่งอย่างหรือมากกว่าหนึ่งอย่างในการผลิตข้อความและถ่ายทอดข้อความหรือข่าวสาร สำหรับสาธารณชน (Public Message) โดยมุ่งถ่ายทอดไปยังผู้คนจำนวนมากมาย และหลากหลายและกระจายกันอยู่ทั่วไป

Janowitz³ กล่าวว่า การสื่อสารมวลชน เป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยสถาบันและวิธีการซึ่งกลุ่มคนจำนวนหนึ่งที่มีความเชี่ยวชาญในการใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีส่งเนื้อหาที่เป็นสัญลักษณ์ไปสู่ผู้รับสารที่มีขนาดใหญ่ มีความหลากหลายและกระจัดกระจายกันอยู่ทั่วไป

¹ World Book of Encyclopedia Volume 4, (Chicago : World Book, Inc.1988), p. 885.

² Dominick Joseph R., **The Dynamics of Mass Communication**, (New York : McGraw-Hill, 1999), p. 15.

³ Janowitz 1981, อ้างใน Dominick Joseph R., **The Dynamics of Mass Communication**, (New York : McGraw-Hill, 1999), p. 17.

Wright¹ นิยามความหมายของการสื่อสารมวลชนว่า เป็นกระบวนการมุ่งส่งสารไปสู่ผู้รับสารจำนวนมากที่มีความแตกต่างกัน โดยผู้ส่งสารไม่รู้จัก ประชาชนทั่วไปได้รับสารอย่างรวดเร็วในเวลาเดียวกัน และสารที่ส่งไปยังประชานนั้น มีลักษณะไม่ยั่งยืนถาวร ทั้งนี้ก็โดยอาศัยสื่อมวลชนเป็นผู้สื่อหรือนำสาร และผู้ส่งสารโดยทั่วไปมักจะเป็นหน่วยงานที่สลับซับซ้อน (ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน) และต้องใช้ค่าใช้จ่ายจำนวนมาก

Burgoon² กล่าวว่า การสื่อสารมวลชน เป็นการสื่อสารที่ไม่มีลักษณะเป็นเรื่องส่วนตัว และมีลักษณะเป็นแบบโดยทางอ้อม โดยมุ่งไปสู่ผู้คนจำนวนมาก

Bittner³ กล่าวว่า การสื่อสารมวลชนคือกระบวนการที่สารถูกสื่อหรือถูกนำไปยังผู้คนจำนวนมากโดยผ่านสื่อมวลชน

ปรมะ สตะเวทิน⁴ นิยามว่า การสื่อสารมวลชน เป็นกระบวนการของการสื่อสารไปยังคนจำนวนมากในเวลาเดียวกันหรือในเวลาใกล้เคียงกันโดยอาศัยสื่อมวลชนเป็นสื่อ

จากนิยามดังกล่าวมานี้ พอสรุปได้ว่า การสื่อสารมวลชนคือกระบวนการที่สารหรือข้อความถูกส่งไปยังสาธารณชนจำนวนมาก ซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในเวลารวดเร็วหรือในเวลาพร้อม ๆ กัน โดยผ่านสื่อมวลชนคือวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เป็นต้น

2.3 ลักษณะของการสื่อสารมวลชน

การสื่อสารมวลชนมีลักษณะดังนี้

1. การสื่อสารมวลชนผลิตขึ้นมาโดยหน่วยงานที่มีความสลับซับซ้อนและเป็นทางการ (Complex and Formal Organizations)
2. การสื่อสารมวลชนเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal) และมุ่งเพื่อมวลชน (Mass)
3. การสื่อสารมวลชนใช้เครื่องจักรกลเข้าช่วย (Machine - Aided)
4. หน่วยงานเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนมีการแข่งขันกันสูง (Highly Competitive)
5. หน่วยงานเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนดำรงอยู่ได้โดยอาศัยผลกำไร (Profit)

¹ Wright Charles. R. **Mass Communication**, (New York : Random House, Inc., 1975), p. 8.

² Burgoon, Michael **Approaching Speech/Communication**, (New York : Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1974), p. 287.

³ Bittner, John R. **Mass Communication**, (New Jersey : Englewood Cliffs, 1983), p. 13.

⁴ ปรมะ สตะเวทิน, **การสื่อสารมวลชน : กระบวนการและทฤษฎี**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์, 2541), หน้า 7.

6. หน่วยงานที่ประกอบการเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนต้องใช้เงินลงทุนสูง (A Great Deal of Money to Operate)

การสื่อสารมวลชนผลิตขึ้นมาโดยหน่วยงานที่มีความสลับซับซ้อนและเป็นทางการ

ในการผลิตข่าวสารเพื่อมวลชนจะมีหน่วยงานที่เป็นของรัฐ หรือของเอกชนที่ได้รับสัมปทานจากรัฐเป็นผู้ดำเนินการ เช่น การพิมพ์หนังสือพิมพ์ หรือการดำเนินการวิทยุโทรทัศน์ จะต้องมีการควบคุมการใช้เงิน การบริหารงานบุคคล การประสานกิจกรรมต่าง ๆ และการใช้อำนาจตัดสินใจดำเนินการ การที่จะให้งานทุกอย่างดังกล่าวสำเร็จลุล่วง จะต้องมีการจัดโครงสร้างของหน่วยงานอย่างชัดเจน มีการกำหนดผู้ชำนาญการเฉพาะด้านประจำตำแหน่งหรือจุดต่าง ๆ มีการแบ่งงานกันทำ และมอบหมายงานรับผิดชอบ

เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนจึงถือว่าเป็นผลผลิตขององค์การที่มีการจัดระเบียบเป็นอย่างดี (Bureaucracy) ในหน่วยงานที่มีการจัดระเบียบโดยทั่วไปจะมีการตัดสินใจในระดับบริหารแตกต่างกันออกไป และช่องทางการติดต่อสื่อสารภายในหน่วยงานจะต้องถูกจัดระเบียบให้เป็นแบบทางการ ด้วยเหตุนี้เราจึงเห็นว่าการตัดสินใจหลายอย่างเกี่ยวกับว่าจะใครควรจะมีอยู่ในหนังสือพิมพ์ หรือในรายการโทรทัศน์ จึงเป็นการตัดสินใจของคณะกรรมการหรือของกลุ่ม

การสื่อสารระหว่างบุคคล

การสื่อสารมวลชนถือว่าเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล กล่าวคือ เป็นการสื่อสารที่บุคคลหนึ่งคนหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่ม มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอีกบุคคลหนึ่ง หรืออีกกลุ่มหนึ่งซึ่งอาจจะไม่ต้องใช้เครื่องจักรก็ได้ หรืออาจจะใช้ก็ได้ เช่น ใช้เครื่องขยายเสียงและโทรทัศน์วงจรปิด เหมือนดังที่กล่าวไว้ในรูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารกลุ่มย่อยและการสื่อสารกลุ่มใหญ่ การสื่อสารระหว่างบุคคลจัดเป็นการสื่อสารมวลชนก็ได้ เพราะมีการใช้สื่อหลากหลาย เช่น สื่อบุคคล สื่อวิทยุโทรทัศน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ เป็นต้น

การสื่อสารมวลชนใช้เครื่องจักรกลช่วย

การสื่อสารมวลชนเป็นกระบวนการส่งสารหรือข้อความไปยังผู้คนจำนวนมากในเวลารวดเร็วและพร้อม ๆ กัน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้เครื่องกลเข้ามาช่วย โดยปกติแหล่งที่ส่งข่าวสารและผู้รับสารในกระบวนการสื่อสารมวลชนอาจจะแยกกันโดยเวลาและพื้นที่ เครื่องจักรกลจะช่วยเก็บข้อมูลข่าวสารให้คงอยู่นานโดยการเก็บไว้ในกระดาษพิมพ์ แผ่นดิสก์แม่เหล็ก หรือวัตถุอย่างอื่น เครื่องจักรช่วยกระจายข่าวสารให้แพร่ออกไปได้ระยะไกลโดยการขยายข่าวสารนั้น และ/หรือโดย

การถ่ายทอดข่าวสารนั้นไปยังที่ไกล ๆ เช่น เครื่องโทรศัพท์ช่วยให้คนสองคนอยู่ห่างไกลจากกัน สามารถติดต่อส่งสารถึงกันได้ในรูปแบบของการสนทนา แม้จะอยู่ห่างไกลนับเป็นระยะทางหลายร้อย หรือหลายพันไมล์ก็ตาม ทั้งนี้รวมทั้งการส่งสารผ่านสื่ออี-เมลด้วย

มีการแข่งขันกันสูง

การสื่อสารมวลชนในปัจจุบันมีการแข่งขันกันสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแข่งขันกันในการเสนอข่าวสาร ดำเนินไปอย่างรุนแรง ทั้งนี้เพื่อหวังผลคือความสำเร็จในทางธุรกิจด้วย ขณะเดียวกันสังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการบริโภคข่าวสาร ดังนั้นสื่อมวลชนจึงมีหน้าที่แสวงหาข่าวและริบนำเสนอข่าวที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว และทันกับความต้องการของผู้บริโภค สื่อสารมวลชนที่นำเสนอข่าวช้าไม่ทันกับความต้องการของผู้บริโภคก็จะดำรงอยู่ไม่ได้ การแข่งขันกันเสนอข่าวจึงเป็นลักษณะอย่างหนึ่งของการสื่อสารมวลชน

ผลกำไร

ผลกำไรเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการประกอบธุรกิจการสื่อสารมวลชนในยุคปัจจุบัน ผลกำไรนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความสำเร็จของการประกอบการด้านสื่อสารมวลชน ข้อนี้จะได้รับการเน้นสูงมากสำหรับการดำเนินการเกี่ยวกับสื่อสารมวลชนโดยภาคเอกชน แต่สำหรับหน่วยงานของรัฐที่ดำเนินการเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชนผลกำไรอาจจะไม่ใช่ตัวเลขที่เป็นเงินรายได้ แต่อาจจะเป็นความพึงพอใจของประชาชนซึ่งสะท้อนกลับมา หน่วยงานของรัฐบางแห่งดำเนินการด้านสื่อสารมวลชนจากเงินงบประมาณของรัฐ ดังนั้นจึงสามารถดำรงอยู่ได้แม้จะไม่มีผลกำไรเป็นรายได้ก็ตาม

ใช้เงินลงทุนสูง

ลักษณะของการสื่อสารมวลชนอย่างหนึ่งก็คือ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง การจะเข้าถึงมวลชนจำนวนมากพร้อมๆ กันจะต้องเสียค่าใช้จ่ายด้านเทคโนโลยีการผลิต ค่าแรงงาน ค่าขนส่ง และค่าอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผลิตและการนำสารไปยังมวลชนซึ่งกระจายอยู่ทั่วไป หน่วยงานที่มีค่าใช้จ่ายหรือมีทุนน้อยไม่สามารถดำเนินการเรื่องนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และถ้าเป็นองค์กรเอกชนที่ไม่มีเงินลงทุนอย่างเพียงพอก็ไม่สามารถแข่งขันสู้กับรายอื่นที่ดำเนินการในลักษณะเดียวกัน แต่มีเงินลงทุนเพียงพอได้ และอาจจะประสบความล้มเหลวในแง่การตลาดซึ่งทำให้ดำรงอยู่ไม่ได้ เหมือนดังที่กล่าวไว้ในเรื่องผลกำไรข้างต้น แม้แต่หน่วยงานของรัฐซึ่งได้รับการ

สนับสนุนด้านงบประมาณจากงบประมาณแผ่นดินก็ต้องใช้เงินลงทุนสูงเช่นกัน ในการติดตั้งอุปกรณ์เครื่องเทคโนโลยีการผลิต และการนำสาร รวมทั้งค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ที่จำเป็น

2.4 องค์ประกอบการสื่อสารมวลชน

กล่าวโดยทั่วไป การสื่อสารมวลชนมีองค์ประกอบ พอสรุปได้ดังนี้¹

1. แหล่งข่าวสาร (Source)
2. กระบวนการลงรหัสข่าวสาร (Process of encoding)
3. ข่าวสาร (Message)
4. ช่องทางในการนำสาร (Channel)
5. กระบวนการถอดรหัสข่าวสาร (Process of decoding) หรือกระบวนการถอดความหมายข่าวสาร
6. ผู้รับ (Receiver)
7. ศักยภาพในการตอบสนองข่าวสาร (Potential for feedback)
8. โอกาสแห่งสิ่งรบกวนหรืออุปสรรค (The Chance of noise)

แหล่งข่าวสาร

แหล่งข่าวสารอาจจะเป็นตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหรือองค์การ ซึ่งริเริ่มกระบวนการที่จะให้มีการถ่ายทอดความคิดไปยังบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น โดยธรรมชาติแหล่งข่าวสารมีความแตกต่างกันในทักษะของการสื่อสาร แหล่งข่าวสารอาจจะมีความรู้หรือไม่มีความรู้เกี่ยวกับผู้รับข่าวสารก็ได้

กระบวนการลงรหัสข่าวสาร

กระบวนการลงรหัสข่าวสาร หมายถึง กิจกรรมที่แหล่งข่าวสารดำเนินการเพื่อแปลความหมาย ความคิดเป็นรูปแบบอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเป็นที่รับรู้และเข้าใจได้โดยประสาทสัมผัส

ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลจะพูดเรื่องใดเรื่องหนึ่ง สมองและลิ้นของบุคคลจะทำงานร่วมกันเพื่อสร้างคำพูดและประโยคที่จะพูด เมื่อบุคคลเขียนจดหมาย สมองและมือของบุคคลจะทำงานร่วมกันเพื่อจะสร้างข้อความด้วยหมึกหรือดินสอ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงบนแผ่นกระดาษที่สามารถจะมองเห็นได้

¹ Ibid., Dominick, Joseph R., *The Dynamics of Mass Communication*. p. 5.

การลงรหัสในสภาพแวดล้อมการสื่อสารสามารถเกิดขึ้นครั้งเดียวหรือหลาย ๆ ครั้งก็ได้ ในการสนทนาตัวต่อตัวผู้พูดลงรหัสความคิดเป็นคำพูด ในการสนทนาทางโทรศัพท์จะมีการทำซ้ำกระบวนการนี้ แต่โทรศัพท์จะลงรหัสคลื่นเสียง เป็นพลังงานไฟฟ้า บุคคลบางคนอาจจะลงรหัสได้ดีกว่าบุคคลอื่น ทำนองเดียวกันเครื่องจักรกลบางอย่างอาจจะลงรหัสได้ดีกว่าเครื่องจักรกลอื่น ๆ

ข่าวสาร

ข่าวสารเป็นสิ่งที่ผลิตออกมาให้เห็นเป็นรูปธรรมแท้จริง ซึ่งแหล่งผลิตข่าวใส่รหัสความหมายไว้

ตัวอย่างเช่น เวลาเราพูด คำพูดของเราคือตัวข่าวสาร เวลาเราเขียนจดหมายถึงคนในบ้านสิ่งที่เราเขียนลงไปกระดาษนั้นแหละคือข่าวสาร

เมื่อรายการโทรทัศน์เสนอรายงานข่าวประจำวัน ข้อความที่ปรากฏเป็นข่าวนั้นแหละคือข่าวสาร

มนุษย์นั้นมีข่าวสารมากมายที่จะส่งออกมา ซึ่งจะเลือกว่าระหว่างข่าวสารชนิดใดบ้างพร้อมจะส่ง ข่าวสารที่มนุษย์จะส่งมีตั้งแต่การใช้คำพูดปฏิเสธว่า “ไม่” อันเป็นคำสั้นๆ มีการรับรู้ความหมายได้ชัดเจน จนถึงข่าวสารที่มีความสลับซับซ้อนสูง เช่น ข้อความในหนังสือวิชาการสายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นสายวิทยาศาสตร์ ดังหนังสือของ Charles Darwin เรื่อง On the Origin of Species สายสังคมวิทยา ดังหนังสือของ Max Weber เรื่อง Division of Labour หรือสายศาสนาดังหนังสือของพระธรรมปิฎก เรื่อง “พุทธธรรม”

ข่าวสารอาจจะมุ่งส่งไปยังปัจเจกบุคคล เช่น จดหมาย ลูกโซ่ หรือมุ่งส่งไปยังผู้คนเป็นล้าน ๆ คน เช่น หนังสือพิมพ์ประจำวัน

ข่าวสารอาจจะผลิตได้อย่างถูก ๆ เช่น คำพูด หรือผลิตในราคาแพง เช่น หนังสือหรือตำราทางวิชาการ

ข่าวสารบางอย่างอาจจะอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้รับมากกว่าข่าวสารอย่างอื่น จงพิจารณาการพูดโทรศัพท์กับคนอื่น การดูโทรทัศน์ หรือการสนทนากับคนอื่น ตัวต่อตัวอย่างไหนควบคุมมากกว่ากัน

ช่องทางการสื่อสาร

ช่องทางการสื่อสาร หมายถึง วิธีการที่ข่าวสารเดินทางไปยังผู้รับสาร คลื่นเสียงจะนำคำพูด คลื่นแสงจะนำข่าวสารที่มองเห็นด้วยตา คลื่นอากาศอาจเป็นช่องทางสื่อคลื่นนำข่าวสารมาสู่จมูกก็ได้

การสัมผัสก็เป็นช่องทางการสื่อสารอย่างหนึ่ง

ข่าวสารบางอย่างอาจจะใช้ช่องทางมากกว่าหนึ่งช่องทางในการเดินทางไปยังผู้รับสาร สัญญาณวิทยุเดินทางโดยการกระจายแม่เหล็กไฟฟ้าจนกระทั่งสัญญาณเหล่านั้นถูกเปลี่ยนแปลงโดยเครื่องรับวิทยุเป็นคลื่นเสียง ซึ่งเดินทางผ่านอากาศมาสู่ช่องหูของเรา

กระบวนการถอดความหมายข่าวสาร

กระบวนการถอดความหมายข่าวสารเป็นกระบวนการตรงกันข้ามกับกระบวนการใช้รหัส กระบวนการนี้ประกอบด้วยกิจกรรม ซึ่งช่วยแปลความหมายหรืออธิบายความหมายข่าวสารที่ปรากฏทางรูปธรรมไปเป็นรูปแบบที่มีความหมายสุดท้ายสำหรับผู้รับสาร

ตัวอย่างเช่น ขณะที่กำลังอ่านข้อความในบรรทัดต่าง ๆ เหล่านี้ ท่านกำลังถอดความหมายของข้อความข่าวสารสองทางพร้อม ๆ กัน คือ ทางเสียงกับทางตา

ทั้งมนุษย์และเครื่องจักรถือว่ามีความสามารถในการถอดความหมาย เครื่องวิทยุเป็นตัวถอดความหมายได้ เครื่องเล่นวีดีโอก็เช่นกัน ตลอดถึงเครื่องรับโทรทัศน์และเครื่องฉายภาพยนตร์

เรื่องราวที่จะต้องผ่านการสื่อสารเรื่องเดียวอาจจะรวมเอาขั้นตอนการถอดความหมายหรือถอดรหัสหลายขั้นตอน ตัวอย่างเช่น ผู้สื่อข่าวหนึ่งฟังการอภิปรายในรัฐสภาและบันทึกข้อความต่างๆ (แปลความหมาย) จากนั้นโทรศัพท์เรื่องที่ฟังนั้นไปยังโต๊ะเขียนข่าว ซึ่งมีนักข่าวอีกคนหนึ่งพิมพ์เรื่องราวนั้นอย่างให้อ่านให้ฟัง (แปลความหมาย) บรรณาธิการจะอ่านเรื่องนั้น (แปลความหมาย) ในที่สุดจะมีการตีพิมพ์เรื่องและผู้อ่านก็ได้อ่านเรื่อง (แปลความหมาย)

สิ่งที่เป็นการใส่รหัส หรือใส่ความหมายก็เป็นการถอดรหัส หรือถอดความหมายด้วยเช่นกัน บางคนอาจจะเก่งในการถอดความหมายดีกว่าคนอื่น บางคนอาจจะอ่านเข้าใจคำศัพท์ถึง 1,500 คำ ในเวลาหนึ่งนาทีแต่บางคนอาจจะอ่านได้เพียง 100 คำ

มีข่าวสารบางอย่างที่ไม่อาจจะถอดความหมายได้ เพราะที่ผู้ถอดความหมายใส่ข่าวสารในช่องทางที่ผิด เช่น เสียงโทรศัพท์ที่ดังขึ้นมา อาจจะไม่สามารถถอดความหมายได้ โดยบุคคลบางคนที่มีระบบการได้ยินได้ฟังไม่ได้... ข่าวสารทางอี-เมลล์จะรับได้ก็โดยผู้ที่สามารถใช้คอมพิวเตอร์เป็น

ผู้รับสาร

ผู้รับสาร เป็นเป้าหมายของการส่งสาร ผู้รับสารอาจเป็นบุคคลคนเดียว เป็นกลุ่มบุคคล หรือเป็นสถาบันก็ได้ หรือเป็นสังคมทั้งสังคมก็ได้ ในสภาพแวดล้อมปัจจุบันผู้คนทั่วไปจะเป็นผู้รับ

สารจากการสื่อสารมากกว่าแหล่งที่เป็นผู้ส่งสาร เราอาจจะได้เห็นแผ่นป้ายโฆษณา และได้ฟังการโฆษณาทางวิทยุมากกว่าการได้ออกอากาศ

ผู้รับสารจะถูกกำหนดโดยแหล่งส่งสาร เหมือนในกรณีโทรศัพท์หรือผู้รับสารสามารถเลือกตัวเองเป็นผู้ดูหรือผู้ฟังก็ได้ เหมือนกรณีการดูโทรทัศน์

ควรจะชัดเจนด้วยว่าในบางสถานการณ์ทั้งแหล่งส่งสารและผู้รับสารอาจจะอยู่ใกล้กันก็ได้ แต่ในบางสถานการณ์อาจจะอยู่ห่างกันทั้งในสถานที่และเวลา

ปฏิกิริยาตอบสนอง

ปฏิกิริยาตอบสนอง หมายถึง การตอบสนองจากผู้รับสาร ซึ่งเป็นผู้แสดงความหมายจากข่าวสารหรือเป็นผู้เปลี่ยนแปลงข่าวสารที่เกิดตามมาจากแหล่งข่าวสาร

ปฏิกิริยาตอบสนอง แสดงถึงการพลิกกลับแห่งการไหลของการสื่อสาร แหล่งข่าวสารดั้งเดิมจะกลายเป็นผู้รับสารก็ได้ ผู้รับสารเดิมจะกลายเป็นแหล่งข่าวสารใหม่ก็ได้เช่นกัน

ปฏิกิริยานั้นมี 2 อย่างคือ แบบบวก กับ แบบลบ

ปฏิกิริยาแบบบวก จากผู้รับสารเป็นการให้กำลังใจหรือเป็นการส่งเสริมพฤติกรรม การสื่อสารให้ดำเนินต่อไป

ส่วนปฏิกิริยาแบบลบ เป็นความพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงการสื่อสาร หรือในที่สุดเป็นความพยายามที่จะยุติการสื่อสารนั้น

ปฏิกิริยาตอบสนอง อาจะเกิดขึ้นทันทีหรือเกิดขึ้นในเวลาต่อมาก็ได้ ปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นทันทีจะเกิดขึ้นเมื่อการตอบโต้ของผู้รับสารเป็นที่เข้าใจ โดยตรงจากผู้ส่งสาร

สิ่งรบกวน

สิ่งรบกวนคือสิ่งที่แทรกแซงกระบวนการส่งสาร ซึ่งอาจจะมีระดับมากบ้างน้อยบ้าง สิ่งรบกวนระดับมากจะเป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้ข่าวสารถึงจุดหมายปลายทาง

มีสิ่งรบกวน 3 รูปแบบ คือ

1. สิ่งรบกวนความหมายของสัญลักษณ์ (Semantic noise)
2. สิ่งรบกวนทางกลไก (Mechanical noise)
3. สิ่งรบกวนทางสิ่งแวดล้อม (Environmental noise)

สิ่งรบกวนความหมายของสัญลักษณ์ หมายถึง สิ่งรบกวนความหมายของคำซึ่งมักจะเกิดขึ้นเมื่อผู้คนเข้าใจความหมายหลายอย่างแตกต่างกันไปสำหรับคำศัพท์หรือวลีต่าง ๆ ดัง

ตัวอย่างภาษาพูดของคนไทยในแต่ละภาคจะออกเสียงแตกต่างกันไป ซึ่งมีความหมายเข้าใจได้เฉพาะในภาคนั้น ๆ แต่สำหรับผู้คนต่างภาคอาจตีความหมายของคำพูดแตกต่างกันจากผู้พูด

สิ่งรบกวนทางกลไก จะเกิดขึ้นเมื่อมีปัญหาเกี่ยวกับเครื่องจักรกลที่ถูกใช้เพื่อช่วยในการสื่อสาร ตัวอย่างเช่น เครื่องรับโทรศัพท์ที่ปุ่มเปิดปิดรับหัทหรือชาร์จ ปากกาปราศจากหมึก เครื่องพิมพ์ดีดที่แท่นพิมพ์พัง เหล่านี้คือตัวอย่างของสิ่งรบกวนทางกลไก

นอกจากนี้ปัญหาอันเกิดจากการใส่รหัสข่าวสารไปในเครื่องกลไกก็ถือได้ว่าเป็นแบบอย่างของสิ่งรบกวนทางกลไกด้วยเช่นกัน

สิ่งรบกวนทางสิ่งแวดล้อม หมายถึง แหล่งของสิ่งรบกวนที่อยู่ภายนอกกระบวนการสื่อสาร แต่มีผลเป็นการรบกวนกระบวนการสื่อสาร

สิ่งรบกวนทางสิ่งแวดล้อมนี้ บางอย่างอาจจะอยู่เหนือการควบคุมของผู้สื่อสาร เช่น เสียงรบกวนจากร้านอาหารข้างเคียง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพูดคุยกัน และบางอย่างอาจจะเกิดจากแหล่งรับข่าวสาร เช่น การพูดคุยกับคนที่กำลังเอามือเคาะโต๊ะ

เมื่อสิ่งรบกวนเพิ่มมากขึ้น ข่าวสารที่ส่งไปยังผู้รับจะขาดความชัดเจน ปฏิบัติการสนองตอบไม่เป็นแบบบวกหรือส่งเสริม

2.5 ความหมายของสื่อมวลชน

สื่อมวลชน (Mass Media) คือช่องทางที่ข่าวสาร (Message) ได้อาศัยเดินทางจากแหล่งข่าวสารไปยังผู้รับสาร¹

สื่อสารมวลชนรวมเอาเครื่องมือทางกลไกต่างๆ ที่ทำการถ่ายทอดข่าวสารและเก็บรักษาไว้ซึ่งข่าวสารด้วย (เช่น กล้องโทรทัศน์ ไมโครโฟนส่งวิทยุ หนังสือพิมพ์ วารสาร เครื่องบันทึกเสียง โรงพิมพ์) นอกจากนี้สื่อมวลชนยังรวมเอาสถาบันต่าง ๆ ที่ใช้เครื่องกลไกเหล่านี้เพื่อถ่ายทอดข่าวสารต่าง ๆ

ในการพูดถึงสื่อมวลชนนั้นจะต้องมีการพูดถึงประชาชน นโยบาย องค์กรและเทคโนโลยีที่ดำเนินการผลิตข่าวสารที่ต้องสื่อไปยังมวลชน (Mass communication)

2.6 ประเภทของสื่อมวลชน

สื่อมวลชนสามารถแบ่งได้ 3 ประเภท คือ

1. สื่อมวลชนประเภทฟังเสียงอย่างเดียว ได้แก่ วิทยุ เทปบันทึกเสียง

¹ Ibid., Domimick, Joseph R., *The Dynamics of Mass Communication*. p. 25.

2. สื่อมวลชนประเภทฟังเสียงและมีภาพประกอบ ได้แก่ วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์
3. สื่อมวลชนประเภทอ่านด้วยสายตาหรือด้วยประสาทสัมผัส ได้แก่ หนังสือพิมพ์ วารสาร คอมพิวเตอร์ หนังสือ

2.7 บทบาทของการสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคม

การสื่อสารมวลชนมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อสังคมและต่อบุคคล บทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อสังคม เมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีการหน้าที่ (Functionalism) จัดเป็นบทบาทระดับมหัพภาค (Macro level) ซึ่งมีดังต่อไปนี้

1. ทำหน้าที่เฝ้าระวัง (Surveillance)

การเฝ้าระวัง หมายถึง การทำหน้าที่สำคัญ 2 ประการ คือ (ก) การเตือนภัย และ (ข) การเป็นสื่อให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ การเตือนภัยจะเกิดขึ้นเมื่อสื่อรายงานเหตุการณ์คุกคามจากพายุร้าย แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด สภาพเศรษฐกิจที่กำลังทรุดลง เงินเฟ้อ หรือการถูกโจมตีทางทหารจากภายนอก ภัยคุกคามดังกล่าว อาจกำลังเกิดขึ้น (เช่น รายการโทรทัศน์หรือรายการวิทยุที่กำลังดำเนินตามปกติ ถูกขัดจังหวะด้วยการเสนอข่าวด่วนจากสถานีเกี่ยวกับภัยจากพายุร้าย เป็นต้น) หรือภัยคุกคามอาจจะเป็นภัยที่เกิดขึ้นมานานยังไม่ได้รับการแก้ไข เช่น หนังสือพิมพ์เสนอข่าวปัญหาหมอกควันทางอากาศ หรือปัญหาการว่างงานออกเป็นระยะ ๆ

การทำหน้าที่เฝ้าระวัง โดยการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับชีวิตประจำวัน เป็นหน้าที่อีกอย่างหนึ่งของสื่อสารมวลชน เช่น การรายงานราคาตลาดหลักทรัพย์ ผลิตภัณฑ์ใหม่ ภาพยนตร์ใหม่ แฟชั่นใหม่ แฟชั่นวัยรุ่น รายการอาหาร เหล่านี้คือตัวอย่างการทำหน้าที่เสนอข้อมูลของสื่อ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการตัดสินใจของประชาชน แต่การทำหน้าที่ดังกล่าวจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจริง เสนอทั้งข้อดีและข้อด้อยประกอบกันไปด้วย มิใช่เสนอเฉพาะด้านอย่างเดียว มิฉะนั้นจะกลายเป็นการรับจ้างโฆษณาประชาสัมพันธ์

2. การทำหน้าที่อธิบายความหมาย (Interpretation)

การทำหน้าที่อธิบายความหมาย มีความใกล้เคียงกับการทำหน้าที่เฝ้าระวัง สื่อมวลชนไม่เพียงแต่ให้ข้อเท็จจริงและข้อมูลต่างๆ ที่เป็นจริงเท่านั้น แต่จะต้องให้ข้ออธิบายความหมายขั้นสุดท้ายและความสำคัญของข้อเท็จจริงต่างๆ ที่นำเสนอด้วย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกในแต่ละวันมีมาก และบางเหตุการณ์ถูกนำเสนอไม่ละเอียดซึ่งอาจจะให้ข้อมูลที่คลุมเครือ และทำให้เกิดการเข้าใจความหมายผิด

สื่อมวลชนที่ดีจึงต้องรู้จักนำเสนออย่างครบถ้วน

3. การทำหน้าที่เชื่อมโยง (Linkage)

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมมวลชน (Mass Society) กลุ่มต่าง ๆ ในสังคมสามารถติดต่อเชื่อมโยงถึงกันได้ก็โดยอาศัยสื่อมวลชน ตัวอย่างเช่น การโฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อมวลชนเป็นความหมายที่จะเชื่อมโยงผู้คนที่มีความต้องการสิ่งของให้สามารถติดต่อซื้อขายผลิตภัณฑ์จากผู้ซื้อขายได้โดยตรงและสะดวก

ผู้ที่ออกเสียงเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าไปนั่งในสภาผู้แทนราษฎรสามารถรู้และติดตามกิจกรรมของผู้แทนของตนได้จากการรายงานของสื่อสารมวลชน เพราะฉะนั้นสื่อจึงทำหน้าที่เชื่อมโยงระหว่างผู้ออกเสียงเลือกตั้งกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยไม่ให้ขาดสายสัมพันธ์

อีกแบบหนึ่งของการเชื่อมโยงก็คือ สื่อต่างๆ ทำหน้าที่เชื่อมโยงกลุ่มที่กระจัดกระจายอยู่ในที่ต่าง ๆ ที่แตกต่างกันโดยสภาพภูมิศาสตร์ให้ติดต่อถึงกันได้ และให้มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ร่วมกันได้

ตัวอย่างที่เห็นชัดอีกอย่างหนึ่งของการเชื่อมโยงก็คือ มีเว็บไซต์ มีกลุ่มข่าว (News groups) และห้องสนทนา (Chat rooms) ในอินเทอร์เน็ต

4. การถ่ายทอดค่านิยม (Transmission of values)

ค่านิยมเป็นสิ่งที่ละเอียด สูงส่ง มีคุณค่า และเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของสังคม

สื่อทำหน้าที่ถ่ายทอดสิ่งที่ดีมีคุณค่าไปสู่สังคม ทำให้สังคมได้รับรู้และเลือกรับเลือกปฏิบัติได้ตามความสนใจ และความชอบใจของสมาชิกในสังคม

ในการถ่ายทอดค่านิยมของสังคมนี้ สื่อสารมวลชนทำหน้าที่เหมือนกับโรงเรียนที่ทำการอบรมให้รู้สิ่งที่ดีมีคุณค่าและช่วยขัดเกลาสมาชิกในสังคมให้ยอมรับคุณค่าทางสังคม ซึ่งกระบวนการถ่ายทอดค่านิยมนี้เรียกทางสังคมวิทยาว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization)

กระบวนการขัดเกลาทางสังคมนี้ หมายถึง วิธีการที่ช่วยให้บุคคลยอมรับพฤติกรรมและค่านิยมของกลุ่ม

สื่อมวลชนนั้นช่วยนำเสนอลักษณะของเราโดยการอ่าน การชม และการฟัง เราเรียนรู้ว่าผู้คนควรจะปฏิบัติตนอย่างไร และมีค่านิยมที่สำคัญอะไรบ้าง

บางครั้งสื่อสารมวลชนพยายามที่จะปลุกฝังค่านิยมและพฤติกรรมในหมู่ผู้คนที่ตัวอย่างเช่น หนังสือพิมพ์จะรายงานว่า คนที่ประสบเคราะห์ร้ายแต่ไม่ถึงกับเสียชีวิต เพราะมีเครื่องกลางของขลังห้อยคอ หรือโทรทัศน์จะเซนเซอร์ (Sensor) ภาพผู้คนที่สูบบุหรี่ไม่ให้ปรากฏบนจอโทรทัศน์เหล่านี้ เป็นต้น

ในบางลักษณะการที่สื่อมวลชนเสนอคำนิยามของสังคมนั้นถือว่าเป็นการช่วยทำให้สังคมมีเสถียรภาพ คำนิยามร่วมกันในสังคมที่ถูกถ่ายทอดผ่านจากสื่อไปสู่สมาชิกทั้งหมดของสังคมจะช่วยสร้างความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม

แต่ในบางครั้งคำนิยามและข้อมูลทางวัฒนธรรมบางอย่างที่เสนอผ่านสื่อมวลชนอาจจะส่งเสริมการแบ่งช่วงชั้นทางสังคมก็ได้ ดังตัวอย่างโฆษณาสินค้าและบริการบางประเภททางสื่อมวลชน ซึ่งมีลักษณะเหมือนกับส่งเสริมการแสดงสถานภาพทางสังคม (Status Quo)

สื่อมวลชน ทำหน้าที่ถ่ายทอดคำนิยามโดยการเสริมพลังบรรทัดฐานทางสังคมด้วยเช่นกัน ดังกรณีสื่อเปิดโปงพฤติกรรมอันไม่ชอบมาพากลของผู้สมัครสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือองค์กรอิสระต่างๆ ซึ่งมีผลทำให้สังคมต้องตรวจสอบบุคคลสาธารณะอย่างใกล้ชิดและโปร่งใส

5. การให้ความบันเทิง (Entertainment)

การให้ความบันเทิง เป็นหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของสื่อมวลชน ภาพยนตร์และการบันทึกเสียงต่างๆ ล้วนมุ่งเพื่อการบันเทิงเป็นเบื้องต้น แม้แต่หนังสือพิมพ์ซึ่งรายงานข่าวเกี่ยวกับเหตุการณ์ประจำวันก็มีการนำเสนอขนิยาย ละคร ภาพยนตร์ กีฬา การ์ตูน การดูดวง อารมณ์ขัน ข่าวซุบซิบนินทา และเรื่องอื่น ๆ

โทรทัศน์ ในเบื้องต้นจะเน้นการบันเทิงเป็นหลัก บางสถานีจะมีรายการบันเทิงถึงร้อยละเจ็ดสิบก็มี วิทยุก็เช่นกัน

ผลจากการนำเสนอความบันเทิงของสื่อมวลชน ทำให้ประชาชนมีทางเลือกสำหรับพักผ่อนได้ง่าย เพียงการนั่งอยู่ที่บ้านก็สามารถให้คนอื่นทำให้ตนเพลิดเพลินได้ ข้อนี้มีผลทำให้ผู้คนไม่ชอบการแสวงหาความบันเทิงภายนอก เช่น การเล่นกีฬา หรือไม่ชอบทำให้ตนเองเพลิดเพลินจากการเล่นดนตรีด้วยตัวเอง การที่ประชาชนมีพฤติกรรมแสวงหาสิ่งบันเทิงโดยไม่ทำตนเองให้บันเทิงจะมีผลทำให้ประชาชนขาดความสนใจ และขาดการเรียนรู้ในสิ่งที่มีประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะและอารมณ์ของเรา

ด้วยเหตุนี้นักวิจารณ์บางคนจึงกล่าวว่าสื่อมวลชนจะทำให้ผู้คนในประเทศเป็นเพียงประเทศของผู้ดู และผู้ฟัง แทนที่จะเป็นประเทศของผู้ทำ

2.8 บทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อบุคคล

วิเคราะห์ในระดับบุคคลสื่อมวลชนสนองตอบความต้องการของบุคคลใน 4 ด้าน คือ

1. ด้านความอยากรู้อยากเห็น (Cognition)
2. ด้านการหันเหอารมณ์ (Diversion)
3. ด้านการใช้ประโยชน์ทางสังคม (Social Utility)

4. ด้านการปลีกตัวจากคนอื่น (Withdrawal)

ความอยากรู้อยากเห็น

หมายถึง ความต้องการที่จะรู้บางสิ่งบางอย่าง เมื่อบุคคลใช้สื่อสารมวลชนเพื่อรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เขาจะใช้สื่อสารมวลชนในลักษณะสนองความอยากรู้ การใช้ประโยชน์จากสื่อเพื่อสนองความต้องการอยากรู้อยากเห็นนี้ จะนำไปในลักษณะเส้นขนานกับหน้าที่การเฝ้าระวังของสื่อมวลชนในระดับมหัพภาคด้วย

แต่ในระดับบุคคล สื่อมวลชนทำหน้าที่สนองความต้องการอยากรู้อยากเห็นของบุคคลสองอย่าง คือ

(1) บุคคลใช้สื่อสารมวลชนเพื่อให้ตนเองมีความรู้และมีข้อมูลเท่าทันกับเหตุการณ์ปัจจุบันของโลก

(2) บุคคลใช้สื่อสารมวลชนเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ทัวไปที่เกี่ยวข้องกับความอยากรู้อยากเห็นของตน

ตัวอย่างการสนองความอยากรู้อยากเห็นนี้ก็มี เช่น

- ใ้รู้ทันสิ่งที่รัฐบาลกำลังทำ
- ใ้เข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นในโลก
- ใ้รู้สิ่งที่ผู้นำทางการเมืองกำลังทำอยู่

ตัวอย่างเหล่านี้ เป็นการสนองตอบความต้องการอยากจะรู้อยากจะเห็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของบุคคล

ขณะเดียวกันก็มีตัวอย่างของการแสดงผลที่บุคคลใช้ประโยชน์จากสื่อสารมวลชนที่น่าสนใจหลายอย่าง เช่น

บางคนใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนเพื่อเรียนรู้วิธีการทำสิ่งต่างๆ ที่ตนเองไม่เคยทำมาก่อน

- บางคนใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนเพื่อสนองตอบความใคร่รู้ของเรา
- สื่อมวลชนอาจกระตุ้นใ้บุคคลบางคนต้องการเรียนรู้มากขึ้น
- สื่อมวลชนใ้ความคิดใหม่ๆ แก่บุคคลบางคน

ข้อความดังกล่าวนี้ แสดงตัวอย่างการสนองตอบความต้องการเพื่อความรู้อื่นๆ และความรู้ทั่ว ๆ ไปของบุคคล

การหันเหอารมณ์

การหันเหทางอารมณ์มีหลายรูปแบบ และเกิดจากหลายสาเหตุ อารมณ์ของบุคคลที่เปลี่ยนแปลงหรือหันไปจากเดิมอาจจะเกิดจาก (1) แรงกระตุ้น (Stimulation) หรือเกิดจากความต้องการที่จะแสวงหาหนทางบรรเทาความเบื่อหน่ายจากภารกิจประจำวัน (2) ความผ่อนคลาย (Relaxation) หรือการหลบเลี่ยงจากแรงกดดันและปัญหาเรื้อรังในชีวิตประจำวัน (3) ความต้องการปลดปล่อยอารมณ์ (Emotional release) จากสภาวะตึงเครียดต่างๆ

แรงกระตุ้น อาจเกิดขึ้นในจิตใจของมนุษย์เองก็ได้ หรือเกิดจากสิ่งเร้าภายนอกก็ได้ มนุษย์ชอบการเล่น การพักผ่อน และกิจกรรมบางอย่างไม่ต้องใช้สมองมาก ผู้คนจำนวนมาก ชอบดูชอบอ่าน

สื่อมวลชนถือประโยชน์จากความต้องการดังกล่าวของมนุษย์ที่จะหลีกเลี่ยงสิ่งที่น่าเบื่อด้วยการนำเสนอในเชิงสร้างสรรค์

เช่นในห้องนั่งรอการตรวจโรคจะมีวารสารหรือสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ วางอยู่ให้คนป่วยหรือผู้มาเยี่ยมคนป่วยได้นั่งอ่านรอเวลาเข้าเยี่ยม แม้กระทั่งตามกำแพงและตามด้านหลังของประตูร้านหรือในห้องรับแขกก็มีการติดป้ายโฆษณา

สิ่งต่าง ๆ ที่วางอยู่หรือติดตั้งอยู่ในห้องรับแขกหรือร้านอาหารเป็นแรงกระตุ้นอย่างหนึ่ง ช่วยในการหันเหอารมณ์ของบุคคลไปได้ชั่วขณะ ซึ่งมีผลทำให้คลายความทุกข์ชั่วขณะได้

การพักผ่อน

แรงกระตุ้นมากเกินไปก็ไม่ดี การทดลองทางจิตวิทยาแสดงให้เห็นว่า มนุษย์จะได้รับผลกระทบในเชิงลบจากการรับมากเกินไปทางประสาท และแรงกระตุ้นมากเกินไปเป็นการใช้ประสาทรับมากเกินไปความต้องการ เมื่อเป็นเช่นนั้นมนุษย์จึงชอบการผ่อนคลายหรือการบรรเทาจากการรับทางประสาทมากเกินไปดังกล่าว

สื่อมวลชนเป็นแหล่งอย่างหนึ่งแห่งการพักผ่อนหรือการผ่อนคลายนี้ เช่น การดูโทรทัศน์หรืออ่านหนังสือพิมพ์ก็เป็นการช่วยผ่อนคลายอย่างหนึ่ง ข้อนี้มักจะคู่ขนานกับการให้ความบันเทิงของสื่อมวลชน

การผ่อนคลายทางอารมณ์ ข้อนี้จะเห็นชัดในการชมภาพยนตร์เป็นตอน ๆ เช่น ภาพยนตร์ประเภทน่าสะพึงกลัวที่ชอบเสนอตามจอโทรทัศน์ก็เป็นแหล่งผ่อนคลายทางอารมณ์อย่างหนึ่ง ผู้คนอาจจะรู้สึกดีขึ้นหลังจากร้องไห้ดออกมา นอกจากนี้ตัวอย่างของภาพยนตร์หรือละครประเภทตลกขบขันก็เป็นแหล่งของความผ่อนคลายทางอารมณ์อย่างหนึ่งซึ่งช่วยในการคลายเครียดของผู้ชม

การผ่อนคลายทางอารมณ์อาจจะเป็นหน้าที่ประการแรกก็ได้ของสื่อ Aristotle ในหนังสือของเขาชื่อ Poetics ก็ได้กล่าวถึงปรากฏการณ์ที่เรียกว่า Catharsis (ซึ่งหมายถึงการปลดปล่อยอารมณ์ที่ยับยั้งไว้ออกมาเป็นอิสระหรือปล่อยพลังงานที่เก็บกักไว้ออกมา) อารมณ์แบบ Cartharsis นี้ เกิดขึ้นจากการได้ดูบทละครแบบ โศกนาฏกรรม และทฤษฎี Cartharsis นี้ได้ปรากฏออกมาตามลักษณะการแสดงละครแบบอื่นด้วย เช่น การแสดงละครแบบรุนแรงในโทรทัศน์¹

การใช้ประโยชน์ทางสังคม

นักจิตวิทยาได้กล่าวถึง ความต้องการเชิงบูรณาการทางสังคมของมนุษย์เป็นชุด ๆ เช่น ความต้องการที่จะเสริมความสัมพันธ์ที่มั่นคงกับครอบครัว เพื่อนฝูง และกับคนอื่น ๆ ในสังคม

ความต้องการเชิงบูรณาการทางสังคมนี้อาจจะเกิดจากความต้องการของบุคคลที่จะทำตนให้เป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันกับคนอื่น

สื่อมวลชนที่ทำหน้าที่สนองความต้องการดังกล่าวนี้ เรียกว่า ทำหน้าที่เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางสังคมแก่ปัจเจกชนด้วย

- บุคคลบางคนใช้ประโยชน์จากข่าวสารเป็นสื่อในการสนทนากับบุคคลอื่น
- บุคคลบางคนพูดถึงเรื่องภาพยนตร์กับเพื่อนฝูง

ตัวอย่างดังกล่าวคือ บทบาทของสื่อในการสนองตอบการใช้ประโยชน์ทางสังคม

สื่อให้ข่าวสารร่วมกันสำหรับการสนทนาทางสังคม คนจำนวนมากใช้สิ่งต่างๆ ที่ได้ยินได้อ่าน ได้ดู เป็นหัวข้อของการสนทนา เมื่อมีโอกาสพูดคุยกับคนอื่น แต่ข้อนี้จะดำเนินไปได้ก็ต่อเมื่อคู่สนทนาได้อ่าน ได้ยิน ได้ดู เรื่องที่เรากำลังพูดถึงด้วย

ตัวอย่างอีกอย่างหนึ่งของการใช้ประโยชน์ทางสังคมจากสื่อก็คือการมีพฤติกรรมนัดเพื่อนเพศตรงข้ามไปดูภาพยนตร์ โรงภาพยนตร์เป็นสถานที่ที่สามารถยอมรับได้ทางสังคมในการที่บุคคลจะนั่งชิดกับคู่รักในห้องมืดโดยไม่มีพ่อแม่เฝ้าระวังดูแลบางทีโรงภาพยนตร์อาจจะไม่ใช่เป็นความมุ่งหมายหลักของบางคู่ที่ไปดูภาพยนตร์ การได้ออกไปข้างนอกในทางสังคมถือว่าเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจมากกว่าการดูภาพยนตร์ก็ได้

คนบางคนอาจจะใช้ประโยชน์จากสื่อ เช่น โทรทัศน์ หรือวิทยุ เพื่อบรรเทาความเหงาหรือความรู้สึกโดดเดี่ยว วิทยุช่วยเป็นเพื่อนคนขับรถ ผู้ฟังวิทยุบางคนอาจจะพัฒนามิตรภาพกับนักจัดรายการวิทยุก็ได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เรียกว่า สัมพันธภาพประสังคัม (Para social Relationship) ซึ่งรวมไปถึงการสร้างความรู้สึกเป็นมิตรกับผู้แสดงละครที่ถือว่าเป็นเสมือนมิตรผู้ใกล้ชิดในครอบครัว

¹ Ibid., Dominicke, Joseph R., *The Dynamics of Mass Communication*. p. 47.

การปลื้กตัวจากสังคม

บางครั้งสื่อมวลชนเป็นแหล่งฟังฟังของผู้คนที่ต้องการหลบหลีกจากบุคคลอื่นเป็นการชั่วคราว ในกรณีนี้ถือว่าสื่อสารมวลชนถูกใช้เป็นกำแพงกั้นระหว่างบุคคลบางคนกับสังคมภายนอก ตัวอย่างเช่น คนบางคนใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนในการทำงานที่น่าเบื่อไม่ให้เกิดความรู้สึกน่าเบื่อ และบางคนทำงานด้วยความเพลิดเพลินขณะนั่งฟังวิทยุไปด้วย

คนจำนวนมากใช้สื่อเป็นเสมือนตัวกันชน ระหว่างตัวเขากับคนอื่น ข้อนี้จะเห็นตัวอย่างของผู้โดยสารรถยนต์นั่งฟังเพลง หรือรายการวิทยุทางเครื่องรับชาวค้ออะเบาท์ โดยไม่รู้สึกรบกวน บางคนนั่งอ่านหนังสือขณะกำลังนั่งรถยนต์โดยสารโดยไม่สนใจคนอื่นหรือสภาพแวดล้อม

รายการโทรทัศน์ก็อาจจะแยกผู้ใหญ่ออกจากเด็ก หรือแยกเด็กออกจากผู้ใหญ่ในครอบครัวก็ได้

2.9 ผลกระทบของสื่อสารมวลชน

มีวิธีการหลายอย่างในการศึกษาว่า อะไรคือผลกระทบหรืออะไรไม่ใช่ผลกระทบของสื่อสารมวลชน บางคนกล่าวว่า วิธีการสังเกตส่วนตัวเป็นวิธีการศึกษาที่ดีที่สุดในการพิสูจน์ความจริงเกี่ยวกับผลกระทบอาจจะทำได้โดยอาศัยทัศนะหรือการแสดงความคิดเห็นและการประเมินผลสื่อสารมวลชนจากผู้เชี่ยวชาญ หรืออาจจะอาศัยสามัญสำนึกของผู้ศึกษาก็ได้

วิธีการศึกษาผลกระทบทั้งสองวิธี (การประเมินผลจากผู้เชี่ยวชาญ และสามัญสำนึก) ล้วนแต่มีคุณค่า

อย่างไรก็ตามการศึกษาผลกระทบของสื่อสารมวลชน นักวิชาการจะใช้สองวิธีดังต่อไปนี้

ก. วิธีการสำรวจ (Survey)

วิธีนี้จะใช้เก็บข้อมูลจากสภาพความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเก็บข้อมูลจากการสอบถามผู้คนจำนวนมาก มีวิธีการศึกษาพิเศษจากการสำรวจอย่างหนึ่งเรียกว่า Panel Study ซึ่งหมายถึงการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลจากบุคคลเดียวกันในหลายแง่มุมในเวลาต่าง ๆ ตัวอย่างเช่นเป็นไปได้ที่จะใช้เครื่องมือที่สลับซับซ้อนซึ่งควบคุมผลของตัวแปรอื่น ๆ เพื่อจะดูว่าการดูความรุนแรงทางโทรทัศน์ตั้งแต่อายุยังน้อยจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมก้าวร้าว (Aggressive Behavior) ในเวลาต่อมาหรือไม่ แต่วิธีการศึกษาแบบนี้ใช้เวลานานและสิ้นเปลืองสูง

ข. วิธีการทดลอง (Experiment)

วิธีการทดลองมักจะใช้ในการศึกษาในห้องทดลอง และจะต้องมีการควบคุมการจัดการกับปัจจัยตัวใดตัวหนึ่งที่น่ามาใช้ทดลองเพื่อกำหนดดูผลกระทบของปัจจัยตัวนั้นที่มีต่อปัจจัยตัวอื่น ๆ

วิธีทดลองในสนาม (Field Experiment) มักจะถูกใช้ในสภาพบรรยากาศแห่งชีวิตจริง การทดลองมีประโยชน์มาก มันช่วยในการหาความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล

ผลกระทบของสื่อสารมวลชน สามารถวิเคราะห์ได้ตามรูปแบบต่อไปนี้

1. ผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติของบุคคล
2. ผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล
3. ผลกระทบของสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคมในอนาคต

ผลกระทบต่อความรู้และทัศนคติของบุคคล

ผลกระทบทางด้านนี้สามารถแยกอธิบายได้ภายใต้หัวข้อย่อย ดังต่อไปนี้

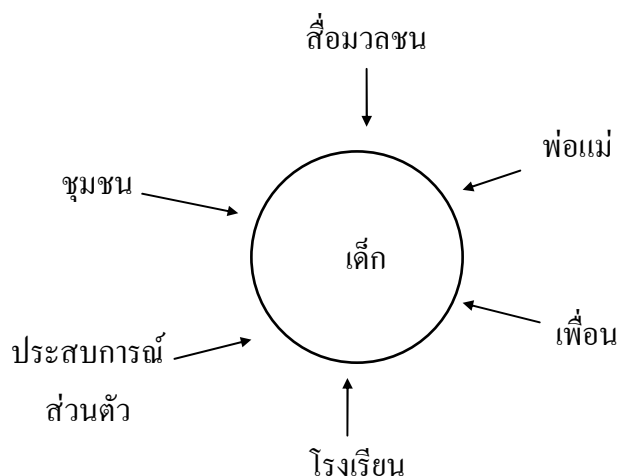
- 1) ผลในการขัดเกลาทักษะสังคม
- 2) ผลในการปลูกฝังความรู้สึกต่อสิ่งที่แท้จริง
- 3) ผลกระทบของการโฆษณาที่มีต่อเด็ก
- 4) ผลที่มีต่อการพิจารณาคำเนิการกับปัญหาหรือประเด็นต่างๆ
- 5) ผลที่มีต่อการพัฒนาทักษะความรู้ความเข้าใจ

ผลในการขัดเกลาทักษะสังคม

ข้อนี้ได้กล่าวมาแล้วในตอนแรกๆ ซึ่งการขัดเกลาทักษะสังคมนี้ หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการที่บุคคลได้เข้ามายอมรับพฤติกรรมและค่านิยมของกลุ่ม

เป็นที่ยอมรับกันว่าสื่อต่างๆ มีบทบาทสูงมากในการพัฒนาความรู้ ทัศนคติ และความรู้บางอย่างของบุคคล ตัวอย่างเช่น โทรทัศน์เป็นสื่ออย่างหนึ่งที่มีบทบาทสูงในการถ่ายทอดข้อมูลและความเชื่อจากบุคคลหนึ่งไปยังอีกบุคคลหนึ่ง โทรทัศน์มีอิทธิพลสูงมากในการให้ค่านิยมความรู้ และความเชื่อ โดยเฉพาะแก่เด็ก ๆ โทรทัศน์มีอยู่ในเกือบทุกครัวเรือนของสังคมไทย เพราะฉะนั้น โทรทัศน์จึงถือว่าเป็นอย่างหนึ่งของการขัดเกลาทักษะสังคม (Agency of Socialization) จริงอยู่ในการขัดเกลาทักษะสังคมนี้มีสื่ออย่างอื่นด้วย เช่น สื่อบุคคล (บิดามารดา เพื่อน ญาติ) และองค์กร (โรงเรียน) รวมทั้งประสบการณ์ส่วนบุคคล¹ ดูแผนภูมิภาพข้างล่างประกอบ

¹ Jennings, Bryant and Dolf Zillmann, **Media Effects**, Hillsdale, (New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1994), p. 39

ภาพประกอบที่ 2 แสดงสื่อต่างๆ ในการจัดกลาทางสังคมที่มีต่อเด็ก

ผลในการปลูกฝังความรู้สึกต่อสิ่งที่แท้จริง

การศึกษาวิจัยในประเทศสหรัฐอเมริกา โดย George Gerbner และคณะ อ้างถึงใน Dominick¹ ได้พบว่าการดูรายการโทรทัศน์นานติดต่อกันจะปลูกฝังความรู้ความเข้าใจต่อสิ่งที่แท้จริงเป็นไปตามภาพของโลกที่นำเสนอในรายการโทรทัศน์ ข้อนี้ก็จะเกิดขึ้นทั้งแก่เด็กและผู้ใหญ่

สื่อสารมวลชนประเภทอื่นๆ ก็เช่นกัน การอ่านหนังสือพิมพ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นประจำ เช่น การอ่านข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ปฏิบัติศีลพระธรรมวินัยเป็นประจำ ก็อาจจะสร้างความรู้สึกที่แท้จริงแก่ผู้อ่านว่า พระสงฆ์ทั้งหมดทุกศีล สื่อสารมวลชนจึงมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจผิด ทำให้มองเห็นภาพของสิ่งที่นำเสนอผิดไปจากความเป็นจริง

ผลการโฆษณาที่มีต่อเด็ก

โฆษณาโดยเฉพาะทางโทรทัศน์มีมากมายหลายเรื่อง เด็กที่ดูโทรทัศน์เป็นประจำย่อมได้รับอิทธิพลจากการโฆษณาทางโทรทัศน์ด้วย

เด็กที่ดูโทรทัศน์จะพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อตามแบบอย่างของโฆษณา เพราะเด็กไม่มีวิจารณญาณในการแยกแยะว่าอะไรดี อะไรไม่ดี

ปัจจุบันมีการตื่นตัวเรื่องการโฆษณาทางโทรทัศน์สูงมาก และมีการตระหนักถึงข้อเสียหลายประการ ที่การโฆษณาได้มีต่อเด็ก จึงมีข้อเรียกร้องจากผู้คนในสังคมให้นักโฆษณาทั้งหลาย

¹George Gerbner, และคณะ, อ้างใน, Dominick, Joseph R., **The Dynamics of Mass Communication**, pp. 523-524.

ตระหนักถึงภัยและสร้างการโฆษณาในเชิงสร้างสรรค์ ไม่มีอันตรายต่อทัศนคติ ค่านิยม และความเชื่อของเด็ก

มีเหตุผลหลายประการที่จะต้องคำนึงถึงผลของการโฆษณาที่มีต่อเด็ก เช่น

1. เด็กเป็นวัยที่รับสิ่งไม่ดีได้ง่าย หากได้สัมผัสสิ่งนั้นบ่อยๆ จึงไม่ควรแสวงหาผลประโยชน์จากเด็กโดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์
2. เด็กสามารถถูกหลอกหรือถูกชักจูงให้เข้าใจผิดได้ง่ายจากการโฆษณา ซึ่งใช้เทคนิคพิเศษเพื่อให้การโฆษณาปรากฏเป็นที่พึงปรารถนาแก่ผู้ดูหรือผู้อ่าน
3. ในระยะยาว ผลของการโฆษณาทางโทรทัศน์จะส่งผลในเชิงลบต่อการอบรมขัดเกลาเด็กในอนาคต เด็กจะเชื่อการโฆษณามากกว่าเชื่อฟังบิดามารดา หรือผู้ปกครอง

ผลที่มีต่อการพิจารณาดำเนินการกับปัญหาหรือประเด็นต่าง ๆ

มีวาระแห่งปัญหาหลายอย่างที่ถูกรื้อฟื้นโดยสื่อมวลชน สื่อสารมวลชนมีความสามารถที่จะเลือกเฟ้นประเด็นปัญหาบางอย่างที่อยู่ในความสนใจของสื่อและมีผลต่อการดำเนินธุรกิจของสื่อ

เมื่อสื่อเน้นย้ำหัวข้อประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นประจำ สาธารณชนอาจเข้าใจได้ว่าประเด็นปัญหานั้นเป็นเรื่องสำคัญ

Colen อ้างถึงใน Dominick¹ ได้กล่าวถึงประเด็นนี้อย่างน่าสนใจว่า สื่อมวลชนอาจจะไม่ได้ผลสำเร็จตลอดไป ในการบอกประชาชนว่าอะไรเป็นสิ่งที่จะต้องคิด แต่มักจะได้รับผลสำเร็จในการบอกประชาชนว่า อะไรคือสิ่งที่ควรจะคิด

ลักษณะของวาระแห่งปัญหาสำคัญ ๆ นั้น มักจะเสนอจากข้อมูลของสื่อสารมวลชน ประเภทวารสารเกี่ยวกับข่าว หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุ

ตัวอย่างของการนำเสนอวาระสำคัญหรือปัญหาสำคัญมักจะปรากฏในช่วงการเลือกตั้งทางการเมือง ประเด็นปัญหาทางการเมืองที่สื่อชอบนำเสนออาจจะเป็นประเด็นกลยุทธ์ทางการเมือง ซึ่งจะมีการเน้นประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นพิเศษ ให้มีลักษณะน่าสนใจแก่มวลชน เป็นที่ยอมรับกันว่า การรณรงค์เลือกตั้งทางการเมืองมีการเริ่มต้นและจุดมุ่งหมายที่ชัดเจน และมีเวลาที่กำหนดไว้แน่นอน ประเด็นปัญหาที่จัดเป็นวาระสำคัญอาจจะมาจากนโยบายของพรรคการเมืองก็ได้ และเมื่อสื่อมองเห็นว่าประเด็นบางประเด็นในนโยบายของพรรคการเมืองมีความน่าสนใจก็อาจจะย้ำและชี้แนะเสนอให้พรรคการเมืองต่างๆ แสดงวิสัยทัศน์เกี่ยวกับประเด็นปัญหานั้น ๆ ก็ได้ (ดังตัวอย่างประเด็นนโยบายรักษาทุกโรคในอัตรา 30 บาทของพรรคไทยรักไทย ซึ่งได้รับการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางก่อนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544)

¹ Colen, อ้างใน, Dominick, Joseph R., *The Dynamics of Mass Communication*, p. 530.

ผลที่มีต่อการพัฒนาทักษะความรู้ความเข้าใจ

ทักษะความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Skills) คือความชำนาญในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ซึ่งก็หมายถึงการมีสติปัญญาเลียนแบบ

มนุษย์มีศักยภาพในการพัฒนาทักษะแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะที่จะเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างรวดเร็วและชัดเจนนั้นแตกต่างกันมาก บางคนมีความสามารถเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้รวดเร็วเพียงได้รับการบอกเล่าครั้งเดียวก็สามารถเข้าใจได้ทันที แต่บางคนต้องการบอกเล่าหลายครั้ง

ข้อนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าการพัฒนา IQ นั้นเอง

มีข้อสันนิษฐานว่า การเปิดรับสื่อเป็นประจำโดยไม่มีวิจารณญาณจะทำให้ทักษะในการคิดเข้าใจช้าลง สมองจะทึบและมึนชา

ยกตัวอย่างเช่น การดูรายการโทรทัศน์เป็นประจำจะทำให้ IQ ของบุคคลเสื่อมลง เพราะบุคคลจะไม่มีเวลาในการคิดเป็นของตัวเอง ไม่มีเวลาในการอ่านหนังสือหรือการจดบันทึกสิ่งที่เป็นประโยชน์

การอ่านหนังสือพิมพ์นานๆ เป็นประจำก็อาจจะทำให้เกิดปัญหาคล้ายๆ กัน トラบเท่าที่บุคคลถูกชักจูงโดยข่าวสารที่ปรากฏทางหน้าหนังสือพิมพ์ บุคคลจะไม่มีเวลาคิดเป็นของตัวเอง และอาจจะครุ่นคิดหมกมุ่นกับข่าวที่ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งข้อนี้มีผลทำให้เกิดการพัฒนาอคติคือ ความลำเอียงก็ได้ กล่าวคือทำให้จิตใจไม่แจ่มใส เกิดความโกรธ หรือความโลภขึ้นมาได้ เมื่อเป็นเช่นนี้การพัฒนา IQ ก็จะช้าลง ความรู้และสติปัญญาในทางสร้างสรรค์ก็จะไม่พัฒนาขึ้นมา

2.10 ผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล

สื่อสารมวลชนมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคลใน 2 ด้าน คือ

1. ผลในการส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม
2. ผลต่อการเสียระเบียบแห่งพฤติกรรมของบุคคล

ผลในการส่งเสริมและพัฒนาพฤติกรรมทางสังคม

เป็นที่ยอมรับกันว่า สื่อมวลชนมีอิทธิพลสูงมากในการพัฒนาความรู้ แต่ข้อนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีแนวโน้มชอบแสวงหาความรู้ หรือมีความใฝ่รู้อย่างแท้จริง และสังคมส่งเสริมบรรยากาศของการเรียนรู้ ไม่สร้างบรรยากาศการมอมเมาให้เป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวบุคคล

พฤติกรรมทางสังคมนั้นคือ พฤติกรรมที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม เป็นพฤติกรรมที่ปฏิบัติตามระเบียบกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี และศีลธรรมอันดีงามของสังคม พฤติกรรมทางสังคมจะตรงกันข้ามกับพฤติกรรมฝ่าฝืนสังคม

สื่อมวลชนมีผลทางจิตวิทยาและสังคมวิทยาแก่บุคคลสูงมาก

Joseph Klapper อ้างถึงใน Dominick¹ ได้กล่าวสรุปว่า สื่อมวลชนมีบทบาทสูงในการเสริมความแข็งแกร่งแห่งพฤติกรรม ทศนคติและค่านิยม บุคคลที่มีแนวโน้มในเชิงก้าวร้าว อาจจะพัฒนาค่านิยมก้าวร้าวให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้นจากการได้เปิดรับสื่อมวลชนที่นำเสนอรายการประเภทก้าวร้าว

รายการโทรทัศน์ที่ดีและข่าวคราวที่ดีซึ่งนำเสนอโดยสื่อมวลชนนั้น สามารถช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมทางสังคมที่ดี (Prosocially Behavior) เช่น การควบคุมตนเอง ความเอื้ออาทร การแบ่งปัน ความร่วมมือกัน และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

ผลต่อการเสียระเบียบแห่งพฤติกรรมทางสังคม

การศึกษาผลกระทบของสื่อมวลชนส่วนใหญ่มักจะเน้นถึงผลกระทบในเชิงลบต่อพฤติกรรมของเหตุผล ผลกระทบในเชิงลบนี้จะปรากฏออกมาในรูปของการกระทำของบุคคลที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคม เป็นพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดการเสียระเบียบทางสังคม หรือพฤติกรรมเบี่ยงเบน (Deviant Behavior) โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่มีต่อเด็กและเยาวชน

ดังกรณีข่าวเด็กชายชาวอเมริกันคนหนึ่งอายุ 10 ขวบ กลายเป็นผู้ร้ายฆ่าคนเพราะเลียนแบบมวยปล้ำ โดยกระโดดทับเด็กหญิงคนหนึ่งอายุ 6 ขวบอย่างรุนแรง จนทำให้เด็กหญิงคนนั้นถึงกับเสียชีวิต²

พฤติกรรมของกลุ่มบุคคลหลายแห่งที่มีการแสดงออกคล้ายๆ กันก็เป็นผลมาจากการเสนอข่าวของสื่อมวลชน เช่น การประท้วงปิดถนนของเกษตรกรที่เกิดขึ้นเป็นประจำแทบทุกภาคของประเทศไทยเพื่อเรียกร้องการประกันราคาพืชผลก็เป็นการเลียนแบบอย่างกันและกัน ซึ่งการเลียนแบบพฤติกรรมของกลุ่มบุคคลเช่นนี้ทำให้เกิดการเสียระเบียบของสังคม ทำให้ผู้ใช้รถใช้ถนนเดือดร้อน ตัวอย่างข้อนี้ก็จะเห็นชัดในกรณีประชาชนผู้ยากไร้ที่อยู่อาศัยและที่ทำกินเดินขบวนมา

¹ Joseph Klapper, อ้างใน, Dominick, Joseph R., **The Dynamics of Mass Communication**, p. 534.

² สำนักข่าวไทย 10 มี.ค. 44 ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงองค์การสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทย เวลา 11.00 น.

ประท้วงทำเนียบรัฐบาล ซึ่งบางกลุ่มก็ตั้งหลักประท้วงและเรียกร้องเป็นเวลานานนับปีก็มี กรณีดังกล่าวเกิดขึ้นเพราะการเลียนแบบจากสื่อมวลชนก็ได้

พฤติกรรมความรุนแรงอีกหลายอย่างอาจมีสาเหตุจากการเผยแพร่ข่าวสารประเภทรุนแรงของสื่อมวลชนก็ได้ เช่น อาชญากรรมทางเพศ ก็อาจจะเป็นผลจากการนำเสนอข่าวการข่มขืนเป็นประจำ รวมทั้งการนำเสนอภาพลามกด้วย

พฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับบรรทัดฐานทางสังคมอีกหลายอย่างได้รับการพิจารณาว่า มาจากการนำเสนอของสื่อมวลชน เช่น พฤติกรรมการบริโภคอาหารด่วน (Fast Food) ซึ่งเป็นอาหารที่ไม่ค่อยมีคุณค่าทางโภชนาการ ทำให้เด็กและเยาวชนยึดติดจนไม่รับประทานอาหารประเภทอื่น กลายเป็นเด็กขาดโภชนาการ

นอกจากนี้ก็มีพฤติกรรมการฆ่าตัวตาย (Suicide) ซึ่งถ้าเป็นการฆ่าตัวของคนที่มีความเสี่ยง เช่น ดารา นักร้อง ก็อาจจะเป็นเหตุจูงใจให้ผู้นิยมชมชอบดารานักร้องคนนั้น ฆ่าตัวตายตามด้วยก็ได้

2.11 ผลกระทบของสื่อสารมวลชนที่มีต่อสังคมในอนาคต

รูปแบบของการสื่อสารบางอย่างอาจจะมีผลกระทบต่อสังคมหลายด้านในอนาคต เช่น การมีโทรศัพท์ช่วยให้การติดต่อกันในระยะไกลได้สะดวก แต่ขณะเดียวกัน โทรศัพท์อาจจะเป็นตัวทำลายความต้องการเจียบสงบ ทำลายการนอนหลับ ปลุกให้คนตื่นในเวลาที่ไม่ควรตื่น ซึ่งเป็นผลกระทบที่เป็นอยู่แล้วในขณะนี้ และต่อไปในอนาคตด้วย

กล่าวโดยภาพรวม สื่อสารมวลชนมีผลกระทบต่อสังคมในอนาคต ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบต่อความเป็นส่วนตัวของบุคคล
2. ผลที่มีต่อการใช้ชีวิต โดดเดี่ยว
3. การให้ข้อมูลข่าวสารมากเกินไปในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร
4. การทำให้คนหลบหนีจากสังคมและครอบครัว และฝังตัวเองอยู่ในโลกแห่ง

สื่อสาร

ผลกระทบต่อความเป็นส่วนตัวของบุคคล

ปัจจุบันเทคโนโลยีทางการสื่อสารพัฒนาขึ้นมาหลายรูปแบบและดูแนวโน้มจะได้รับความนิยมนมากขึ้น เช่น

- โทรศัพท์มือถือ
- เครื่องคอมพิวเตอร์

เทคโนโลยีการสื่อสารทั้ง 2 รูปแบบนี้ มีใช้อย่างแพร่หลาย และสามารถนำติดตัวไปด้วย

โทรศัพท์มือถือสามารถนำติดตัวไปได้ทุกแห่งทั้งในภัตตาคาร ในศูนย์การค้า บนรถ แม้กระทั่งในที่ห่างไกลออกไป โทรศัพท์มือถือมีลักษณะเหมือนกับสถานีวิทยุกระจายเสียงขนาดเล็ก ใครก็ตามที่มีอุปกรณ์ดังกล่าวติดอยู่สามารถรับฟังการสนทนาของบุคคลอื่นได้ทั้งหมด

เครื่องคอมพิวเตอร์ก็เช่นกัน และมีท่าทีคุกคามความเป็นส่วนตัวของบุคคลบางกลุ่มหรือบางอาชีพ เช่น หัวหน้างานสามารถตั้งจอโทรทัศน์วงจรปิดเฝ้าสังเกตดูการเคลื่อนไหวทุกอิริยาบถของลูกจ้างในบริษัท ทำให้ลูกจ้างสูญเสียความเป็นส่วนตัว และลูกค้าที่สมัครเป็นสมาชิกการให้บริการข้อมูล ซึ่งทางเครื่องคอมพิวเตอร์ได้บันทึกข้อมูลส่วนตัวไว้ละเอียดถี่ถ้วน ก็อาจจะเสี่ยงต่อการตรวจสอบแฟ้มชีวิตส่วนตัวโดยบุคคลที่ไม่ได้รับมอบอำนาจให้ตรวจสอบ

ผลที่มีต่อการใช้ชีวิตแบบโดดเดี่ยว

สื่อมวลชนสนองความต้องการของบุคคลที่มีความชำนาญเฉพาะด้านมากยิ่งขึ้นวารสารต่าง ๆ สถานีวิทยุกระจายเสียง เคเบิลทีวี ต่างก็มีสมาชิกเป็นของตนเอง สื่อมวลชนทั้งหลายกำลังส่งเสริมให้บุคคลเปิดรับสาระที่เลือกสรรไว้เฉพาะมากขึ้น ถ้าแนวโน้มเป็นเช่นนี้จะมีผลทำให้มีผู้บริโภคหรือลูกค้าที่กระจายอยู่ทั่วไปเป็นกลุ่มเล็กๆ มากขึ้น โดยไม่สนใจคนอื่นในสังคมก็ได้ ถ้าผู้คนเน้นเฉพาะผลประโยชน์หรือความสนใจส่วนตัวมากเกินไปก็อาจจะกลายเป็นคนที่ไม่รู้จักคนอื่นรอบ ๆ ตัวเขาก็ไปได้

ปรากฏการณ์เช่นนี้เรียกว่า ผลกระทบแบบคัคเค้ เพราะว่าผู้คนประเภทนี้ชอบขีดวงกลมรอบตัวเองด้วยข้อมูลทางสังคมและทางการเมืองที่ตนพบว่าน่าสนใจ เป็นที่ยอมรับได้และนำสบายใจสำหรับตนเท่านั้น จะไม่สนใจเรื่องอื่นที่ทำให้ตนรู้สึกไม่สบายใจหรือเป็นที่น่ารำคาญ เขาจะหลบหลีกความไม่แน่นอนบางอย่างในชีวิตปัจจุบัน และเลือกใช้เฉพาะข้อมูลหรือข่าวสารบางอย่างที่เป็นประโยชน์สำหรับตน

การให้ข้อมูลข่าวสารมากเกินไปในสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมยุคข้อมูลข่าวสาร (Information Society) กล่าวคือ เป็นสังคมที่สื่อสารมวลชนมีอิทธิพลสูง และป้อนข้อมูลข่าวสารมาสู่ผู้ที่เปิดรับตลอดเวลา สังคมยุคนี้เป็นสังคมที่เป็นผลจากสังคมอุตสาหกรรม เพราะฉะนั้นสังคมยุคข้อมูลข่าวสารจึงเป็นสังคมหลังอุตสาหกรรม (Post-industrial Age) คนในยุคนี้เผชิญกับสื่อต่าง ๆ มากมาย ทั้งเพื่อความรู้และเพื่อ

ความบันเทิง เช่น วารสารนักร้อยชนิด สถานีวิทยุ นับเป็นร้อยแห่ง หนังสือพิมพ์ และหนังสือต่าง ๆ นับไม่ถ้วน และเว็บไซต์ทางเครื่องอินเตอร์เน็ตมากมายหลายเว็บไซต์

ความรู้และข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้นทุกทีจนยากที่ผู้บริโภคข่าวสารจะรับได้ทัน ผู้คนในสังคมยุคปัจจุบันนี้จึงมีอาการอย่างหนึ่งเรียกว่า อาการล้าหลังข้อมูลข่าวสาร เพราะย่อยข้อมูลไม่ทัน และรับข้อมูลมากเกินไป

การมีข้อมูลข่าวสารมากเกินไปทำให้ผู้คนสับสน ไร้จุดหมาย และยังเป็นเด็กยิ่งจะมีปัญหา มากที่สุด เด็กบางคนอาจจะติดข้อมูลบางอย่างจนไม่ยอมทำกิจกรรมอย่างอื่น ข้อนี้ก็เป็นผลเสียต่อพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กด้วย เช่น เด็กบางคนอาจจะติดอินเตอร์เน็ตจนเสียการเรียน

การทำให้คนหลงใหลจากสังคมและครอบครัวและฝังตัวเองอยู่ในโลกแห่งสื่อสาร

ประเด็นการหลงใหลจากสังคมและครอบครัวและฝังตัวเองอยู่เฉย ๆ กับโลกแห่งสื่อ นี้ ได้มีมานานตั้งแต่เวลาที่สื่อถูกประดิษฐ์คิดค้นขึ้นมา พ่อแม่และครูอาจารย์จำนวนมากต่างพากันวิตกกังวลต่อบุตรหลานและนักเรียนที่ชอบใช้เวลาในโลกแห่งสื่อสารมากกว่าในโลกแห่งความเป็นจริง

ในอนาคตถ้ามีสถานการณ์เช่นนี้อยู่ความเป็นจริงทางสื่อที่ปรากฏเป็นประจำทางสื่อต่าง ๆ อาจจะเป็นคล้ายกับชีวิตจริงสำหรับเด็กและเยาวชนทั้งหลาย

ปัจจุบันนี้มีสื่อให้ความบันเทิงในบ้าน (Home theater) แพร่หลายมาก ผู้คนอาจจะชอบนั่งตัวเองอยู่ในบ้านดูรายการรถยนต์ ฟังวิทยุ มีความสนุกสนานกับรายการโทรทัศน์ จนอาจจะลืมนึกไปว่าความสนุกสนานที่แท้จริงในชีวิตคืออะไร และไม่มีศิลปะในการทำตนให้สนุกสนานอย่างอื่นนอกจากรับความสนุกสนานอย่างเดียว

สถานการณ์หากปล่อยไว้เช่นนี้บุคคลมีแนวโน้มจะกลายเป็นคนทุกขัง่าย สนุกสนานยากหากปราศจากสื่อให้ความสนุกสนานและบันเทิง ข้อนี้อาจจะกลายเป็นปัญหาสังคมอย่างหนึ่งในอนาคต อันเนื่องมาจากสื่อก็ได้

2.12 จริยธรรมกับสื่อ

จริยธรรม (Ethics) คือ กฎเกณฑ์หรือหลักการแห่งการประพฤติปฏิบัติ หรือหลักแห่งศีลธรรมที่กำหนดวิธีการปฏิบัติที่ดีที่สุด หรือที่เหมาะสมมากที่สุด สถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง

โดยความหมายสูงสุด จริยธรรมคือกฎเกณฑ์แห่งการประพฤติปฏิบัติที่สังคมพิจารณาว่าเหมาะสมที่สุดหรือดีที่สุด ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขของสังคม และช่วยให้บรรลุถึงคุณความดีที่

สังคมปรารถนา ในความหมายนี้จริยธรรมเป็นเครื่องช่วยพัฒนาคุณธรรม¹ คุณธรรมหมายถึงสิ่งที่ดี ที่งาม มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นที่พึงปรารถนา เป็นสิ่งที่มีความสะอาด บริสุทธิ์ สว่าง และให้ความสงบสุข คุณธรรมเป็นสิ่งที่ถูกปลูกฝังอยู่ในจิตใจ และเจริญงอกงามในจิตใจ ซึ่งจะสามารถสังเกตได้จากพฤติกรรมที่แสดงออกมา

บุคคลที่มีคุณธรรมจะแสดงพฤติกรรมอย่างมีคุณค่าและไม่สร้างปัญหาแก่บุคคลอื่น ผู้ที่มีคุณธรรมสูงเท่าไรก็ยิ่งจะมีจริยธรรมมากขึ้นเท่านั้น คุณธรรมที่พึงปรารถนาของสังคมมีหลายอย่าง เช่น ความซื่อสัตย์ ความรู้ ความรัก ความเมตตา ความเพียรพยายาม และความรับผิดชอบ เป็นต้น คุณธรรมดังกล่าวนี้เป็นพื้นฐานสำคัญของการปฏิบัติตามจริยธรรม ขณะเดียวกับการปฏิบัติตามจริยธรรมก็มุ่งเพื่อบรรลุถึงคุณธรรมดังกล่าวเหล่านั้นด้วย

คุณธรรมและจริยธรรมจึงเป็นสื่อและเป็นจุดมุ่งหมายของกันและกัน

สื่อสารมวลชนเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่งที่มิบทบาทและอิทธิพลสูงมากในสังคมปัจจุบัน บุคคลในสถาบันสื่อสารมวลชน หากปราศจากจริยธรรม อาจจะนำเสนอสิ่งที่เป็นอันตรายหรือความเสื่อมโทรมมาสู่ศีลธรรมอันดีงามของสังคมก็ได้ ดังนั้นบุคคลที่ทำสื่อจึงต้องมีคุณธรรมและจริยธรรมกำกับ

2.13 ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารมวลชน

สื่อสารในโลกมีความแตกต่างกันออกไปตามสภาพโครงสร้างทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจของประเทศนั้นๆ สื่อสารมวลชนในบางประเภทเป็นกระบอกเสียงของผู้มีอำนาจทางการเมือง และในบางประเทศทำหน้าที่จุดศูนย์เข่าบ้านคือระวางสังคมและแจ้งเตือนมาให้ประชาชนทราบถึงภัยอันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นจากผู้มีอำนาจทางการเมืองที่ไม่ซื่อสัตย์ และไม่มีคุณธรรม เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนจึงสะท้อนสภาพความเป็นจริงเกี่ยวกับสังคมได้เป็นอย่างดี

เมื่อวิเคราะห์ตามลักษณะโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มีทฤษฎีเกี่ยวกับระบบสื่อสารมวลชน 4 ทฤษฎี² คือ

1. ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีอำนาจนิยม
2. ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยม
3. ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์
4. ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม

¹ จานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, *จริยธรรมสำหรับผู้นำทางสังคม*, (ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541), เอกสาร โรเนียว, หน้า 1-2.

² อ่างแล้ว, ปรมะ สตะเวทิน, *การสื่อสารมวลชน : กระบวนการและทฤษฎี*, หน้า 149-156.

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีอำนาจนิยม

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีอำนาจนิยม (Authorism) เป็นระบบการสื่อสารที่ถูกกำหนดโดยกลุ่มผู้มีอำนาจในการปกครองประเทศ ประชาชนไม่มีอิสรภาพและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นมากนัก โดยเฉพาะความคิดเห็นทางการเมือง ระบบสื่อมวลชนจะทำหน้าที่รับใช้ผู้มีอำนาจทางการเมือง และเป็นไปตามคำสั่งของผู้มีอำนาจสูงสุด ผู้ปกครองในสังคมเป็นศูนย์อำนาจทุกอย่างและจะใช้สื่อมวลชนถ่ายทอดความคิดของผู้ปกครองให้ประชาชนได้รับรู้ รวมทั้งนโยบายในการบริหารและจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ในประเทศ

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีอำนาจนิยมนี้เป็นของผู้มีอำนาจทางการเมือง เอกชนที่สนับสนุนนโยบายและความคิดของผู้บริหารเท่านั้นจะได้รับอนุญาตให้เป็นเจ้าของสื่อมวลชนได้ หากเอกชนรายใดก็ตามเสนอข่าวสารต่อต้านผู้มีอำนาจและวิพากษ์วิจารณ์นโยบายการบริหารประเทศของผู้มีอำนาจ เอกชนรายนั้นจะถูกเพิกถอนสิทธิในการดำเนินธุรกิจสื่อสารมวลชน ดังนั้นผู้มีอำนาจทางการเมืองจะเป็นผู้มอบสิทธิในการเสนอข่าว เช่น การเสนอข่าวสารของหนังสือพิมพ์ จะต้องผ่านการพิจารณาเห็นชอบ (Censor) จากผู้มีอำนาจเสียก่อน ผู้มีอำนาจเท่านั้นจะเป็นผู้พิจารณาออกใบอนุญาตในการพิมพ์โฆษณา

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีนี้เริ่มต้นที่ประเทศอังกฤษ และปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายในศตวรรษที่ 16 และ 17 ปัจจุบันยังคงมีอยู่ในบางประเทศ ประเทศที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช และแบบเผด็จการสื่อมวลชนจะรับใช้ผู้มีอำนาจและถ่ายทอดเนื้อหาของข่าวตามนโยบายและคำสั่งของผู้มีอำนาจ

ลักษณะสำคัญของสื่อมวลชนตามทฤษฎีอำนาจนิยมนี้ กล่าวโดยสรุปมีดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์หลักในการสนับสนุนและถ่ายทอดนโยบายของรัฐบาลที่อยู่ในอำนาจ โดยไม่สนใจต่อปฏิกิริยาของประชาชนมากนัก
2. ผู้มีอำนาจเท่านั้นมีสิทธิในการใช้สื่อมวลชน
3. ผู้มีอำนาจเท่านั้นมีสิทธิในการออกใบอนุญาตจัดทำสื่อแก่ประชาชนผู้สนใจทำสื่อมวลชน และมีอำนาจในการควบคุมสื่อมิให้วิพากษ์วิจารณ์กลไกอำนาจทางการเมืองของผู้ปกครอง
4. รัฐเป็นเจ้าของสื่อมวลชน แต่เอกชนสามารถเป็นเจ้าของสื่อได้ หากสนับสนุนนโยบายของผู้มีอำนาจ

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยม

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยม (Liberation Theory) ระบบการสื่อสารในสังคมที่มีการปกครองแบบเสรีประชาธิปไตย มีระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม (Laissez-Faire) และมีความเป็นอิสระในการนับถือศาสนา ระบบสังคมตามทฤษฎีนี้แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับระบบสังคมตามทฤษฎีอำนาจนิยม ทฤษฎีเสรีนิยมมีกำเนิดในศตวรรษที่ 17 และเจริญเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันสาระสำคัญของทฤษฎีนี้จะให้น้ำหนักแก่ปัจเจกชนสูงมาก โดยมองว่ามนุษย์แต่ละคนย่อมมีเหตุผลสามารถมองเห็นสิ่งต่างๆ ทั้งเรื่องที่สมมติว่าจริงแท้ เรื่องความดีแท้ เรื่องความผิดหรือความถูก ตามประสบการณ์ ทัศนคติ และเหตุผลของตนเอง มนุษย์สามารถเลือกทางเดินของตนเองได้เมื่อเผชิญกับเหตุการณ์ความขัดแย้ง ผู้มีอำนาจในสังคมไม่ควรแทรกแซงสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ เพราะฉะนั้นสื่อมวลชนจึงควรมีสิทธิในบอกกล่าวสิ่งที่ป็นจริง สิ่งที่มีเหตุผล สิ่งที่ดีหรือไม่ดีแก่สาธารณชน ผู้มีอำนาจในสังคมก็ไม่ควรแทรกแซงสิทธิในการรับรู้ของมวลชนด้วย

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยมนี้ไม่ใช่กระบอกเสียงของรัฐบาล ไม่ได้อยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของผู้ปกครองบ้านเมืองแต่ฝ่ายเดียว สื่อมวลชนจึงควรมีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์ความไม่ดีของผู้มีอำนาจทางการเมืองการปกครองอย่างเสรี และคนทุกประเภททุกชั้นในสังคมควรมีโอกาสรับรู้เรื่องราวต่างๆ ในสังคมเท่าเทียมกัน นี่คือสาระสำคัญของระบบสื่อสารมวลชนระบบใหม่

จากที่กล่าวมาพอสรุปลักษณะสำคัญของการสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยมได้ดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์หลักในการสนับสนุนแนวคิดประชาธิปไตย แต่ไม่คำนึงถึงขอบเขตจำกัดของการใช้สิทธิแบบเสรีนิยมเท่าไรนัก
2. ปัจเจกชนมีอิสระเสรีภาพในการเสนอข่าวสารและมีการแข่งขันด้านธุรกิจสูงมากในบางกรณีจะเน้นความจริงมากเกินไป โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา
3. หน้าที่สำคัญของระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีเสรีนิยม คือ การแจ้งข่าวสารตามที่เป็นจริง ให้ความบันเทิง ให้ความรู้ ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล เป็นสื่อกลางนำความคิดของประชาชนไปสู่รัฐบาล และจากรัฐบาลสู่ประชาชน จากประชาชนไปสู่ประชาชนด้วยกัน และเหนืออื่นใดก็คือผลกำไรจากการประกอบธุรกิจ
4. ผู้เป็นเจ้าของสื่อส่วนใหญ่จะเป็นเอกชนซึ่งมุ่งผลกำไรทางธุรกิจเป็นหลัก รัฐบาลเป็นผู้ควบคุมอยู่ห่างๆ ขั้นสุดท้ายกระบวนการยุติธรรมจะเป็นผู้ควบคุมระบบสื่อสารแบบเสรี และท้ายสุดพลังมวลชนจะเป็นผู้ชี้ขาดว่าอะไรควรและอะไรไม่ควรในการนำของสื่อมวลชน
5. สื่อมวลชนตามทฤษฎีนี้มักจะเป็นไปตามความต้องการของตลาดคือผู้คนในสังคม และจะดำรงอยู่ได้ก็โดยการสนับสนุนของผู้บริโภคคือผู้คน

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์ (The Soviet Communist Theory) มีรากฐานมาจากลัทธิมาร์กซิสม์ซึ่งได้รับการปฏิบัติในบางประเทศที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ อันเป็นไปตามแนวทางของ Karl Marx และมีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีนี้มีลักษณะคล้ายกับระบบการสื่อสารตามทฤษฎีอำนาจนิยม ประเทศโซเวียตเป็นประเทศแรกที่น่าแนวปรัชญาทางการเมืองของ Karl Marx ไปใช้ในการปกครองประเทศ (ตั้งแต่ ค.ศ. 1917 และได้ล้มในราวต้นทศวรรษ 1990-2000) ต่อมาลัทธิมาร์กซิสม์ได้แพร่ขยายไปในหลายประเทศแถบยุโรปตะวันออกบางประเทศในเอเชียและในลาตินอเมริกา

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์นี้ เป็นไปตามระบบการเมืองการปกครองของลัทธิมาร์กซิสม์ ซึ่งไม่อนุญาตให้มีการตั้งพรรคการเมืองโดยเสรี จะมีเพียงพรรคคอมมิวนิสต์พรรคเดียวมีสิทธิและมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครองประเทศ เพราะฉะนั้นการสื่อสารมวลชนจึงต้องรับใช้พรรคคอมมิวนิสต์ และรัฐบาลเป็นเจ้าของควบคุมกิจการสื่อสารทุกชนิด จะต้องถ่ายทอดความคิดของ Karl Marx, Lenin และ Stalin เท่านั้น

ในสายตาของผู้มีอำนาจตามทฤษฎีนี้ประชาชนผู้รับสาร ไม่ต้องมีเหตุผล แต่จะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำอย่างรอบคอบจากผู้ดูแลคือรัฐบาล ในสมัยที่โซเวียตอยู่ภายใต้การปกครองของพรรคคอมมิวนิสต์ได้สร้างเครื่องมือรักษาความปลอดภัยที่สมบูรณ์แบบที่สุดเพื่อป้องกันข่าวสารที่จะมาแข่งขัน แน่นอนรัฐบาลคอมมิวนิสต์ไม่เปิดให้มีการแข่งขันโดยเสรีในการทำสื่อสาร เพราะถือว่าการทำสื่อโดยเสรีนั้นปราศจากความรับผิดชอบ ไม่เป็นประโยชน์ต่อสังคม

เท่าที่กล่าวมาพอสรุปลักษณะสำคัญของสื่อมวลชนตามทฤษฎีโซเวียตคอมมิวนิสต์ได้ดังนี้

1. วัตถุประสงค์หลักในการเผยแพร่ความคิดและนโยบายของพรรคคอมมิวนิสต์ และช่วยชี้แจงไว้ซึ่งอำนาจของผู้ปกครองให้คงอยู่
2. เฉพาะสมาชิกของพรรคคอมมิวนิสต์เท่านั้นมีสิทธิในการใช้การสื่อสาร ผู้ที่ไม่ใช่สมาชิกพรรคไม่มีสิทธิใช้
3. รัฐบาลและกลไกของพรรคคอมมิวนิสต์เป็นเจ้าของสื่อ
4. รัฐบาลจะควบคุมและดูแลการถ่ายทอดข้อความผ่านสื่ออย่างเข้มงวด สื่อเป็นเครื่องมือของรัฐ
5. สื่อมวลชนไม่มีสิทธิวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและกิจกรรมของพรรคคอมมิวนิสต์

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม

ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility Theory) เป็นการสื่อสารที่เน้นการใช้สื่อเพื่อการพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้า และช่วยป้องกันมิให้สังคมประสบปัญหาและการเสียระเบียบ การเสนอข่าวสารจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการคิดการณ์ไกล และมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น ข้อมูลที่สื่อนำเสนอต่อสังคมควรจะเป็นข้อมูลที่ไม่ก่อให้เกิดผลลัพธ์ในทางลบ และไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ประเทศชาติและแก่สันติภาพของโลก การเสนอข่าวสารแบบเสรีนิยมสุดโต่ง บางครั้งก็ไม่เป็นผลดีต่อสังคม การควบคุมสื่อจึงเป็นสิ่งจำเป็น แต่ต้องควบคุม ระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีใหม่นี้เกิดขึ้นตอนกลางของศตวรรษที่ 20 และแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางในตอนปลายศตวรรษที่ 20 เมื่อระบบคอมมิวนิสต์โซเวียตล่มสลายลง ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นครั้งแรกในประเทศสหรัฐอเมริกา W.E. Hocking อ้างถึงใน ปรมะ สตะเวทิน¹ เป็นผู้กระตุ้นให้สื่อมวลชนมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้นเป็นครั้งแรก กล่าวคือให้สื่อมวลชนมีจริยธรรม และปฏิบัติตามจรรยาบรรณของสื่อมวลชน

ลักษณะสำคัญของระบบสื่อสารมวลชนตามทฤษฎีนี้มีดังนี้

1. มีวัตถุประสงค์หลักในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งให้ข้อมูลที่ชัดเจนและสร้างสรรค์ ให้ความบันเทิงอย่างมีสาระ ให้การศึกษาอย่างก้าวหน้า เสนอการประชาสัมพันธ์ การโฆษณาสินค้าที่ไม่เอาเปรียบประชาชน และไม่มอมเมาประชาชนให้หลงระเริง และสุรุษสุร่าย
2. ประชาชนทั่วไปมีสิทธิในการใช้สื่อ และมีสิทธิในการเป็นเจ้าของครอบครองสื่อ
3. ประชาชนในชุมชนเป็นผู้ควบคุมดูแลสื่อ สื่อจะต้องปฏิบัติตามความเห็นของประชาชน ตามปฏิภิกิริยาของประชาชนและตามจรรยาบรรณของสื่อและจริยธรรมของสังคม
4. สื่อจะต้องไม่เสนอข่าวสารหรือข้อมูลใด ๆ อันเป็นการละเมิดสิทธิของปัจเจกชน และก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสงบสุขของชุมชน สื่อจะต้องไม่เสนอข่าวที่เป็นการลบลู่เหยียดหยามความเชื่อทางศาสนา และประเพณีอันดีงามของชุมชน
5. รัฐบาลจะควบคุมสื่ออยู่ห่างๆ แต่จะจัดการกับสื่อที่ดำเนินการอย่างไม่เหมาะสมต่อสังคม และไม่มี การตรวจสอบโดยรัฐบาล (Censor) ก่อนจะพิจารณาเผยแพร่ หรือกระจายสื่อสารออกมาสู่มวลชน
6. การเสนอข่าวสารโดยสื่อแบบเสรีนิยมเกินไปก็ไม่ดี และเข้มงวดเกินไปแบบอำนาจนิยมและแบบคอมมิวนิสต์ก็ไม่ดีเช่นกัน ดังนั้นจึงควรนำสิ่งที่ดีจากทั้งสามระบบสื่อสารมวลชนมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อให้มีหลักประกันความมีระเบียบและความสงบสุขของสังคม

¹ W.E. Hocking, อ้างใน, ปรมะ สตะเวทิน, การสื่อสารมวลชน : กระบวนการและทฤษฎี, หน้า 155.

2.14 สรุป

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารและการสื่อสารมวลชนเท่าที่กล่าวมาจะเห็นว่าสื่อสารมวลชนมีบทบาทสูงมากยิ่งขึ้นในสังคมที่สลับซับซ้อนและเสรีนิยมแบบประชาธิปไตย สื่อสารมวลชนมีแนวโน้มจะเป็นอิสระจากการควบคุมของรัฐบาลและมีการแข่งขันกันสูงมาก ขณะเดียวกันก็มีการลงทุนสูงในการดำเนินการสื่อสารมวลชน สื่อสารมวลชนมีอิทธิพลในการปลูกฝังค่านิยมแก่บุคคลในสังคม ผู้มีอำนาจในการเสนอข่าวสารนอกจากผู้เป็นเจ้าของกิจการสื่อแล้วก็ยังมีผู้สนับสนุน (Sponsor) และตลาดคือความต้องการของผู้บริโภคข่าวสาร สื่อสารมวลชนในปัจจุบันจึงประกอบด้วยปัจจัยสามประการนี้จึงจะมีกำไรและสามารถดำรงอยู่ได้ แต่สื่อที่ดีควร จะมีความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย

บทที่ 3

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาโดยหลักการ ให้ความสำคัญแก่สื่อสารประเภทสื่อบุคคล สื่อ
ธรรมชาติ และสื่อศิลปะวัฒนธรรม

สื่อบุคคล คือ บุคคลที่เป็นผู้นำ รวมทั้งบุคคลที่เป็นสาธิตบุคคล สื่อบุคคลสามารถ
นำสาระหรือแบบอย่างแห่งการปฏิบัติไปสู่สาธารณะ เพราะปกติบุคคลที่เป็นชั้นผู้นำย่อมเป็น
กลุ่มบุคคลได้รับการอ้างอิงถึงเป็นประจำ เป็นเป้าหมายของการเฝ้ามอง การสังเกต และการ
เลียนแบบของบุคคลอื่นที่ด้อยกว่าตนเอง

พระพุทธศาสนาจึงมีหลักคำสอนสำหรับบุคคลที่เป็นชนชั้นผู้นำในการประพฤติปฏิบัติ
ตนให้เป็นตัวอย่างแก่บุคคลอื่น สังคมปัจจุบันมีช่องทางในการนำสาระสู่สาธารณชนหลายช่องทาง
ช่องทางเหล่านี้มักจะนำข่าวสารเกี่ยวกับบุคคลสาธารณะสู่ประชาชนเป็นประจำ เช่น หนังสือพิมพ์
และวิทยุโทรทัศน์ มักจะเสนอความคิดเห็นและวิถีชีวิตของบุคคลสาธารณะสู่มวลชนเป็นประจำ
ไม่ว่าจะเป็นนักการเมือง นักธุรกิจที่ดำรงตำแหน่งสำคัญทางสังคม นักวิชาการ นักการศึกษา และ
พระภิกษุสงฆ์ ล้วนเป็นบุคคลสาธารณะที่สื่อต่าง ๆ นิยมนำข่าวไปเสนอ

แต่ที่น่าสังเกตก็คือว่า สื่อสารมวลชนโดยส่วนใหญ่มักจะเสนอข่าวสารในเชิงลบ หรือ
เชิงวิจารณ์บุคคลสาธารณะเหล่านี้ โดยไม่ค่อยได้นำเสนอเรื่องราวอันแสดงถึงความเจริญทางจิตใจ
และการปลูกฝังความรัก ความสามัคคีกันเท่าที่ควร

ขณะเดียวกันบุคคลสาธารณะที่เป็นชนชั้นผู้นำก็มีพฤติกรรมที่สื่อไปในทางเสื่อมเสีย
โดยปฏิบัติตนไม่เหมาะสมกับภาวะผู้นำก็มีเป็นประจำไม่น้อย ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้เป็นเป้าหมาย
สำคัญของการเฝ้ามองจากสื่อมวลชนภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

บุคคลสาธารณะจึงจำเป็นต้องปรับตัวเองและพยายามทำตนในเชิงสร้างสรรค์ให้
มากกว่าการพูดอย่างเดียว เพราะการพูดมากเกินไปอาจทำให้พลาดได้ หากไม่ระมัดระวังการพูด

บุคคลชั้นผู้นำจึงจำเป็นต้องมีคุณธรรมเหล่านี้ และปฏิบัติตามหลักคุณธรรมเหล่านี้
เป็นประจำ เพื่อสังคมจะได้ นำแบบอย่างที่ดีมาเป็นฐานการอ้างอิง

1. สัจจะ (การยึดมั่นในความซื่อสัตย์)
2. ขันติ (การมีความอดทน มีใจกว้าง)

3. ตบะ (การรู้จักละลายพฤติกรรมไม่ดี)
4. ขยัน (วิริยะ)
5. รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์สิน (มัตตัญญูตา)
6. มีจิตใจแน่วแน่ มุ่งประโยชน์เพื่อส่วนรวม (อัครจริยา)
7. มีคำพูดไพเราะ (ปิยะวาจา)
8. ดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย เสมอต้นเสมอปลาย (สมชีวิต)
9. มีhiri โอดตปปะ (ละลายต่อบาปและเกรงกลัวต่อผลของบาป)
10. มีสติกำกับตัวเองเสมอ (สติสัมปชัญญะ)
11. เข้าใจคุณค่าของการทำงานและการสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่า (กตัญญูทเวที)

สื่อบุคคลที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ก็คือ พระภิกษุสงฆ์หรือนักบวช ซึ่งเป็นศาสนบุคคลที่ใกล้ชิดที่สุดกับพระพุทธศาสนา และเป็นสัญลักษณ์การคงอยู่แห่งพระพุทธศาสนา สื่อบุคคลที่สำคัญอีกกลุ่มหนึ่ง คือ กฤหัสถ์ผู้ครองเรือน ซึ่งทำหน้าที่อุปถัมภ์ด้านปัจจัยสี่แก่พระภิกษุสงฆ์ ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับสื่อบุคคลทั้งสองกลุ่มนี้

สื่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ หมายถึง สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติซึ่งอยู่รอบ ๆ ตัวมนุษย์ อันได้แก่ ดิน ไม้ แผ่นดิน แม่น้ำ ภูเขา ทะเล พืช และสัตว์โลกต่างๆ สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติมีคุณค่าอย่างมากต่อมนุษย์ ช่วยให้มีมนุษย์มีชีวิตอยู่รอด ทำให้จิตใจเป็นสุข และสร้างเสริมสติปัญญาของมนุษย์ สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ เป็นทั้งมิตรและศัตรูของมนุษย์ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติสูงมาก และถือว่าเป็นกัลยาณมิตรของมนุษย์ ดังเช่น ในวนโรปสูตร ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนว่า การทำกุศลดังต่อไปนี้จะทำให้ได้ผลบุญอย่างยิ่งใหญ่ ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

1. ปลูกต้นไม้ในที่ที่ไม่มีต้นไม้
2. ขุดบ่อน้ำ/รดน้ำในที่ที่ไม่มีน้ำให้คนและสัตว์ได้ใช้ประโยชน์
3. สร้างสะพานให้คนเดินข้ามแม่น้ำลำธาร โดยสะดวก
4. สร้างสาธารณศาลาเพื่อให้คนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

(พระไตรปิฎก เล่ม 15 ข้อ 47 หน้า 61)

สื่อศิลปวัฒนธรรม หมายถึง สภาพของสิ่งที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาใช้ประโยชน์ร่วมกัน มีการสืบทอดสืบกันมายาวนาน และสนองตอบความต้องการทางอารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของมนุษย์ได้อย่างครบถ้วน

สื่อศิลปวัฒนธรรมในที่นี้จึงประกอบด้วย สื่อที่เป็นวัตถุ และไม่ใช่วัตถุ

สื่อประเภทศิลปวัฒนธรรม ในพระพุทธศาสนาประกอบด้วย สิ่งก่อสร้าง ประติมากรรม นาฏกรรม วิจิตรกรรม วาทยกรรม และวรรณกรรม อันมีแรงบันดาลใจจากพุทธประวัติ สาวกประวัติ และพุทธธรรม เช่น วัดโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ภาพวาดตามผนังโบสถ์และวิหาร พระพุทธรูป งานแกะสลัก บทกวี บทกลอน บทประพันธ์ประเภทต่าง ๆ การแสดง และประเพณี พิธีกรรมต่างๆ อันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา

สื่อประเภtnี้นี้มีบทบาทสูงมากในสังคมไทย เช่น เป็นเอกลักษณ์ของชาติ สนองความต้องการทางอารมณ์ของบุคคล เป็นแหล่งการศึกษาของประชาชน เป็นแหล่งพักผ่อนทางจิตใจ เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยว เป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน เป็นที่พึ่งของประชาชนในยามเกิดวิกฤต เป็นที่แสวงบุญ เป็นฐานแห่งการทำความดี เป็นจุดศูนย์กลางความสามัคคี และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคม และเป็นแรงบันดาลใจให้บุคคลสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์และมีคุณค่าต่อสังคมในระดับกว้างมากยิ่งขึ้น

บทที่ 4

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

4.1 แนวคิดหลัก

1. การเปลี่ยนแปลงเป็นปรากฏการณ์สากลที่เกิดขึ้นกับสังคมทุกสังคม ความแตกต่างอยู่ที่เรื่องอัตราความเร็วของการเปลี่ยนแปลงเท่านั้น โดยมีทิศทางในทางเสื่อมหรือทางก้าวหน้าหรือทั้งสองทางพร้อม ๆ กันก็ได้
2. สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีหลายอย่าง มีทั้งที่เป็นสาเหตุจากภายในและจากภายนอกสังคม
3. เป็นเรื่องปกติที่จะมีการขัดขวางและการสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นจะมีทั้งผู้ที่เสียผลประโยชน์และผู้ที่ได้รับผลประโยชน์

4.2 ความหมายของการเปลี่ยนทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมหมายถึง ขบวนการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต รูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม ค่านิยมและแบบแผนการดำเนินชีวิต จากแบบหนึ่งไปเป็นอีกแบบหนึ่ง ซึ่งมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างทางจิตวิทยาของคนในสังคม การเปลี่ยนแปลงในสังคมส่วนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อย เช่น การเปลี่ยนแปลงวัตถุสิ่งของ การเปลี่ยนแปลงวิธีการหรือเทคโนโลยีการผลิต การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการใช้ชีวิต บางด้านรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงความเชื่อและระเบียบกฎเกณฑ์ข้อบังคับ การเปลี่ยนแปลงบางอย่างเห็นได้ด้วยตาจากสภาพวัตถุที่ปรากฏให้เห็น หรือจากการกระทำที่คนในสังคมแสดงออก แต่บางอย่างสังเกตเห็นได้ยากต้องอาศัยการเปรียบเทียบกับสภาพในอดีต เช่น ความคิดเห็นเกี่ยวกับสิทธิของหญิงและชาย เป็นต้น¹ การเปลี่ยนแปลงสังคม เกิดขึ้นในด้านต่างๆ มากมาย เป็นการเปลี่ยนแปลงอาชีพการงาน การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างของคนในสังคม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของวัฒนธรรม

¹ จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, สังคมวิทยา, พิมพ์ครั้งที่ 10, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547), หน้า 169.

4.3 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสังคม

ตามแนวคิดของ R.M. MacIver และ Charles H. Page¹ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมมีสาเหตุสองอย่าง คือ สภาพเงื่อนไขจากภายนอกและสภาพเงื่อนไขจากภายในสังคมนั้น ๆ ซึ่งประกอบด้วย

- 1) สภาพแวดล้อมทางกายภาพ
- 2) การเพิ่มขึ้นของประชากร
- 3) การพัฒนาเทคโนโลยี
- 4) สภาพทางวัฒนธรรม

นักวิชาการทั้งสองคนนี้ได้ให้ข้ออธิบายเพิ่มเติมว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นผลพวงมาจากความพยายามของมนุษย์ที่จะควบคุมสภาพจากภายนอกไม่ให้เกิดภัยพิบัติของพวกเขา แต่เป็นความพยายามที่จะปรับตัวมนุษย์เองให้อยู่รอดตามระบบเงื่อนไขที่มีอยู่จากภายในและจากภายนอกตัวของเขาเอง

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในแง่สังคมวิทยาการเปลี่ยนแปลงสังคมอาจจะเนื่องจากปัจจัยดังต่อไปนี้²

1. ปราบปรามการฉ้อโกงตามธรรมชาติ เช่น ความแห้งแล้ง น้ำท่วมหรือภัยธรรมชาติอื่น เป็นเหตุให้มีการย้ายถิ่นเปลี่ยนอาชีพ ปราบปรามการฉ้อโกงทางธรรมชาติดังกล่าว เป็นเหตุผลักดันให้มีการคิดค้นวิธีการใหม่ๆ เพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น เช่น การสร้างระบบชลประทาน

2. ประชากร การเพิ่มขึ้นหรือลดลงของประชากรอย่างรวดเร็วเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ สังคมที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจำเป็นต้องปรับปรุงวิธีการผลิตและวิธีการกระจายผลผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นอื่นๆ แก่สมาชิกของสังคม นอกจากนี้ อาจจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบบริหารการปกครองและสาธารณสุข รวมทั้งระบบครอบครัวและการขยายตัวของชุมชน

3. เทคโนโลยี สิ่งที่มีมนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นหรือเทคโนโลยีที่นำมาใช้ในสังคมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำรงชีวิตหลายด้าน การใช้เครื่องจักรกลก่อให้เกิดระบบอุตสาหกรรมและการขยายตัวเมือง การใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ช่วยลดจำนวนคนทำงานให้น้อยลงและช่วยพัฒนาความแม่นยำในการคำนวณและการออกแบบต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว อาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างระบบการทำงานในสำนักงานต่างๆ รถยนต์ เครื่องมือสื่อสาร และ

¹ R.M. MacIver and Charles H. Page, (New York: Rinehart, 1949), pp. 513-517.

² อ้างแล้ว, จำนงค์ อธิวัฒน์สิทธิ์, สังคมวิทยา, หน้า 171-172.

เครื่องทุ่นแรงหลายอย่างช่วยในการเปลี่ยนแปลงระบบการเกษตรสมัยใหม่ และทำให้เพศหญิงสามารถทำงานได้ดีเท่ากับเพศชาย ทำให้เกิดความเท่าเทียมกันระหว่างเพศ

4. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ หมายถึง ปัจจัยที่สัมพันธ์กับกระบวนการผลิต การจำหน่าย และการบริโภค รวมทั้งกฎเกณฑ์พื้นฐานในความสัมพันธ์ทางการผลิต อันได้แก่ กฎเกณฑ์ว่าด้วยความเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหรือระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิต เช่น ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงระบบกรรมสิทธิ์ในปัจจัยการผลิตเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบอื่น เช่น ระบบการเมือง ระบบการศึกษา ระบบความคิดหรืออุดมการณ์ด้านอื่นๆ

5. ความคิด ค่านิยม และความเชื่อ เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม Max Weber เป็นนักสังคมวิทยาชาวเยอรมัน เห็นว่า ความเชื่อทางศาสนาเป็นปัจจัยนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจโดยเฉพาะในโลกตะวันตก ความเชื่อลัทธิโปรเตสแตนต์ก่อให้เกิดลัทธิทุนนิยม นอกจากนี้แรงกระตุ้นจากข้อเขียนของนักปราชญ์หลายคนก็มีอิทธิพลต่อผู้คนที่มีการเรียกร้องต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนสังคมในเวลาต่อมา

4.4 ทฤษฎีอธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคมปัจจุบัน

มีทฤษฎีหลายทฤษฎีที่อธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคมในปัจจุบัน สรุปได้ดังนี้

4.4.1 ทฤษฎีวิวัฒนาการ

ทฤษฎีวิวัฒนาการได้รับอิทธิพลจากนักคิดชาวอังกฤษ ชื่อ Charles Darwin (1809-1882) และได้รับการพัฒนาเป็นทฤษฎีหลักทางสังคมวิทยาโดยนักคิดชาวอังกฤษอีกคนหนึ่ง ชื่อ Herbert Spencer (1820-1902)

ทฤษฎีอธิบายว่าสังคมมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอนของวิวัฒนาการจากสภาพดั้งเดิมที่เป็นอยู่อย่างเรียบง่ายไปสู่ขั้นที่มีความเป็นอยู่สลับซับซ้อนหรือก้าวหน้าขึ้นเป็นลำดับ ตามหลักการของทฤษฎีนี้สังคมมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลงแบบค่อยเป็นค่อยไป การเปลี่ยนแปลงสังคมอาจหมุนเวียนกลับมาสู่สภาพเดิมได้และสังคมมนุษย์นั้นเปรียบเหมือนกับสิ่งที่มีชีวิตซึ่งวิวัฒนาการจากสภาพสัตว์เซลล์เดียวมาสู่สภาพสัตว์ที่มีหลายเซลล์สลับซับซ้อนมากขึ้น

มองในแง่วิวัฒนาการสังคมไทยในยุคแรกๆ อาจมีสภาพเรียบง่าย ไม่สลับซับซ้อนมากนัก สังคมไทยโดยทั่วไปในอดีต มีสภาพเป็นสังคมเกษตรกรรมแบบดั้งเดิมมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เป็นไปอย่างเรียบง่าย ซึ่งก็มีลักษณะเป็นสังคมชนบทดั้งเดิมมากที่สุดและกระจายกันอยู่เป็นกลุ่มเล็กๆ (Small cluster) ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามที่ดอนหรือตามแนวลำน้ำที่ตนได้อาศัยเพื่อการบริโภคและอุปโภค ต่อมาเมื่อเวลาผ่านไปและเมื่อได้ปฏิสัมพันธ์กับนอกประเทศซึ่งค่อยๆ มีการ

เปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นอยู่โดยพัฒนาขึ้นเป็นชุมชนเมืองที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นดังเช่นที่พบเห็นปัจจุบันในเมืองใหญ่ ๆ

การเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไทยในลักษณะค่อยเป็นค่อยไปแบบวิวัฒนาการนี้ ไม่มีทิศทางแน่นอน เพราะไม่มีการวางแผนเพื่อการพัฒนาอย่างชัดเจน สภาพการเปลี่ยนแปลงตามทฤษฎีวิวัฒนาการซึ่งเป็นแบบแผนที่เรียกกันว่า แบบตามยถากรรม ซึ่งมีสภาพขึ้น ๆ ลง ๆ ตามแต่ว่าปัจจัยแบบใดจะเป็นผู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง แต่สภาพการเปลี่ยนแปลงแบบนี้เป็นจริงเฉพาะในอดีตเท่านั้น ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยมีการวางแผนเพื่อมุ่งไปสู่ทิศทางที่กำหนดไว้ซึ่งจะเป็นไปในลักษณะก้าวหน้าหรือพัฒนา

4.4.2 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural-Functionalism) เป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาทฤษฎีหนึ่งซึ่งพัฒนาจากแนวคิดของ Herbert Spencer และ Emile Durkheim (1858-1917) ได้นำแนวคิดของ Herbert Spencer มาศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม Durkheim ได้ศึกษาถึงหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ ว่ามีผลต่อการดำรงอยู่ของสังคมโดยรวมอย่างไร Durkheim อธิบายว่าปรากฏการณ์ทางสังคมที่มองอย่างผิวเผินว่าเป็นผลเสียต่อระเบียบของสังคมนั้นก็มีผลดีหรือมีหน้าที่ต่อ การดำรงอยู่ของสังคม เช่น อาชญากรรมและพฤติกรรมเบี่ยงเบนเป็นการฝ่าฝืนระเบียบของสังคมนั้นเป็นปรากฏการณ์ปกติและมีความจำเป็นต่อการดำรงอยู่ของสังคม เพราะอาชญากรรมหรือพฤติกรรมเบี่ยงเบนนั้นเป็นตัวกระตุ้นให้สังคมมีการควบคุมบังคับให้สมาชิกอยู่ในกฎของสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นพฤติกรรมฝ่าฝืนระเบียบสังคมจึงเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความเป็นปกติของสังคมไปพร้อมๆ กัน

แนวทางการศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการคงอยู่ของสังคมตามทฤษฎีนี้ ก็คือการศึกษารวมทั้งการศึกษารวมทั้งการพิจารณาส่วนต่าง ๆ ของสังคมแต่ละส่วน เช่น ครอบครัว การศึกษา ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ และศึกษาถึงหน้าที่ของส่วนต่าง ๆ นั้นแล้วพิจารณาว่าส่วนต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเป็นสังคมทั้งหมดได้อย่างไร

นักวิชาการทางสังคมวิทยารุ่นต่อมาได้พัฒนาทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่และได้ตั้งข้อสมมติพื้นฐาน (Assumption) ของทฤษฎีนี้ในยุคปัจจุบันพอสรุปได้ดังนี้¹

1. สังคมเป็นระบบที่ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ หรือระบบย่อยซึ่งปฏิบัติหน้าที่ประสานสอดคล้องกัน

¹ สัจญา สัจญาวิวัฒน์, ทฤษฎีและกลยุทธการพัฒนาสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 20-30.

2. ระบบย่อยต่าง ๆ ของสังคมมีแนวโน้มที่จะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง เพราะว่าแต่ละระบบมีกลไกสำหรับควบคุมสมาชิกอยู่ภายใต้ตัวมันเอง

3. แต่ละส่วนประกอบของสังคมอาจทำหน้าที่บกพร่องหรือทำหน้าที่ล้ม (Dysfunction) ต่อสังคมแต่ระบบสังคมทั้งหมดจะมีการปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาได้เองในระยะยาว

4. การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งระบบ มีลักษณะค่อยเป็นค่อยไปและทุกระบบย่อยจะเปลี่ยนแปลงพร้อมๆ กันการเปลี่ยนแปลงสังคมมีลักษณะสมดุล

5. ความเป็นปึกแผ่นหรือความเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันทางสังคม (Social Unity) เกิดจากการที่สมาชิกส่วนใหญ่ของสังคมมีค่านิยมร่วมกัน และระบบค่านิยมร่วมกันนี้เป็นองค์ประกอบที่ทำให้สังคมมีการดำรงอยู่อย่างมั่นคงที่สุด

สังคมไทยเมื่อวิเคราะห์ตามทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ จะพบว่ากำลังมีการเปลี่ยนแปลงในรูปของการพัฒนาแบบบูรณาการหรือแบบองค์รวมมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยปัจจุบันมีแนวโน้มไปในทิศทางที่มุ่งไปให้เกิดการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งต่างก็มีเป้าหมายคือ **การอยู่ดีกินดี** อันเป็นรากฐานชีวิตคุณภาพชีวิตบุคคลของบุคคลที่ได้รับการยอมรับมากยิ่งขึ้น แต่กระบวนการพัฒนาเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายดังกล่าวอาจจะนำไปใช้ไม่เหมือนกัน ตามแต่สำนักความคิดและตามสภาพของสังคมและชุมชน นักทฤษฎีโครงสร้าง-หน้าที่ ยุคใหม่พิจารณาการเปลี่ยนแปลงที่พึงปรารถนาตามกรอบของการพัฒนาแบบองค์รวมทุกระบบย่อยของสังคม ต้องได้รับการพัฒนาให้ขับเคลื่อนไปข้างหน้าพร้อม ๆ กัน ระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบศิลปกรรมหรือศาสนา ระบบการเมืองการปกครอง จะต้องมีการพัฒนาอย่างเชื่อมโยงให้เกิดความเข้มแข็งไปพร้อม ๆ กัน การมุ่งพัฒนาเฉพาะองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นพิเศษ และปล่อยปละละเลย ส่วนประกอบอื่น ๆ ที่เหลือของสังคมโดยไม่ให้ความสนใจตามไปด้วยนั้นจะก่อให้เกิดปฏิกริยาต่อต้านภายในและกลายเป็นตัวถ่วงของกันและกัน ผลที่ปรากฏอาจเป็นความขัดแย้งภายในก่อให้เกิดสังคมทั้งระบบมีความอ่อนแอและพังทลายในที่สุดก็ได้ ปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ทางสังคมวิทยาเรียกว่า ความล่าช้าทางวัฒนธรรม (Cultural Lag)

4.4.3 ทฤษฎีความขัดแย้ง

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) เป็นทฤษฎีที่พัฒนามาจากความคิดของ Karl Marx (1818-1883) ซึ่งมองสังคมว่าประกอบด้วยสมาชิกที่แบ่งแยกออกเป็นชนชั้นต่างๆ ชนชั้นเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันลักษณะที่มีการเอาเปรียบกัน โดยบุคคลที่เข้มแข็งกว่าจะเอาเปรียบบุคคลที่อ่อนแอกว่า ดังนั้นสังคมซึ่งเป็นระบบที่มีความขัดแย้งเป็นประจำ นักทฤษฎีความขัดแย้งรุ่นหลังมีความคิดบางอย่างแตกต่างไปจาก Karl Marx บางคนมีความเห็นว่าชนชั้นมิได้เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจแต่เกิดจากปัจจัยทางการเมือง คือความไม่เท่ากันในการกระจายอำนาจ

ทฤษฎีความขัดแย้งมองสังคมว่ามีได้ดำรงอยู่เพราะสมาชิกมีค่านิยมร่วมกัน แต่เนื่องจากการบังคับควบคุมและการครอบงำความคิด ทฤษฎีความขัดแย้งสมัยใหม่ไม่ได้เน้นเฉพาะความขัดแย้งทางชนชั้นอย่างเดียวแต่รวมถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอื่น ๆ เช่น ความขัดแย้งระหว่างคนต่างวัย ความขัดแย้งระหว่างเพศ ความขัดแย้งระหว่างคนชนบทกับคนเมือง หรือความขัดแย้งระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมหรือกลุ่มเชื้อชาติ ทฤษฎีนี้มองต่อไปว่าความขัดแย้งเป็นพลังสำคัญผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลง

ข้อสมมุติพื้นฐาน (Assumption) ของทฤษฎีความขัดแย้งสมัยใหม่มีดังนี้

1. ลักษณะสำคัญของสังคม คือการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งและการบังคับ
2. สังคมดำรงอยู่ภายใต้อำนาจครอบงำของคนบางกลุ่มที่อยู่เหนือคนอื่น ๆ ในสังคม
3. สังคมแบ่งคนเป็นกลุ่มต่างๆ โดยแต่ละกลุ่มมีผลประโยชน์เฉพาะของตนเอง
4. เมื่อคนในกลุ่มมีความสำนึกในผลประโยชน์ร่วมกันของตนเอง กลุ่มนั้น ๆ จะกลายเป็นชนชั้น
5. ความขัดแย้งทางชนชั้นจะมีมากขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางการเมืองและทางสังคม เช่น เสรีภาพในการรวมกลุ่ม ลักษณะการกระจายอำนาจและผลประโยชน์และโอกาสในการเปลี่ยนฐานะทางชนชั้นของสมาชิกสังคม

ข้อสมมุติฐานเบื้องต้นดังกล่าวของทฤษฎีความขัดแย้งสามารถอธิบายสภาพการณ์ของสังคมไทยในอดีตและปัจจุบันได้อย่างชัดเจน ในอดีตการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยเกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองเป็นหลักการปฏิวัติหลายครั้งจนมีผลทำให้เปลี่ยนแปลงระบบการเมือง การปกครอง เกิดจากความเห็นไม่ตรงกันและความขัดกันในด้านอำนาจและผลประโยชน์ตอบแทนอย่างอื่นของกลุ่มต่าง ๆ

เป็นที่ยอมรับว่าสังคมไทย มีกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอำนาจหลายกลุ่ม กลุ่มผลประโยชน์ที่สำคัญจะมีความเกี่ยวข้องกับอำนาจและธุรกิจด้านต่าง ๆ กลุ่มผลประโยชน์ทั้งหลายในสังคมไทยนั้นเกิดจากระบบสังคมที่เปิดกว้างให้เสรีภาพแก่คนไทย มีสิทธิที่จะประกอบอาชีพหรือดำเนินธุรกิจใด ๆ ก็ได้ที่ไม่ผิดกฎหมายและขอบธรรม ภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมการแข่งขันกันในกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ จึงเป็นไปอย่างรุนแรง ในหลายกรณีเกิดความขัดแย้งกันโดยไม่สามารถปรองดองกันได้ส่งผลให้เกิดปัญหาการทำร้ายชีวิตของกลุ่มคู่แข่งและปัญหาความไม่ปลอดภัยในสังคม

ความขัดแย้งกันในสังคมไทยนั้นไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องผลประโยชน์ทางธุรกิจและอำนาจทางการเมืองเท่านั้น แต่ได้เกิดขึ้นในกลุ่มต่างวัย ต่างอาชีพ ต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรมด้วย ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มหลังจะเกี่ยวโยงกับความยึดมั่นในค่านิยมที่แตกต่างกันเป็นหลัก

ความขัดแย้งดังกล่าวมีส่วนผลักดันให้สังคมเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ ทำให้สังคมแบ่งเป็นกลุ่มย่อยมากขึ้นซึ่งส่งผลให้สังคมขาดความเป็นปึกแผ่นและมั่นคงข้อนี้ทำให้แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมเป็นไปได้ในทิศทางถดถอยได้

4.4.4 ทฤษฎีการเสียระเบียบทางสังคม (Social Disorganization Theory)

ทฤษฎีการเสียระเบียบทางสังคม (Social Disorganization Theory) อธิบายถึงสภาพที่สถาบันทางสังคมไม่สามารถทำหน้าที่ควบคุมสมาชิกในสังคมได้ ก่อให้เกิดความบกพร่องในหน้าที่ รวมทั้งไม่มีกลไกที่เพียงพอในการควบคุมสมาชิกให้ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม สถาบันต่าง ๆ ทำหน้าที่อย่างไม่ประสานสอดคล้องกัน ต่างคนต่างทำ สมาชิกในสังคมซึ่งเกิดความรู้สึกสับสนวุ่นวายทำตัวไม่ถูก เกิดสภาพทางสังคมที่เรียกว่า Anomic (สภาพไร้บรรทัดฐาน) และเกิดพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากปกติ เช่น ปัญหาการกระทำความผิดของเด็ก ปัญหาอาชญากรรม การฆ่าตัวตาย เป็นต้น การเสียระเบียบทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้คนในสังคมมีความเดือดร้อน ขณะเดียวกันก็เป็นเหตุให้ผู้รับผิดชอบในสังคมดำเนินการปฏิรูปและเปลี่ยนแปลงกลไกสำคัญของสังคม เพื่อควบคุมสังคมให้อยู่ในสภาพปกติ

การเสียระเบียบทางสังคมเป็นทฤษฎีหนึ่งซึ่งอธิบายถึงผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อสังคมในทางถดถอย ซึ่งผลของปัญหาสังคมนี้ก่อให้เกิดการปรับปรุงกฎหมาย และระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม และก่อให้เกิดกระบวนการต่าง ๆ ในสังคม (Social Movement) ซึ่งเป็นกระบวนการของกลุ่มบุคคลกลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อเสนอทางออกของปัญหาสังคมที่กำลังเกิดขึ้น การพัฒนาสังคมให้เจริญก้าวหน้าซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างหนึ่งโดยเป็นการกำจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาให้หมดสิ้นไปและทำให้สภาพสังคมกลับคืนสู่ความสงบสุข

4.5 บทบาทของระบบต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงสังคม

จากการศึกษาโดยนักวิชาการทางสังคมวิทยาและนักวิชาการทางสังคมศาสตร์สาขาต่าง ๆ พอสรุปได้ว่า บทบาทของระบบต่าง ๆ ในการเปลี่ยนแปลงสังคมในลักษณะก้าวหน้าหรือพัฒนาสังคม ดังนี้

4.5.1 ระบบครอบครัว

วิเคราะห์ในเชิงโครงสร้างครอบครัว ประกอบด้วย สมาชิกที่เป็นพ่อแม่และบุตรเป็นเบื้องต้น เมื่อมีสมาชิกเพิ่มขึ้นมาครอบครัวจะกลายเป็นครอบครัวขยายมีสมาชิกมากขึ้นซึ่งนอกจากพ่อแม่และบุตรแล้ว จะมีญาติพี่น้องคนอื่น ๆ อาศัยอยู่ด้วยในครอบครัวเดียวกันกลายเป็นครอบครัวขยาย (Joiny Family) แต่ถ้ามีสมาชิกที่เป็นเฉพาะพ่อแม่ และลูกอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวขนาดเล็กซึ่งเรียกว่าครอบครัวเดี่ยว (Nuclear Family)

ในสังคมไทยพบว่ามีการครอบครัวยุคใหม่ทั้งแบบข้างต้น ในสังคมเมืองส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขนาดเล็กหรือครอบครัวเดี่ยว ส่วนในสังคมชนบทครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยาย และบทบาทของครอบครัวทั้งสองแบบนี้โดยพื้นฐานแล้วมีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปบ้างตามบริบทของสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

บทบาทของครอบครัวในการพัฒนาสังคม

ครอบครัวมีบทบาทมากที่สุดในการมีชีวิตอยู่รอดของสมาชิกที่เกิดขึ้นใหม่รวมทั้งบทบาทด้านอื่นๆ อีกหลายอย่าง ซึ่งสามารถกล่าวได้ดังต่อไปนี้

1. การฝึกอบรมให้รู้จักระเบียบกฎเกณฑ์ที่ดีของสังคม ครอบครัวทำหน้าที่ฝึกอบรมสมาชิกที่เกิดขึ้นใหม่ให้รู้จักกฎเกณฑ์ที่ดีของสังคม (Socialization) และสามารถปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับระเบียบกฎเกณฑ์ที่ดีของสังคมมาใช้บังคับ ครอบครัวจึงมีหน้าที่ในการอบรมสมาชิกให้รู้จักบทบาทและปฏิบัติตามบทบาทนั้น ๆ อย่างเหมาะสม เช่น บทบาทของพ่อแม่ บทบาทของลูก และที่สำคัญบทบาทของผู้ที่เป็นสามีและภรรยาจะพึงปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเหมาะสมและรวมทั้งการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในสังคมอีกด้วย

2. การอบรมสั่งสอนให้สมาชิกที่เกิดขึ้นใหม่เป็นคนดี โดยการห้ามปรามไม่ให้ทำความชั่วและฝึกจากศีลธรรมอันดีงาม พัฒนาให้มีความรู้ ทำแต่ความดี มีทักษะสามารถช่วยตัวเอง และประกอบอาชีพสุจริตเลี้ยงตนเองและครอบครัวของตนเองในอนาคตซึ่งเป็นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมให้มีคุณสมบัติเป็นพลเมืองดีของสังคมอีกด้วย

3. การพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว (Family Solidarity) ทำให้ครอบครัวมีความมั่นคงและมีความสุข กระบวนการในการพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวประกอบด้วย การเตรียมตัวของคู่สมรสให้มีความพร้อมก่อนจะมีครอบครัว การเรียนรู้ในบทบาทของสามีภรรยา การมีงานที่มั่นคงและสุจริตเพื่อให้มีรายได้เลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวอย่างพอเพียง การอบรมพัฒนาคู่ครองให้มีความซื่อสัตย์ต่อกัน การรู้จักอดออมทรัพย์ที่หามาได้และรู้จักใช้สอยอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด การมีความโอบอ้อมอารีต่อกัน มีความกตัญญูรู้จักคุณของบุพการี และการมีความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ การทำให้ครอบครัวมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงซึ่งเป็นการพัฒนาสังคมให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน และมีผลทำให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกในครอบครัวมีความสูงส่งตามมาตรฐานชีวิตที่ดีและที่พึงปรารถนา

4.5.2 ระบบการศึกษา

ระบบการศึกษาหมายถึงแบบแผนบรรทัดฐานเพื่อการศึกษาอบรมโดยเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับระบบการเรียนการสอน การถ่ายทอดวัฒนธรรม ความรู้ความคิดต่าง ๆ การศึกษาเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสมาชิกให้เป็นที่พึงพอใจตามที่ต้องการ ถือเป็นกระบวนการพื้นฐานที่พบเห็นในทุกสังคมทั้งในชนบทและในเมืองและทุกระดับ ข้อแตกต่างจะอยู่ที่ระบบการเรียนการสอน ลักษณะผู้เรียน ผู้สอน ตำราที่สอน สื่อที่ใช้ในการสอน และวิธีการในการสอน

ในสังคมไทยปัจจุบันรูปแบบการศึกษามี 3 อย่าง คือ การศึกษาอย่างเป็นทางการหรือการศึกษาในระบบ การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการหรือการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

บทบาทของการศึกษาในการพัฒนา

ระบบการศึกษามีบทบาทที่สำคัญมากในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคล ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1. มุ่งพัฒนาให้เกิดความรู้ (พุทธิศึกษา) ในเรื่องต่าง ๆ ที่บุคคลปรารถนาจะรู้เพื่อเป็นการพัฒนาโลกทัศน์เกี่ยวกับชีวิตให้กว้างไกลและสามารถรับรู้สภาพการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกได้อย่างกว้างขวางอันเป็นการช่วยให้ชีวิตมีความหมายมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้การศึกษาช่วยให้บุคคลรู้จักสังคมที่ตนอยู่อาศัยและสังคมล้อมรอบว่ามีประวัติความเป็นมาอย่างไร มีวัฒนธรรมเป็นอย่างไร ดำรงอยู่ได้อย่างไร มีสภาพแวดล้อมทางกายภาพเป็นอย่างไร มีปัญหาเป็นอย่างไร เมื่อบุคคลมีความรู้ความเข้าใจในสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมแล้วจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมชุมชน และสิ่งแวดล้อมรอบชุมชนได้อย่างมีความสุขพอสมควรแก่สถานภาพ

2. มุ่งพัฒนาให้บุคคลรู้จักใช้ความรู้ในการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง (พลศึกษาและโภชนาการศึกษา) รู้จักหลีกเลี่ยงและงดเว้นพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพอนามัยของตนเองและของบุคคลอื่น การศึกษาช่วยให้บุคคลรู้จักวิธีการทำตนให้แข็งแรง เช่น การออกกำลังกายและรู้จักเลือกรับประทานอาหารที่ถูกต้องสุขลักษณะอนามัยและครบหมวดหมู่ของโภชนาการที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่และการพัฒนาการเจริญเติบโตของชีวิต

3. มุ่งพัฒนาให้บุคคลใช้ความรู้ในการประกอบสัมมาอาชีพะ สามารถพึ่งตนเองและเลี้ยงดูผู้รับผิดชอบให้มีความสุขได้ (หัตถศึกษา) โดยไม่สร้างปัญหาและสร้างภาระให้แก่สังคม จุดมุ่งหมายของการศึกษาข้อนี้จะเห็นได้ในการจัดการศึกษาในและนอกระบบการศึกษา เช่น อาชีวศึกษา และการฝึกอบรมวิชาชีพพระยะสั้น เป็นต้น แม้กระทั่งการศึกษาในระดับสูง เช่น อุดมศึกษาก็เป็นการศึกษาเพื่อมุ่งพัฒนาให้บุคคลมีวิชาชีพติดตัวสามารถใช้ความรู้ไปทำงานในหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างมีความสุข

4. มุ่งพัฒนาให้บุคคลมีคุณธรรมและมีจริยธรรม (จริยศึกษา) ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ไม่ฝ่าฝืนขนบธรรมเนียม กฎระเบียบ และบรรทัดฐานทั้งหลายของสังคมซึ่งจะมีผลทำให้สังคมสงบสุขปราศจากการเบียดเบียน นอกจากนี้การศึกษายังช่วยให้บุคคลมีจิตสำนึกรับผิดชอบ รู้จักควบคุมตนเอง รู้จักแยกพิจารณาว่าอะไรผิดอะไรถูก และมีวุฒิภาวะทางอารมณ์สูง การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องประกอบด้วยกรอบการอบรม และปลูกฝังให้บุคคลมีจริยธรรมควบคู่ไปด้วยจึงจะทำให้ชีวิตบุคคลมีคุณภาพอย่างแท้จริง

ระบบการศึกษาเป็นระบบที่เชื่อมโยงกับระบบอื่น ๆ ในสังคมอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ มีทักษะสูงขึ้นและมีอุดมการณ์ในชีวิตที่สูงส่งดีงาม ซึ่งจะทำให้บุคคลพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่การงานในระบบอื่น ๆ ได้อย่างเหมาะสม

4.5.3 ระบบเศรษฐกิจ

ระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่มีบทบาทสูงมากในสังคมปัจจุบันและสังคมปัจจุบันจะให้ความสำคัญแก่ระบบเศรษฐกิจมากกว่าระบบสังคมอื่น ๆ คนในสังคมปัจจุบันมีความเชื่อว่าหากระบบเศรษฐกิจได้รับการพัฒนาอย่างยั่งยืนดีแล้วระบบอื่นในสังคมจะปรับตัวอย่างมั่นคงตามไปด้วย แต่ความเชื่อดังกล่าวอาจจะไม่เป็นจริงก็ได้ ในบางสังคมแม้ว่าระบบเศรษฐกิจได้รับการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองสูงแต่ก็เผชิญกับปัญหาอาชญากรรม ปัญหาน้ำอรัญธร์บงหลวง ปัญหาการทุจริต ปัญหาสาธารณสุข และปัญหามลภาวะ ดังเช่นในสังคมเมืองขนาดใหญ่ทั้งในโลกตะวันตกและโลกตะวันออก

โดยความหมายของระบบเศรษฐกิจเป็นระบบที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการดำเนินชีวิต การผลิต การบริโภค และการจำหน่ายสิ่งทีผลิตไปยังตลาดหรือผู้ที่ต้องการให้ได้รับการตอบสนองอย่างมีประสิทธิภาพและอย่างประหยัดที่สุด ระบบเศรษฐกิจยังเป็นระบบที่สัมพันธ์กับการจัดระเบียบทรัพยากรธรรมชาติ การจัดระเบียบวัฒนธรรมและแรงงานของมนุษย์เพื่อดำรงและส่งเสริมสวัสดิการทางวัตถุของมนุษย์ระบบเศรษฐกิจจึงได้รับการตีค่าในระดับสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมที่เน้นวัตถุนิยม สังคมใดที่ให้ความสำคัญแก่วัตถุเหนือกว่ามิติด้านอื่น สังคมนั้นจะหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาวัตถุจะไม่ให้ความสำคัญแก่มิติด้านอื่นของชีวิต ในที่สุดสังคมนั้นจะตกเป็นทาสของวัตถุ สังคมที่ตกเป็นทาสของวัตถุจะวนเวียนไปกับการแข่งขันในการแสวงหาวัตถุอย่างไม่รู้จักเพียงพอ พระพุทธศาสนาเรียกสังคมแบบนี้ว่า สังคมแห่งความโลภ คือสังคมที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจระแสกิเลส คือ ความโลภ อันเป็นตัวผลักดันให้มนุษย์ไม่รู้จักพอ

ระบบเศรษฐกิจในสังคมปัจจุบัน

พิจารณาตามแบบแผนการผลิต การจำหน่ายและการบริโภคระบบเศรษฐกิจอาจจำแนกได้เป็น 4 รูปแบบ

- (1) ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม
- (2) ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม
- (3) ระบบเศรษฐกิจรัฐสวัสดิการ
- (4) ระบบเศรษฐกิจพอเพียง

(1) ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

เป็นระบบเศรษฐกิจแบบเสรี สมาชิกในสังคมมีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวอย่างชอบธรรมตามกฎหมายและมีเสรีภาพในการประกอบอาชีพตามความสนใจ ความถนัด และความรู้ความสามารถ โดยจะต้องเป็นอาชีพสุจริต สมาชิกในสังคมต้องมีเสรีภาพในการเลือกบริโภคสินค้าและบริการตามรสนิยม ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมนี้เปิดโอกาสให้มีการแข่งขันกันในการผลิตและการจำหน่ายไม่มีการผูกขาดการผลิตและการจำหน่ายรัฐบาลเข้ามาแทรกแซงน้อยมาก โดยรัฐเข้ามาควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและการกำหนดราคาอย่างเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค

บทบาทของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม มีดังนี้

1. ส่งเสริมความเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่งเสริมการเพิ่มผลิตภัณฑ่มวลรวมทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีการจ้างงานเพิ่มขึ้น ทำให้เก็บภาษีได้มากขึ้นและสามารถนำเงินที่ได้จากการเก็บภาษีมาใช้ในการพัฒนาประเทศชาติได้อย่างทั่วถึง
2. พัฒนาการมีงานทำและพัฒนาศักยภาพของคนทำงาน ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมทำให้มีการลงทุนมากขึ้นและส่งเสริมการแข่งขันเพื่อให้ผู้ประกอบการมีผลกำไร และเพื่อให้เกิดผลกำไร จึงต้องมีการขยายงานซึ่งสามารถจ้างคนทำงานได้มากขึ้นและพัฒนาศักยภาพ ความรู้ความสามารถของคนงานในระดับสูงขึ้นมาอีกด้วย
3. พัฒนาความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน เช่น การผลิตเทคโนโลยีสมัยใหม่ซึ่งช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้คนมากยิ่งขึ้น เทคโนโลยีการคมนาคม การสื่อสาร และการบันเทิง นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาและเครื่องมือทางการแพทย์ ทำให้สุขภาพอนามัยของคนได้รับการดูแลอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ระบบทุนนิยมยังส่งเสริมให้มีการแข่งขันนำเสนอข่าวสารต่าง ๆ อย่างรวดเร็วและกว้างขวางเป็นการเปิดโลกทัศน์ของทุกคนให้ก้าวไกลและลึกซึ้งมากขึ้น ทำให้คนมีความรู้มีข้อมูลเกี่ยวกับความเป็นไปในโลกต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว

ถึงแม้ระบบทุนนิยม จะมีบทบาทในการพัฒนาที่ดีและเป็นประโยชน์แก่สังคมหลายอย่างก็ตามแต่ก็ก่อให้เกิดปัญหาความเดือดร้อนแก่สังคมหลายประการ เช่น การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การสร้างค่านิยมในการทำลาภวัตถุ การส่งเสริมให้มีความโลภ เห็นแก่ตัว และขาดจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม ความเครียดทางจิตใจและปัญหาทางสุขภาพกาย ปัญหาดังกล่าวเป็นผล

มาจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบไร้จริยธรรมทางธุรกิจ เศรษฐกิจทุนนิยมจัดเป็นกระแสโลกาภิวัตน์ที่มีอิทธิพลสูงมากในโลกยุคปัจจุบัน

(2) ระบบเศรษฐกิจสังคมนิยม

เป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ให้เสรีภาพแก่ปัจเจกบุคคลในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจ รัฐจะเข้ามามีบทบาทในการควบคุมและกำหนดการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจก และการบริโภค สมาชิกจะไม่มีกรรมสิทธิ์ในการครอบครองผลผลิตของตนที่หามาได้ทั้งหมด รัฐจะเข้ามาจัดการผลผลิตต่าง ๆ บุคคลในสังคมนี้อาจต้องทำงานแต่จะได้รับการตอบแทนตามความจำเป็นเท่านั้น

(3) ระบบเศรษฐกิจรัฐสวัสดิการ

เป็นระบบเศรษฐกิจผสมที่ดึงเอาส่วนที่ดีของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมมาผสมกันแล้วกลายเป็นระบบเศรษฐกิจแบบสวัสดิการสังคม ระบบเศรษฐกิจแบบนี้จะให้ความสำคัญแก่สวัสดิการด้านการศึกษา สาธารณสุข และดูแลผู้สูงอายุ เด็ก เยาวชน และสตรี รวมทั้งสวัสดิการแก่คนว่างงาน ดังที่ปฏิบัติกันในประเทศแถบสแกนดิเนเวียในยุโรปตะวันตก และประเทศไทยปัจจุบันก็รับเอารัฐสวัสดิการมาใช้เป็นนโยบายของประเทศ

(4) ระบบเศรษฐกิจพอเพียง

เป็นระบบเศรษฐกิจที่ริเริ่มตามพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช ของไทย โดยเป็นระบบเศรษฐกิจที่มีรูปแบบการดำเนินการตามทฤษฎีใหม่ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำริขึ้น ระบบเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งเน้นให้คนทำงานเพื่อเลี้ยงตัวเองและครอบครัวให้พอเพียงแก่การดำรงชีวิต ปราศจากการเป็นหนี้สินมีการอุ้มชูกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำรัสไว้โดยมีการอันเชิญกระแสพระราชดำรัสมาตีพิมพ์ในธนบัตรใบละหนึ่งพันบาทของไทยว่า “เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน แบบพอมีพอกินนั้นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง”

ประเทศไทยปัจจุบันรับเอาระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนซึ่งจะมีส่วนช่วยให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน

บทบาทของระบบเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนา

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งและยั่งยืน จากการศึกษาได้พบว่าชุมชนที่รับเอาเศรษฐกิจพอเพียงจะมีความเข้มแข็งมีเสถียรภาพและมีวิกฤตน้อยกว่าชุมชนที่รับเอาเศรษฐกิจทุนนิยมรายละเอียดปรากฏในผลการวิจัยครั้งนี้ด้วย ดังปรากฏในหน้าถัดไป ในที่นี้จะกล่าวถึงบทบาทระบบเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาดังต่อไปนี้

(1) ส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจโดยไม่ ต้องพึ่งพาการช่วยเหลือจากคนอื่นมากเกินไป

(2) พัฒนาความโอบอ้อมอุ้มชูกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันซึ่งทำให้เกิดพลังความรัก ความสามัคคีและความเอื้ออาทรกันและเป็นหลักสวัสดิการสังคม

(3) พัฒนาความสัมพันธ์ในเชิงกว้างหรือเชิงเครือข่ายกับสังคมภายนอกให้กว้างขวาง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันอีกด้วย

ระบบเศรษฐกิจพอเพียงได้รับความสนใจจากนักวิชาการและนักปกครองจากทั่วโลก โดยปรากฏว่ามีคนจากเกือบทั่วโลกมาดูงานตามโครงการในพระราชดำริเป็นประจำขณะนี้

4.6 แนวคิดและปรัชญาการพัฒนามนุษย์ การพัฒนาชนบทยั่งยืน

นักเศรษฐศาสตร์ตั้งแต่ในทศวรรษ 1980 เป็นต้นมาได้เริ่มให้ความสนใจอย่างมากต่อการพัฒนามนุษย์ โดยถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการกระจายทรัพย์สินอย่างเป็นธรรมในสังคม ได้มีการพัฒนาเครื่องมือต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์มากมายหลายรูปแบบ ทั้งในแง่ระหว่างประเทศ ระดับประเทศ และย่อยลงไปในระดับภาคหรือท้องถิ่น ได้มีการรวบรวมเก็บข้อมูลเป็นจำนวนมาก และพัฒนาเครื่องมือทางคณิตศาสตร์เพื่อช่วยในการวิเคราะห์ตามไปด้วย เครื่องมือ การค้นคว้าวิจัย และผลจากการวิจัยดังกล่าว ได้กลายมามีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายในการพัฒนาประเทศไปทั่วโลก

คำว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Development, HD) นั้น เน้นไปที่ผลลัพธ์สุดท้าย มากกว่าเป็นเครื่องมือของการพัฒนา เพราะเป้าหมายที่สำคัญที่สุดของการพัฒนานั้น ก็เพื่อให้คนมีชีวิตอยู่ยาวนาน มีสุขภาพพลานามัยดี มีความสุข และมีความคิดสร้างสรรค์ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จึงเป็นกระบวนการในการเพิ่มทางเลือกแก่ประชาชน และการปรับระดับความเป็นอยู่เพื่อความอยู่ดีมีสุข ซึ่งก็คือการมีชีวิตที่ยาวนาน ไม่เจ็บป่วย มีระดับการศึกษา และมาตรฐานการครองชีพสูงเป็นหลัก ตามมาด้วยเสรีภาพทางการเมือง และการยอมรับสิทธิมนุษยชน แนวคิดของการพัฒนามนุษย์ดังกล่าวนี้ ประกอบไปด้วยสิ่งสำคัญ 2 ประการ คือ ประการแรก การพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ อันได้แก่ การปรับปรุงสุขภาพพลานามัย ความรู้ และภูมิปัญญา ประการที่ 2 คือ การทำให้ประชาชน ได้มีโอกาสใช้ศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพหรือเพื่อหาความสุขให้แก่ตนและครอบครัว

เพื่อให้เข้าใจความหมายของการพัฒนามนุษย์ขอให้สังเกตประเด็นสำคัญ ดังนี้

ประการแรก การพัฒนามนุษย์ไม่ได้เป็นเครื่องมือ แต่เป็นผลลัพธ์ของการพัฒนา หมายความว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หรือการเพิ่มขึ้นของมวลรวมผลิตภัณฑ์ประชาชาตินั้น อาจไม่ทำให้มนุษย์อยู่ดีมีสุขเพิ่มขึ้นกว่าเดิม การค้นคว้าวิจัยโดยใช้ข้อมูลระหว่างประเทศพบ

ความจริงว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการพัฒนามนุษย์กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจไม่มีความสัมพันธ์แน่นอน

ประการที่ 2 การสะสมทุนมนุษย์ (human capital formation) กับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (human resource development) นั้น มองว่ามนุษย์เป็นเพียงปัจจัยการผลิตในฟังก์ชันการผลิตและเป็นเครื่องมือในการเพิ่มผลผลิตรายได้และทรัพย์สิน มากกว่าที่จะมองว่ามนุษย์นั้นเป็นผลลัพธ์สุดท้ายของการพัฒนา

ประการที่ 3 เศรษฐศาสตร์สวัสดิการ ที่ว่าด้วยสวัสดิการของมนุษย์ (human welfare) แต่เดิมนั้นมองมนุษย์ว่าเป็นแต่เพียงผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่านั้น ไม่ได้มองมนุษย์ในแง่ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาดังกล่าว การมีส่วนร่วมในการออกความคิดเห็นและตัดสินใจในกระบวนการพัฒนานั้น กลายมาเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืนในปัจจุบัน

ประการที่ 4 ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์พัฒนาการ ที่กล่าวถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (basic needs) นั้น ให้ความสำคัญกับจำนวนสินค้าและบริการที่มนุษย์กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งมีไว้บริโภค เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า การบริการทางการแพทย์ และน้ำสะอาด แต่ไม่ได้มองถึงรูปแบบทางเลือกและการตัดสินใจของมนุษย์ดังกล่าวแต่อย่างใด มนุษย์เหล่านี้อาจไม่มีความรู้เพียงพอในการเลือกสิ่งที่ถูกต้องก็เป็นได้

จุดเด่นของการพัฒนามนุษย์ในความหมายที่กำหนดนี้ก็คือ การมองแบบองค์รวม (holistic) ในสิ่งที่จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ในกระบวนการพัฒนานั้น โดยให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยการผลิตเท่านั้น (ชัยวุฒิ, 2546)

4.7 ระบบการเมืองการปกครอง

ระบบการเมืองการปกครองเป็นระบบที่มีความสำคัญยิ่งของโครงสร้างสังคมไทย โดยเป็นระบบที่ประสานความเชื่อมโยงกับส่วนอื่นๆ ของสังคมให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและทำหน้าที่ป้องกันปราบปรามและแก้ไขปัญหาต่างๆ ในสังคมตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญและทำหน้าที่พัฒนาส่งเสริมความก้าวหน้าทุกด้านในสังคม ทั้งนี้โดยอาศัยกลไกของรัฐคือ รัฐบาล และรัฐบาลใช้อำนาจตามกฎหมายในเรื่องต่างๆ

ระบบการเมืองการปกครอง หมายถึง แบบแผนการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบสังคม ป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคม และพัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และทางศีลธรรมของสังคม

รูปแบบการเมืองการปกครองในโลก ประกอบด้วย ระบบประชาธิปไตย ระบบเผด็จการ และระบบคอมมิวนิสต์ ในประเทศไทยระบบประชาธิปไตยเป็นระบบการเมืองในอุดมคติของ

สังคมไทย ประเทศไทยได้ยอมรับระบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ตั้งแต่ยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงจากระบบกษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราช ระหว่างนี้ก็มีระบบเผด็จการเกิดขึ้นมาบ้างและยังขาดตอนไปเป็นเวลาหลายปี

4.7.1 บทบาทของระบบการเมืองการปกครองในการพัฒนา

โดยทั่วไประบบการเมืองการปกครองของไทยมีบทบาทในการพัฒนาสำคัญดังต่อไปนี้

- (1) ส่งเสริมความปรองดองสามัคคีระหว่างกลุ่มบุคคลในชาติ
 - (2) พัฒนาสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และการคมนาคม
 - (3) พัฒนาความเจริญทางเศรษฐกิจ การศึกษา สาธารณสุข ศิลธรรม และความปลอดภัยในสังคม
 - (4) พัฒนาอุปกรณ์ป้องกันภัยและอันตรายต่าง ๆ จากสังคมภายนอกและจากธรรมชาติ
 - (5) พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของข้าราชการและลูกจ้างของรัฐ และรัฐวิสาหกิจ
 - (6) พัฒนาความยุติธรรม ความเสมอภาค ความก้าวหน้า ความเป็นปึกแผ่น และความร่วมมือกันของผู้คนในสังคม
 - (7) ส่งเสริมสวัสดิการในสังคมอย่างทั่วถึง
 - (8) พัฒนาจิตสำนึกของประชาชนให้มีความรับผิดชอบและรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ในการสร้างสรรค์
 - (9) ส่งเสริมการแข่งขันอย่างเป็นธรรมในการประกอบธุรกิจ ควบคุมมิให้มีการเอาเปรียบกันในเชิงธุรกิจและควบคุมมิให้มีการผูกขาดทางธุรกิจ
 - (10) ส่งเสริมการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนต่าง ๆ ได้มีสิทธิในการดูแลตนเองอย่างรับผิดชอบและพัฒนาท้องถิ่นตามความต้องการของตน
 - (11) ส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดเพื่อให้ศาสนิกชนเป็นคนดีแห่งศาสนาและเป็นคนดีของสังคมอีกด้วย
 - (12) ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีงามกับประเทศอื่น ๆ และร่วมมือกับประเทศอื่น ๆ ในการรักษาสันติภาพของโลกและพัฒนาสังคม ชุมชน สิ่งแวดล้อมของโลกให้คงอยู่ยั่งยืน
- นอกจากที่กล่าวมานี้ระบบการเมืองการปกครองในการพัฒนานั้นครอบคลุมถึงเรื่องการป้องกันและการแก้ไขปัญหาต่างๆ อีกด้วย

4.8 ระบบความเชื่อ และการปฏิบัติทางศีลธรรม

ระบบความเชื่อและการปฏิบัติทางศีลธรรม ก็คือแบบแผนความเชื่อและการปฏิบัติที่ปรากฏในหลักคำสอนในศาสนา

สังคมไทยเป็นสังคมเสรีซึ่งเปิดโอกาสให้คนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพในการนับถือศาสนาได้ตามความเชื่อของตนแต่โดยที่คนไทยส่วนใหญ่ นับถือพระพุทธศาสนา(ประมาณ 94% ของคนไทยนับถือพระพุทธศาสนา) ดังนั้นระบบความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาจะได้รับการศึกษาและกล่าวถึงมากที่สุดในที่นี้

4.9 บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

บทบาทของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย มีดังนี้

1. ส่งเสริมพัฒนาการศึกษา นับตั้งแต่อดีตเป็นต้นมาสถาบันพระพุทธศาสนา คือ วัด และพระสงฆ์ได้มีส่วนช่วยการศึกษาของประเทศไทยเป็นอย่างมาก กล่าวคือ วัดเป็นที่เรียนสำหรับกุลบุตร โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นครูสอนในสมัยก่อน ที่จะมีโรงเรียนของรัฐบาลแบบปัจจุบันวัดและพระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของชุมชน และถึงแม้ในปัจจุบันนี้ทางรัฐบาลจะจัดการศึกษาแก่ประชาชนก็ตาม แต่วัดก็ยังมียุทธศาสตร์สำคัญในด้านการศึกษา เช่น คณะสงฆ์ได้เปิดสถานศึกษา คือ โรงเรียนพระปริยัติธรรม มหาวิทยาลัยสงฆ์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ตลอดจนการไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ

2. ส่งเสริมและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของสังคม สังคมไทยมีความเป็นปึกแผ่นมั่นคงและดำรงเอกราชอยู่ได้โดยตลอดส่วนหนึ่งเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา ซึ่งสอนให้คนไทยมีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกันและมีความรักความเมตตาต่อเพื่อนร่วมชาติ

3. ส่งเสริมและพัฒนาสวัสดิการสังคม พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนช่วยในการปลอบโยนจิตใจของบุคคล กล่าวคือ บุคคลที่ได้รับความเดือดร้อนทางจิตใจอันเนื่องจากความทุกข์ เพราะความผิดหวังในชีวิตหรือเพราะเหตุอื่นใดก็แล้วแต่พระพุทธศาสนาจะสอนให้เข้าใจว่าความทุกข์เป็นเรื่องที่จะต้องเกิดมาพร้อมกับชีวิต ดังนั้น ทุกคนจะต้องมีปัญญารู้เท่าทันถึงเหตุของความทุกข์และจะต้องพยายามหาวิธีการที่จะแก้ความทุกข์นั้น

ในด้านสวัสดิการสังคมอื่นๆ พระพุทธศาสนามีส่วนช่วยส่งเสริมหลายอย่าง อาทิ วัดช่วยสงเคราะห์คนอนาถาไร้ที่พึ่งให้มีอาหารการกิน พร้อมกับช่วยคนประสบภัยต่าง ๆ เช่น ไฟไหม้ น้ำท่วม รวมทั้งคนเดินทางรอนแรม ปกติตามชนบทวัดจะเป็นศูนย์กลางการช่วยเหลือประชาชนแทบทุกด้าน แม้แต่การทะเลาะวิวาทกันระหว่างชาวบ้าน พระก็มีบทบาทในการระงับการทะเลาะ

เบาะแ่วงนอกจากนี้เวลาชาวบ้านจัดงานทำบุญก็มักจะยืมเครื่องใช้จากวัดไปใช้เพื่อการทำบุญหรือการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เช่น ถ้วยชาม อาสนะ เสื่อ หมอน โต๊ะหมู่บูชา เป็นต้น

4. ช่วยในการควบคุมสังคม คำสอนของพระพุทธศาสนาช่วยให้สังคมมีความเป็นปกติสุขและปราศจากปัญหาว่านวายทางสังคมได้เป็นอย่างดี เช่น ศีล 5 เป็นต้น การรักษาศีลช่วยให้เรามีความรักและความเมตตาต่อบุคคลอื่นไม่เห็นแก่ตัว ข้อนี้จะมีผลทำให้อาชญากรรมลดน้อยลงซึ่งเป็นการควบคุมสังคมไปในตัว

5. การอบรมบุคคลให้มีความรู้ระเบียบกฎเกณฑ์และประเพณีในสังคม สถาบันพระพุทธศาสนา มีบทบาทสำคัญมากในการฝึกอบรมบุคคลให้รู้จักระเบียบกฎเกณฑ์และประเพณีต่างๆ ในสังคมทำให้บุคคลรู้จักปรับตัวเข้ากับสังคมได้และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม เช่น สอนให้รู้จักรับผิดชอบต่อชีวิต สอนให้ปฏิบัติตนโดยถูกต้องต่อหน้าที่โดยไม่ให้เกิดความสับสนต่อบทบาทและหน้าที่ นอกจากนี้พิธีกรรมและประเพณีต่างๆ ในสังคมมักจะได้รับการรักษาไว้เป็นอย่างดีในวัด เช่น พิธีกรรมเวียนเทียน พิธีกรรมทอดกฐิน พิธีกรรมการบวช ประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

6. ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมอันดีงามของสังคม พระพุทธศาสนามีบทบาทสูงมากในการพัฒนาวัฒนธรรมไทย เอกลักษณะทางวัฒนธรรมของชาติไทยส่วนใหญ่เป็นผลมาจากอิทธิพลของพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมของไทยอันเป็นผลมาจากการยอมรับและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนามีหลายอย่าง ทั้งที่เป็นวัฒนธรรมทางรูปธรรมและนามธรรม เช่น สถาปัตยกรรม และประติมากรรมซึ่งปรากฏในการสร้างวัด โบสถ์ วิหาร เจดีย์ พระพุทธรูป ซึ่งมีลักษณะสวยงามเป็นจุดเด่นทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่า และเป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศนำเงินตราจากต่างประเทศมาสู่ประเทศไทยปีละหลายแสนล้าน อิทธิพลที่มีต่อวรรณกรรมไทยซึ่งปรากฏว่ามีวรรณคดีที่สำคัญหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องจากพระพุทธประวัติ นิทานชาดก และตำนานความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และอิทธิพลที่สำคัญมากทางพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งก็คืออิทธิพลของคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ช่วยกล่อมเกลาคำสอนไทยเชื่อในผลของการทำความดี มีจิตใจเมตตา และโอบอ้อมอารีต่อผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก มีความเคารพเชื่อถือผู้อาวุโส มีความกตัญญูรู้คุณของบุพการี มีความสงบเสงี่ยมอ่อนน้อมถ่อมตน มีจิตใจไม่ผูกพยาบาทและรู้จักให้อภัย

บทที่ 5

สภาพสังคมไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบัน

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ สามารถประมวลผลสภาพสังคมไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงได้ดังนี้

1. สังคมไทยเป็นสังคมเปิด เป็นสังคมที่ให้เสรีภาพแก่บุคคลในการเปิดรับสิ่งต่างๆ ได้โดยเสรี สังคมไทยได้เปิดรับข่าวสารและประดิษฐ์กรรมใหม่ๆ จากทั่วโลก สื่อสารมวลชนเป็นองค์กรที่มีอิทธิพลมากที่สุดในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำเสนอวัฒนธรรมค่านิยมและทัศนคติใหม่ๆ จากต่างแดน ความแตกต่างระหว่างเด็กไทยในเมืองกับเด็กไทยในชนบทเกี่ยวกับค่านิยม ทัศนคติ และลีลาแห่งชีวิตแทบจะไม่แตกต่างกันเลย วัฒนธรรมแบบเมือง เช่น การนิยมบริโภคนวัตกรรมทางเทคโนโลยีประเภทซอฟต์แวร์จะพบในหมู่เด็กและเยาวชนทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นโทรศัพท์มือถือ เครื่องคอมพิวเตอร์ รวมทั้งความนิยมในวัฒนธรรมการแต่งกาย การฟังเสียงเพลง การดูภาพยนตร์ เยาวชนในชนบทนิยมแต่งกายเลียนแบบดารานักร้องและดารานักแสดงที่เป็นวัยรุ่นเหมือนกับเยาวชนในเมือง อิทธิพลของดาราที่มีต่อเยาวชนพบว่ามีอยู่ในระดับสูงมาก ข้อนี้ส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพกับพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างวัยที่เพิ่มสูงขึ้น

2. ประชากรวัยแรงงานนิยมอพยพไปขายแรงงานในเมืองแต่ก็ไม่ถึงกับทำให้ชุมชนและครอบครัววิฤติตมากนัก เพราะว่าคนวัยแรงงานจำนวนมากยังคงนิยมทำงานในชุมชนของตนเองถึงแม้จะอพยพไปทำงานในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ บ้างก็ตามแต่ก็ยังคงกลับไปมาหาสุภูมิลำเนาเป็นประจำ สภาพชุมชนจึงไม่แตกสลาย

3. การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในบางแห่งมีทิศทางไปในทางก้าวหน้ามากกว่าในทางถดถอย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต อาชีพการงาน การศึกษาและสาธารณสุข ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงมาจากการริเริ่มโครงการโดยประชาชนในชุมชนและโดยภาครัฐ ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงก้าวหน้าชุมชนบางแห่งภายใต้การศึกษามีความเข้มแข็งพอสมควร

4. การพัฒนาที่รัฐดำเนินการในรูปแบบต่างๆ ไม่ได้ช่วยทำให้วิถีชีวิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมากนัก แต่ในเมืองการเปลี่ยนแปลงสามารถสังเกตเห็นในรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค และยานพาหนะ ซึ่งเป็นบทบาทของรัฐและภาคเอกชนร่วมกัน

5. ความขัดแย้งเนื่องจากการแข่งขันผลประโยชน์บางอย่างเกิดขึ้นบ่อย ครั้งเมื่อประชาชนในชุมชนมีความต้องการในสิ่งเดียวกันนั้นมีจำนวนมากแต่สิ่งนั้นมีจำนวนจำกัด เช่น แข่งขันน้ำในช่วงการขาดแคลนน้ำในหน้าแล้ง เป็นต้น

6. ปัจจัยทางการเมืองอาจมีผลทำให้ชุมชนแตกแยก ความสามัคคีกันบ้างในชุมชนบางแห่ง แต่เมื่อมีกิจกรรมการพัฒนาทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่น ความสามัคคีกันก็กลับมาเหมือนเดิม ชุมชนมีความรู้สึกภูมิใจในวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ในท้องถิ่นของตน และรู้สึกว่าตัวตนของชุมชนมีอยู่โดยอาศัยสัญลักษณ์ความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.1 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อสังคมไทย

มองโดยภาพรวมการเปลี่ยนแปลงได้ส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ดังต่อไปนี้

1. ผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ในสังคม
2. ผลกระทบต่อคุณธรรมและจริยธรรมทางสังคม

5.1.1 ผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในสังคม

ระบบความสัมพันธ์หรือสายใยแห่งความสัมพันธ์ มี 4 อย่าง คือ

1. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว
2. ความสัมพันธ์ภายในชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชุมชน
4. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

1. ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว

ครอบครัวในสังคมเมืองสมัยใหม่ มีแนวโน้มเป็นครอบครัวเดี่ยวมากยิ่งขึ้น สังคมมีความเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นสังคมเมือง และความเป็นอุตสาหกรรมนิยม (Industrialism) มากขึ้นเท่าไรรูปแบบครอบครัวเดี่ยวจะมีเพิ่มมากขึ้น การเกิดขึ้นมาของครอบครัวเดี่ยวอาจจะมาจากความเชื่อที่ว่า ครอบครัวขยายไม่ส่งเสริมการพัฒนาไม่ส่งเสริมการลงทุนและการออมทรัพย์ ซึ่งแตกต่างจากครอบครัวเดี่ยวที่ดูเหมือนจะส่งเสริมการพัฒนา

จากการสัมภาษณ์ผู้สื่อข่าวคนหนึ่ง ได้กล่าวยืนยันไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยวย่อมส่งผลกระทบต่อสัมพันธ์ภาพของบุคคลในครอบครัว กล่าวคือ ครอบครัวเดี่ยวจะประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูกที่ยังไม่แต่งงาน การที่พ่อแม่ต้องออกไปทำงานนอกบ้านย่อมไม่มีเวลาต่อการเลี้ยงดูลูกทำให้พ่อแม่ต้องนำลูกไปฝากเลี้ยงตามสถานรับเลี้ยงเด็ก เด็กอาจจะเกิดความรู้สึกแปลกแยกจากพ่อแม่ก็ได้ ความสัมพันธ์ที่แนบแน่นลึกซึ้งซึ่งอาจไม่เกิดระหว่างพ่อแม่ลูก นอกจากนี้ในครอบครัวเดี่ยวนิยมเลี้ยงดูลูกด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น โทรทัศน์ เกมส์ การเล่นเกมต่าง ๆ และอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาอารมณ์และทางจิตใจของเด็กซึ่งเด็กมักจะยึดติดและเรียกร้องหาสิ่งเหล่านี้โดยตลอด

ครอบครัวเดี่ยวอาจจะส่งผลดีทางเศรษฐกิจ แต่จะมีการส่งผลเสียทางสังคม สมาชิกในครอบครัวเดี่ยวจะรู้สึกโดดเดี่ยวว่าเหว และขาดความรักและความอบอุ่น ข้อนี้อาจจะตรงกันข้ามกับครอบครัวขยายในชนบท ซึ่งสมาชิกในครอบครัวจะมีความอบอุ่นได้รับการเอาใจใส่ดูแล และมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสังคมจึงมีผลกระทบต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวเดี่ยวเป็นอย่างสูง

ปัญหาที่เกิดขึ้นมาเหล่านี้ เป็นผลมาจากกระแสโลกาภิวัตน์ ซึ่งเป็นกระแสที่เข้าถึงทุกพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นกระแสเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ความรู้ สื่อ ดังนั้น ไม่ว่าที่กรุงเทพมหานครจะมีลักษณะปัญหาทางสังคมเป็นอย่างไร ที่จังหวัดอุบลราชธานีก็มีลักษณะไม่แตกต่างกัน ทำให้สถานการณ์ทุกอย่างในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปหมด “จากประหยัดอดออม เดี่ยวนี้กลายเป็นบริโภคนิยมซื้อทุกอย่าง จากไทยนิยมก็กลายเป็นเทศนิยม ไปเป็นวัตถุนิยมกันหมดจากมูมานะซื้อสัตย์ก็กลายเป็นคดโกง ใครโกงได้เท่าไรก็ยิ่งดี” ทำให้ในปัจจุบันได้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยกเป็นจำนวนมาก เช่น ในกรุงเทพมหานครมีครอบครัวที่หย่าร้างเป็นทางการประมาณ 3,000 ครอบครัว และแยกกันอยู่อีกเป็นจำนวนมาก จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้ไม่ว่าจะเป็นที่กรุงเทพมหานครหรือที่ไหน ก็มีลักษณะของปัญหาครอบครัวแตกแยกเหมือนกัน”

2. ความสัมพันธ์ภายในชุมชน

ชุมชนไทยดั้งเดิมเป็นชุมชนที่มีวัฒนธรรมแบบพึ่งพากันหรือแบบอ้อมชูกันอย่างแน่นแฟ้น ต่อมาเมื่อมีการพัฒนาสังคมไปสู่ความทันสมัยความสัมพันธ์ในชุมชนแบบเดิมได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง ชุมชนได้รับวัฒนธรรมใหม่นั้นคือ วัฒนธรรมแบบพึ่งพาส่วนกลางหรือพึ่งพารัฐ เพราะรัฐกำหนดนโยบายการวางแผนพัฒนาชุมชนและการดำเนินงานต่าง ๆ รวมทั้งการจัดการงบประมาณจากส่วนกลาง กลไกของรัฐคือหน่วยงานราชการต่างๆ ได้แผ่ขยายบทบาทไปทั่วชุมชนโดยผ่านจังหวัด อำเภอ และตำบล รัฐจึงทำหน้าที่เป็นผู้ให้และประชาชนภายในชุมชนต่างพึ่งพารัฐมากยิ่งขึ้น กล่าวคือเป็นผู้รับ การช่วยเหลือซึ่งกันและกันดังที่เป็นมาในอดีตได้หายไป

กิจกรรมต่างๆ ที่ประชาชนได้ร่วมกันทำได้ถูกแทนที่รัฐ เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล การออกแรงร่วมกันในการประกอบอาชีพ การปลูกสร้างอาคารบ้านเรือน ประชาชนภายในชุมชนแทบจะไม่ได้พึ่งพาอาศัยกัน ข้อนี้ส่งผลให้ปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกมองข้ามไม่ได้รับเกียรติภูมิ

ปัจจุบันนี้ความสัมพันธ์กันภายในชุมชนได้เปลี่ยนรูปแบบเป็นความสัมพันธ์เชิงธุรกิจ การพึ่งพาอาศัยกัน โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเหมือนแต่ก่อนหายากลงทุกทีความเหลื่อมล้ำในสังคมเริ่มปรากฏเห็นชัดเจนมากขึ้น มีการแข่งขันและเอาเปรียบซึ่งกันและกันอย่างกว้างขวางในแทบทุกชุมชน ความสัมพันธ์อย่างญาติพี่น้องในอดีตได้หายไปการดิ้นรนทำงานประกอบอาชีพการสร้างหนี้สินเพื่อหวังผลกำไรภายหลังได้ทำให้ประชาชนในชุมชนเป็นหนี้สิน มีภาวะยากจนทำให้ไม่มีเวลาปฏิสัมพันธ์กันแบบพึ่งพาอาศัยได้อีกต่อไป ภาวะการณ์เช่นนี้ได้เกิดขึ้นเมื่อลัทธิพาณิชย์นิยมได้แพร่ขยายไปยังชุมชน วิบูลย์ เข็มเฉลิม (2529) ได้กล่าวไว้เมื่อเกือบ 20 ปี ก็ยังคงยืนยันความจริงจนถึงปัจจุบัน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ

ชุมชนพึ่งพาอาศัยรัฐ โดยผ่านหน่วยงานของราชการ รัฐมีอำนาจและแทบจะผูกขาดบทบาทการพัฒนาชุมชนประชาชนในชุมชนต่างอยู่ในฐานะ “ผู้รับ” จากรัฐโดยตลอดตั้งแต่เริ่มแผนพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย รัฐจะเป็นผู้จัดการศึกษา สาธารณสุข การปกครอง ศาสนา และสาธารณูปโภคต่าง ๆ กิจกรรมที่ประชาชนเคยทำร่วมกันและคอยช่วยเหลือกัน ได้ถูกแทนที่โดยอำนาจรัฐและธุรกิจเอกชน ชุมชนสัมพันธ์กับรัฐในฐานะผู้รับหรือผู้ขอ

ผลกระทบอีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับรัฐ ก็คือการเพิ่มอำนาจและอิทธิพลของนักการเมืองที่มีต่อชุมชน นักการเมืองทุกคนมีบทบาทสูงมากในชุมชน นักการเมืองได้กลายเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตโดยเฉพาะการกำหนดนโยบายจากนักการเมืองที่มีอำนาจในการปกครองจะต้องดำเนินการพัฒนาตามชุมชนต่างๆ ตามกรอบนโยบายที่วางไว้

ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้ทำให้เกิดระบบอุปถัมภ์ใหม่ในชุมชน ซึ่งได้กลายเป็นแหล่งอำนาจที่จะชี้นำประชาชนไปตามความต้องการของนักการเมือง ในขณะที่เดียวกันก็จะพบว่าระบบการเมืองแบบใหม่ก็มีส่วนในการทำลายความเป็นปึกแผ่นของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งระบบการเลือกตั้งในระบบประชาธิปไตย ได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง และการแบ่งกลุ่มประชาชนในชุมชนเป็นฝักเป็นฝ่ายไม่สามัคคีกันเหมือนก่อน

ความขัดแย้งไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะชุมชนชนบทเท่านั้น แต่สามารถพบได้ในชุมชนเมืองอีกด้วย บุคคลในชุมชนเมืองมีปัญหาความขัดแย้งกันเพราะการพัฒนาในยุคสมัยใหม่มากกว่าในชนบทก็ได้ การพัฒนาความเป็นเมืองทำให้ผู้คนภายในเมืองมีลักษณะเป็นปัจเจกนิยม

(Individualism) มากยิ่งขึ้น ทางจิตวิทยาบุคคลในเมืองมีปัญหาความเหงา ความโดดเดี่ยว ทางเศรษฐกิจบุคคลในเมืองจะแข่งขันกันแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจอย่างรุนแรง ในบางครั้งก็เกิดความขัดแย้งกันจนกลายเป็นการทำลายซึ่งกันและกัน ความร่วมมือกันในความหมายชุมชนที่แท้จริงได้หายไปจากชุมชนเมือง

4. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

การเปลี่ยนแปลงสังคมได้ทำให้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง การพัฒนาสังคมโดยเน้นเพิ่มผลผลิตมีส่วนทำให้มีการแสวงหาแหล่งวัตถุดิบที่มีอยู่ตามธรรมชาติและนำวัตถุดิบนั้นเข้าสู่กระบวนการผลิต ผลก็คือวัตถุดิบที่มีตามธรรมชาติร่อยหรอลง และแหล่งวัตถุดิบถูกทำลายทำให้เกิดการสูญเสียระบบนิเวศวิทยา

ขณะเดียวกันในการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ได้มีการนำเอาเทคโนโลยีการเกษตรมาใช้เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เช่น การใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อเร่งการเจริญเติบโตของพืช การใช้สารเคมีกำจัดแมลงและศัตรูพืช และการใช้เครื่องจักรในการไถพรวนดินและเก็บเกี่ยวผลผลิตทั้งหมดเหล่านี้ล้วนมีส่วนในการก่อให้เกิดภาวะเสื่อมโทรมของหน้าดินและมลพิษเข้าสู่แหล่งน้ำ การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจสมัยใหม่ทำให้มนุษย์มองธรรมชาติเป็นเหยื่อและเป็นศัตรู ข้อนี้ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายความสัมพันธ์ในเชิงไมตรีกับธรรมชาติดังที่เคยเป็นอยู่ในยุคก่อนทรัพยากรธรรมชาติได้กลายเป็นเหยื่อและเป็นผลประโยชน์ที่มนุษย์ยุคปัจจุบันแย่งกันครอบครองและแย่งกันนำมาใช้

ในที่หลายแห่งของสังคมไทยมีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงเพราะต้องการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ในขณะเดียวกันกลุ่มคนในสังคมก็เกิดการขัดแย้งกันในเรื่องเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกลุ่มคนที่ต้องการรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่อย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มคนที่มีอิทธิพลพยายามใช้อำนาจเพื่อแย่งเอาทรัพยากรธรรมชาติไปใช้เพื่อผลประโยชน์ของตน ปกติกลุ่มคนที่ต้องการรักษาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมักจะไม่ใช้อำนาจที่จะต่อสู้กับกลุ่มคนที่มีอำนาจมากกว่าไม่ได้ ความขัดแย้งเพื่อแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ จึงมีผลเป็นการทำลายกลุ่มคนที่ต้องการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติให้คงอยู่ ดังที่เป็นข่าวออกมาตามสื่อมวลชนเป็นประจำ

การมุ่งเน้นเปลี่ยนแปลงสังคมและเศรษฐกิจให้เป็นสังคมแบบที่มีความทันสมัย ซึ่งมีผลเป็นการทำลายความสัมพันธ์ซึ่งมนุษย์พึงมีต่อธรรมชาติในเชิงเป็นมิตรไมตรีไปโดยสิ้นเชิง ข้อนี้ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้คนในยุคสมัยใหม่ที่มีต่อธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้และการปลูกฝังค่านิยมแบบสมัยใหม่จากการโฆษณาทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งมุ่งส่งเสริมค่านิยมบริโภค การส่งเสริมการบริโภคเป็นปัจจัยสำคัญในการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

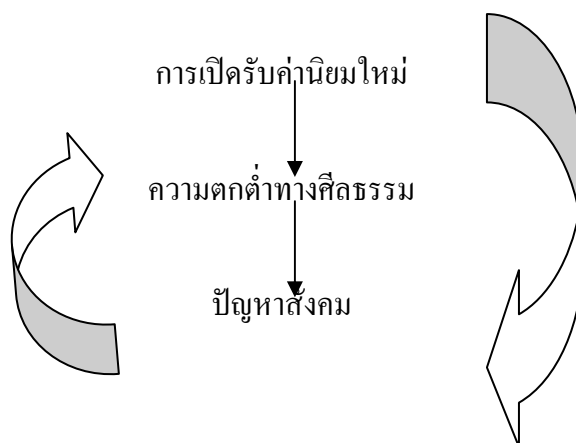
สังคมไทยปัจจุบันประสบปัญหาวิกฤติทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย เป็นเพราะลัทธิบริโภคนิยม และลัทธิทุนนิยม ในอนาคตหากไม่มีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและไม่มีการปรับเปลี่ยนการพัฒนา สังคมและเศรษฐกิจ ที่ไม่เน้นการบริโภคจนเกินควร อาจจะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สูญสิ้นไปจากแผ่นดินไทยทั้งหมดก็ได้

5.1.2 ผลกระทบต่อคุณธรรมและจริยธรรมทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงสังคมได้ส่งผลกระทบต่อคุณธรรมจริยธรรมอย่างรุนแรง ดังจะเห็นได้ในเรื่องความตกต่ำทางศีลธรรม ซึ่งปรากฏในรูปของอัตราการเพิ่มขึ้นของอาชญากรรม การขาดความรักความเอื้อเฟื้อต่อกันและกัน การมุ่งทำลายคู่แข่งทางการเมืองอย่างไม่มีมนุษยธรรม การประพฤติทุจริตทางราชการและในองค์กรเอกชน และที่เห็นเด่นชัดที่สุดก็คือ การขาดจิตสำนึกและขาดศรัทธาในความดีและการกระทำความดี การรับเอาค่านิยมแบบทุนนิยมส่งเสริมให้มีการแข่งขันและมีความขัดแย้งกันในเรื่องผลประโยชน์อย่างรุนแรงดังปรากฏในรายงานของสื่อสารมวลชน

ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นเมืองพระพุทธศาสนา แต่พฤติกรรมของผู้คนที่สะท้อนออกมาทางสื่อมวลชนจะขัดแย้งกับหลักศีลธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะขัดแย้งกับศีลห้า อันเป็นหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐาน รวมทั้งการกล่าวจ้วงจาบพระภิกษุสงฆ์ในทางเสียหาย ดังปรากฏออกมาทางสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งตีพิมพ์เป็นระยะๆ

เป็นที่ยอมรับกันว่า ปัญหาสังคมทั้งหลายที่เกิดขึ้นในสังคมไทย มีสาเหตุมาจากความตกต่ำทางศีลธรรมของผู้คนในสังคม และความตกต่ำทางศีลธรรมนั้น มีแรงขับจากสภาพการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของผู้คนในสังคม ดังปรากฏในภาพที่แสดงข้างล่างนี้

ภาพประกอบที่ 3 แสดงความสัมพันธ์แห่งวงจรปัญหาสังคม

บทที่ 6

แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

6.1 แนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ

ความมั่นคง หมายถึง ความเข้มแข็งของชาติ ซึ่งวัดได้จากความร่วมมือเป็นปึกแผ่นของ
ผู้คนในชาติ ในเรื่องการป้องกันประเทศ ความสำนึก ความรัก ความผูกพัน ต่อศิลปะ วัฒนธรรม
ภาษา ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และการป้องกันมิให้ลักษณะอันดีงามของชาติเสื่อมสลาย

มิติตามความมั่นคงของชาติ

ความมั่นคงของชาติในอดีตนิยมวัดจากมิติทางทหารอย่างเดียว แต่ปัจจุบันโลกได้
เปลี่ยนแปลงไปแนวคิดเกี่ยวกับมิติตามความมั่นคงของชาติได้ขยายขอบเขตกว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดย
ครอบคลุมมิติอื่นๆ อีกมากมายหลายมิติ เช่น มิติทางสิ่งแวดล้อม มิติทางประชากร มิติทางศาสนา
มิติทางวัฒนธรรม และมิติทางสติปัญญาของประชาชนในประเทศ เหมือนดังที่นายกรัฐมนตรีของ
ไทยคนปัจจุบัน พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร ได้กล่าวในรายการนายกทักษิณพบประชาชน ทางสถานี
วิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย กรมประชาสัมพันธ์ ว่า มิติตามความมั่นคงของชาติ ไม่ควร
ประกอบด้วยมิติทางทหารและทางการเมืองเท่านั้น แต่ควรประกอบด้วยมิติทางกายภาพและ
สิ่งแวดล้อม ทางศาสนา ทางวัฒนธรรม และทางสติปัญญาของประชาชนของคนในประเทศด้วย

ในเอกสารทางวิชาการ ชื่อ Population No. 13, September 1983 ตีพิมพ์ในวารสารทาง
วิชาการ Population and Security ได้กล่าวถึง มิติตามความมั่นคงแห่งชาติว่า ประกอบด้วย มิติทาง
ประชากร เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อ
ประโยชน์ในการวิเคราะห์ห้จึงใคร่จะจำกัดความมั่นคงอยู่ในมิติทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา หมายถึง ความคงอยู่อย่างเป็นปึกแผ่นของ
พระพุทธศาสนาทั้งในเชิงสถาบันและเชิงศีลธรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในสังคมใดสังคมหนึ่งที่รับเอา
พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำสังคม และผู้คนในสังคมนั้นปฏิบัติตามหลักการของ
พระพุทธศาสนาในทุกมิติของชีวิต จนกลายเป็นวิถีแห่งการดำรงชีวิตของผู้คน

ในโลกปัจจุบันสังคมที่ยอมรับพระพุทธศาสนาเป็นหลักการในการดำรงชีวิตส่วนใหญ่
จะเป็นสังคมตะวันออกหรือสังคมเอเชีย ซึ่งประกอบด้วย ประเทศไทย พม่า ศรีลังกา จีน ญี่ปุ่น
เกาหลี กัมพูชา และลาว และสังคมที่ยอมรับพระพุทธศาสนามีอยู่ในประเทศตะวันตก และอเมริกา

ด้วยเช่นกัน แต่มีจำนวนน้อย และความเป็นปึกแผ่นเข้มแข็งของชาวพุทธในสังคมต่าง ๆ ก็แตกต่างกันออกไป

สังคมไทยเป็นสังคมหนึ่งที่พระพุทธศาสนามีความเข้มแข็งมั่นคง และผสมผสานกลมกลืนกับวัฒนธรรมของคนไทยได้เป็นอย่างดี จนพัฒนาขึ้นมาเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติไทย กล่าวได้ว่า ความเป็นชาติไทยนั้นประกอบด้วยสถาบันหลักสามประการ คือ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

ชาติ หมายถึง ความรู้สึกรวมว่าเป็นคนไทยของประชาชนทั่วไปที่เกิดในเมืองไทย ถือสัญชาติไทย มีบทบาทตามรัฐธรรมนูญและปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ที่ได้รับการบัญญัติจัดตั้งขึ้นอย่างแน่นแฟ้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน จนสามารถรวมกลุ่มเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันได้ มีกิจกรรมที่ต้องทำร่วมกันเพื่อความคงอยู่ของชาติไทย และมีความรัก ความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จนทำให้ชาติคงอยู่ ปัจจัยที่ทำให้ชาติไทยคงอยู่มีหลายอย่าง แต่ที่เป็นปัจจัยต่าง ๆ จะประกอบด้วย วัฒนธรรม ภาษา ประเพณี ความเชื่อ ความเคารพในสถาบันศาสนา และพระมหากษัตริย์ รวมถึงค่านิยมที่ดีอย่างอื่น ปัจจัยเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการรักษาความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในสังคมไทย

ศาสนา ดั้งเดิมหมายถึง พระพุทธศาสนา ซึ่งมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับสังคมไทย พระพุทธศาสนามีความมั่นคงในสังคมไทยมานาน ทั้งนี้โดยอาศัยปัจจัยอย่างน้อยสองประการ คือ (1) ความอุปถัมภ์จากผู้ปกครอง นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์ไทยลงมาจนถึงข้าราชการ ทหาร และประชาชนทั่วไป (2) การมีบทบาทในการตอบสนองต่อความต้องการของคนไทย โดยที่คนไทยสามารถยึดเป็นที่พึ่งทางใจ ทางสังคม ทางสติปัญญาได้อย่างแน่นอน นอกจากนี้ก็มีปัจจัยอย่างอื่นอีกหลายอย่างที่จะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงในสังคมไทยจนถึงปัจจุบัน เช่น บทบาทของพระสงฆ์และการศึกษาศีลธรรมในระบบโรงเรียน

พระมหากษัตริย์ หมายถึง สถาบันสูงสุด ซึ่งเป็นหลักยึดเหนี่ยวความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของคนไทยทั้งประเทศ ในอดีตพระมหากษัตริย์เป็นผู้ปกครองประเทศ มีอำนาจสูงสุดในการดูแลความสงบสุขเรียบร้อยของประเทศ ในปัจจุบันพระมหากษัตริย์จะไม่มีบทบาทโดยตรงในการบริหารประเทศ แต่ก็ยังคงทรงมีพระราชอำนาจในการแต่งตั้งผู้ปกครองสูงสุดของประเทศให้ปฏิบัติหน้าที่สนองพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ปัจจุบันพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขของประเทศ และทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจนอกระบบราชการเพื่อการอยู่ดีมีสุขของปวงชนชาวไทย เช่น โครงการต่างๆ ตามแนวพระราชดำริ การพัฒนาตามทฤษฎีใหม่ หรือทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น

องค์ประกอบของชาติไทยทั้งสามอย่างนี้ ปฏิบัติหน้าที่ประสานสอดคล้องกันและส่งเสริมซึ่งกันและกันมาโดยตลอด จึงทำให้ประเทศไทยมีความมั่นคงอยู่มาได้ แม้จะเผชิญภัยคุกคามจากภายนอกประเทศหลายครั้งก็ตาม

อย่างไรก็ตาม สังคมปัจจุบันกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การเปิดรับกระแสวัฒนธรรมและค่านิยมแบบใหม่จากต่างประเทศก่อให้เกิดวิกฤตต่อชาติไทยเป็นอย่างมาก องค์ประกอบของชาติไทยโดยทั้งสามองค์ประกอบได้รับผลกระทบแตกต่างกันออกไป

พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญระดับโครงสร้างสังคมอย่างหนึ่งของไทย ก็ได้รับความกระทบกระเทือนจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสังคมในขณะนี้

แนวคิดความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับเรื่องความมั่นคงของชาติ อันเป็นเรื่องใหญ่และสำคัญมากสำหรับสังคมไทยยุคปัจจุบัน

ในอดีตความมั่นคงของพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจากการได้รับความอุปถัมภ์จากรัฐเป็นหลัก ประชาชนเชื่อผู้นำ เมื่อผู้นำนับถือพระพุทธศาสนา ประชาชนก็จะนับถือตามผู้นำด้วย

แต่ปัจจุบันความมั่นคงของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นจากชาวพุทธเป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกิดขึ้นได้จากความเข้มแข็งของพระพุทธรูปศาสนิกชน และองค์กรของพระพุทธศาสนาที่ต้องเข้มแข็งด้วย

พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่สำคัญ 4 อย่าง คือ

1. ศาสนบุคคล
2. ศาสนธรรม
3. ศาสนพิธี
4. ศาสนสถานและศาสนวัตถุ

องค์ประกอบทั้ง 4 อย่างนี้ องค์ประกอบที่สำคัญที่สุด คือ ศาสนบุคคล ความเข้มแข็งหรือความเสื่อมแห่งพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับศาสนบุคคล

เป็นที่ยอมรับว่าศาสนาธรรมทางพระพุทธศาสนามีความทันสมัยอยู่เสมอ และเข้าได้กับทุกยุคทุกสมัย การปฏิบัติตามหลักศาสนาธรรมได้พิสูจน์ว่ามีผลดีแก่ผู้ปฏิบัติตั้งแต่สมัยพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน และต่อไปในอนาคต ศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นสัจธรรมสากลให้ผลดีแก่ผู้ปฏิบัติตามทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใด หรือในภูมิภาคประเทศแห่งใดก็ตาม

แต่ศาสนาธรรมจะมีความมั่นคงและดำรงอยู่ได้ก็โดยอาศัยการศึกษาเล่าเรียน และประพฤติปฏิบัติตามของศาสนบุคคล หลักศาสนาธรรมของพระพุทธศาสนา ไม่ใช่เทวญาณสิทธิ์หรือโองการที่ถูกเปิดเผยโดยการบันดาลของเทพเจ้าและผู้ปกครองให้เป็นเครื่องมือในการควบคุมประชาชนโดยให้ประชาชนเชื่อผู้นำเท่านั้น และปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำว่าเป็นการปฏิบัติตาม

คำสั่งหรือโองการของเทพเจ้า ผู้ไม่เชื่อจะถูกลงโทษและถือว่าขัดคำสั่งอันศักดิ์สิทธิ์ของเทพเจ้า จะต้องถูกลงโทษดังที่ปรากฏในบางสังคมที่มีระบบการปกครองเผด็จการแบบเทวญาสิทธิราชย์

หลักธรรมของพระพุทธศาสนาตั้งอยู่บนพื้นฐานของปัญญา ศรัทธา และสุจริต และควบคู่กับการตั้งจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ มีความรักความเมตตาต่อสรรพสัตว์ พร้อมกับงดเว้นจากการเบียดเบียนประทุษร้ายสัตว์โลกทุกชนิด พระพุทธศาสนาจึงมีหลักการอันเป็นสากลมุ่งให้ชาวโลกเกิดสันติภาพมีความรัก ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะฉะนั้นองค์การสหประชาชาติจึงประกาศยกย่องวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญของโลกวันหนึ่ง ซึ่งได้รับการยอมรับเมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พุทธศักราช 2542

การวัดความมั่นคงของพระพุทธศาสนาส่วนหนึ่งและสำคัญที่สุด ก็คือการสังเกตจากการประพฤติปฏิบัติตามหลักศาสนธรรมของพระพุทธศาสนา ประเทศที่มีการประพฤติปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมอย่างเข้มแข็งและจริงจังในโลกนี้จะพบในเอเชียเป็นส่วนใหญ่ เช่น ศรีลังกา ไทย และพม่า และอาจจะพบในชุมชนบางชุมชนในประเทศทางยุโรปและอเมริกา

6.2 ปัจจัยตัวชี้วัดความมั่นคงของพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาจะดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงในสังคมใดสังคมหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็ นสังคมไทย สังคมพม่า หรือสังคมพุทธอื่นใดก็ตาม ไม่ได้อาศัยปัจจัยตัวใดตัวหนึ่งเป็นพิเศษ แต่อาศัยปัจจัยหลายอย่าง ซึ่งสามารถกล่าวรวม ๆ ได้ดังนี้

1. การสนับสนุนจากผู้ปกครองและผู้บริหารบ้านเมือง
2. ความเลื่อมใสศรัทธาและการสนับสนุนของประชาชน
3. การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย การปฏิบัติตามและหลักคำสอนอย่างจริงจังและกว้างขวางของพุทธศาสนิกชน
4. การส่งเสริมการเข้าร่วมประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา
5. การมีผู้คนเข้ามาบวชด้วยศรัทธาและศึกษาปฏิบัติธรรมจำนวนมาก
6. การมีพื้นที่ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ ในเชิงบวกและสร้างสรรค์มากกว่าพื้นที่ที่ปรากฏตามสื่อในเชิงลบและทำลาย
7. สังคมยอมรับบทบาทและความสำคัญของสถาบันพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง และมั่นคงในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านการสาธารณสุข ด้านกล่อมเกลาสมาชิกในสังคม และด้านอื่น ๆ

การสนับสนุนจากผู้ปกครอง

ปัจจัยข้อนี้มีความสำคัญมากที่สุดก็ว่าได้ ประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนาในประเทศต่าง ๆ ซึ่งให้เห็นว่า ผู้ปกครองมีบทบาทสูงสุดในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้า ตัวอย่างเช่น พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งประเทศอินเดีย มีบทบาทสำคัญมากในการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้เจริญก้าวหน้าทั้งในประเทศอินเดียและในต่างประเทศ ประเทศไทยได้รับพระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งได้ทรงสร้างสมณทูตสองรูปคือ พระโสณะ และพระอุตตระ มาทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ คือประเทศไทยในปัจจุบัน

โบราณสถานที่สำคัญเกิดขึ้นจากผู้ปกครองที่มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และทรงสร้างถาวรวัตถุต่าง ๆ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้วมรกตในประเทศไทย สถูป เจดีย์ และศาสนสถานที่มีชื่อในอินโดนีเซีย คือ โบโรบูโด เป็นต้น ซึ่งในเรื่องนี้ ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย¹ ได้กล่าวสรุปไว้ว่า

“ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา มีส่วนสัมพันธ์อย่างที่ไม่อาจจะแยกออกจากการสนับสนุนของฝ่ายบริหารบ้านเมืองได้ ไม่ว่าจะเป็ดยุคสมัยใดก็ตาม แม้ว่าเงื่อนไขต่าง ๆ ภายในสังคมเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ แต่เงื่อนไขประเด็นนี้คงเป็นอยู่อย่างนี้ ทั้งนี้เพราะ โครงสร้างของพระพุทธศาสนาไม่มีลักษณะเป็นศาสนจักรที่พร้อมจะพิทักษ์รักษาป้องกันตนเองได้ในทุกกรณี สำหรับในยุคที่เราเรียกว่าเป็นยุคทองของพระพุทธศาสนานั้น ทางฝ่ายบ้านเมือง นอกจากทำหน้าที่สนับสนุนอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาแล้ว ยังมีส่วนสำคัญในการให้การศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนภายในชาติของตน เช่น พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปกครองประเทศด้วยใช้หลักธรรมาธิปไตย ให้มีการเผยแผ่ธรรมทั้งโดยพระสงฆ์และมหาอำมาตย์ ปลุกเร้าประชาชนให้เห็นความสำคัญของการปฏิบัติธรรม ...”

ความเลื่อมใสศรัทธาและการสนับสนุนของประชาชน

ความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนสามารถวัดได้จากสถิติที่แสดงตัวเลขของประชาชนจำนวนมากที่แสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งปรากฏในบัตรประจำตัวประชาชนหรือในเอกสารต่างๆ และวัดได้จากกิจกรรมที่ประชาชนแสดงออกมาด้วยความเลื่อมใส เช่น การร่วมกันสร้างศาสนสถาน การร่วมมือกันประกอบพิธีกรรมทางศาสนา การบริจาคทรัพย์เงินเพื่อการกุศลในวัด และการประพฤติปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด ทั้งในชีวิตประจำวันและในหน้าที่การงานของตน

¹ ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย, “ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา” Internet, 2548, หน้า 3.

อย่างไรก็ดี ความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาเกิดจากปัจจัยหลายอย่าง เช่น จากการปฏิบัติตามตัวอย่างของผู้นำ จากการศึกษาเล่าเรียนพระพุทธศาสนา จากการปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ได้รับการแนะนำสั่งสอนโดยพระสงฆ์ และจากการเปิดรับทางสื่อสารมวลชน เป็นต้น

การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและการปฏิบัติตามหลักคำสอนอย่างจริงจังและกว้างขวางของพุทธศาสนิกชน

ข้อนี้หมายถึง ความสนใจของประชาชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง โดยมีการบรรจุหลักสูตรของพระพุทธศาสนาเข้าไปในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับ ประชาชนให้การสนับสนุนการศึกษาพระธรรมวินัย ทั้งในสถาบันการศึกษา และนอกสถาบันการศึกษา ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มีการจัดแสดงพระธรรมเทศนา และประชาชนจำนวนมากสนใจเข้าฟังธรรมอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ในสถานที่ประกอบการมีกิจกรรมส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรม ซึ่งตัวชี้วัดดังกล่าวนี้ก็ปรากฏว่ามีอยู่ในองค์การของเอกชนหลายแห่ง การให้ประชาชนสนใจศึกษาและปฏิบัติธรรมอย่างจริงจัง ต้องอาศัยการสร้างบรรยากาศให้เกิดความมีศรัทธา และผู้นำในองค์กรจะต้องมีส่วนร่วมด้วย จึงจะทำให้บรรยากาศการศึกษาและปฏิบัติธรรม สามารถแพร่กระจายไปได้อย่างกว้างขวางทั่วองค์กร

การส่งเสริมการเข้าร่วมประเพณีและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา

สำหรับประเทศไทย ประเพณีและพิธีกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นประเพณีและพิธีกรรมทางสังคม ซึ่งประชาชนต่างก็มีส่วนร่วมประกอบกิจกรรมทางพิธีกรรมทั่วทั้งประเทศ ประเพณีและพิธีกรรมสำคัญจะประกอบขึ้นในเทศกาลเฉลิมฉลองวันสำคัญอันเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วยวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาดังกล่าว จัดให้เป็นวันหยุดราชการด้วย รัฐบาลได้มีส่วนส่งเสริมประชาให้เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา โดยการบำเพ็ญกุศล ทำบุญ ตักบาตร เวียนเทียน และประพาศปฏิบัติธรรม โดยเคร่งครัด พร้อมกับโฆษณาเชิญชวนให้ประชาชนเข้าร่วมพิธีกรรมซึ่งจัดขึ้นทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค และในวัดหรือในสำนักสงฆ์ต่าง ๆ ทั่วประเทศ ขณะเดียวกันก็มีการรณรงค์ให้ประชาชนลด เลิก ละ อบายมุขในวันสำคัญดังกล่าว โดยการติดประกาศคำขวัญ เช่น ในช่วงเวลาเข้าพรรษาจะมีคำขวัญว่า “งดเหล้า เข้าพรรษา” เป็นต้น และในช่วงวันวิสาขบูชาจะมีคำขวัญว่า “จงอธิษฐานตั้งใจทำดี”

การที่ประชาชนมารวมกลุ่มกันประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา นั้น ส่วนหนึ่งและส่วนใหญ่ที่สุดมาจากการรณรงค์ ประกาศเชิญชวนผ่านสื่อต่าง ๆ

ของรัฐเป็นประจำ ข้อนี้ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งการสร้างความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่สถาบันพระพุทธรศาสนาอย่างหนึ่ง

การมีผู้คนเข้ามาบวชด้วยศรัทธาและศึกษาปฏิบัติธรรมจำนวนมาก

เป็นที่ยอมรับกันว่า ตัวชี้วัดความมั่นคงของพระพุทธรศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่ง ก็คือการมีคนมีศรัทธา มาขอรับการบรรพชาอุปสมบทเป็นพระภิกษุสามเณรจำนวนมากเป็นประจำ แต่การเข้ามาบวชของประชาชนอาจจะมีสาเหตุหรือมีปัจจัยผลักดันแตกต่างกันไปบ้างตามแต่เหตุผลของแต่ละคน

จากการศึกษาวิจัย¹ ได้พบว่า การบวชส่วนใหญ่เกิดจากความเชื่อในการทำความดีโดยการปฏิบัติตามประเพณีนิยม ซึ่งการบวชถือได้ว่าเป็นการทำดีตามประเพณีอย่างหนึ่ง และนอกจากนี้ก็ได้พบต่อไปว่า การที่คนตัดสินใจบวช เพราะมีศรัทธาต้องการศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามพระธรรมวินัย แต่ก็บางคนที่บวชเพราะไม่มีอาชีพอื่นใด โดยบวชเพราะต้องการอาศัยพระศาสนาเลี้ยงชีพ

ปัจจุบันนี้จำนวนผู้มาบวชเรียนพระธรรมวินัยด้วยศรัทธาอย่างแท้จริง คูมีแนวโน้มจะลดลง ไม่เพิ่มตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นทุกปี ดังปรากฏในรายงานของกรมการศาสนา ซึ่งระบุถึงจำนวนผู้บวชก่อนข้างจะคงที่ แต่ก็มีเพิ่มขึ้นบ้างในช่วงฤดูกลางเข้าพรรษา ซึ่งก็เป็นไปในระยะเวลาอันสั้น จากนั้นจำนวนพระภิกษุและสามเณรก็จะค่อย ๆ ลดลง²

การมีพื้นที่ปรากฏภาพสื่อต่าง ๆ ในเชิงบวกและสร้างสรรค์มากกว่าพื้นที่ปรากฏตามสื่อในเชิงลบและเชิงทำลาย

ข้อนี้หมายถึงว่า สื่อต่าง ๆ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ได้ตีพิมพ์รายงาน ข่าวหรือเนื้อหาเกี่ยวกับพระสงฆ์และสถาบันพระพุทธรศาสนาในเรื่องที่ก่อให้เกิดศรัทธา นำเลื่อมใสแก่ผู้อ่านมากยิ่งขึ้น

แต่ข้อเท็จจริงได้พบว่า สื่อสิ่งตีพิมพ์มักจะตีพิมพ์รายงานข่าว รวมทั้งภาพของศาสนบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในเชิงลบและเชิงก่อให้เกิดการดูถูกดูแคลนพระสงฆ์มากกว่าจะเป็นแบบอย่างในลักษณะที่ก่อให้เกิดศรัทธา

สังคมปัจจุบันเป็นสังคมแห่งการสื่อสาร และสังคมแห่งข้อมูลข่าวสาร (Information Society) ซึ่งสื่อสารมวลชนมีบทบาทสูงมาก ไม่ว่าจะเป็นสื่อสารมวลชนประเภทสิ่งตีพิมพ์หรือสื่อสารมวลชนประเภทอิเล็กทรอนิกส์ จากรายงานผลการศึกษาวิจัยเรื่องสื่อสารมวลชนกับวิกฤต

¹ งานงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สื่อสารมวลชนกับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธรศาสนา, รายงานการวิจัย (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, 2545), หน้า 60-68.

² กรมการศาสนา, รายงานศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ, 2543), หน้า 70.

ศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ได้พบว่า สื่อสารมวลชนมีส่วนก่อให้เกิดความเลื่อมศรัทธา ในพระพุทธศาสนาต่อบุคคลที่อยู่ใกล้เคียงและเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชนเป็นประจำในระดับค่อนข้างสูง ตรงกันข้ามในชุมชนที่ไม่ค่อยเปิดรับข่าวสารจากสื่อมวลชน จะมีการคงอยู่แห่งศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น¹

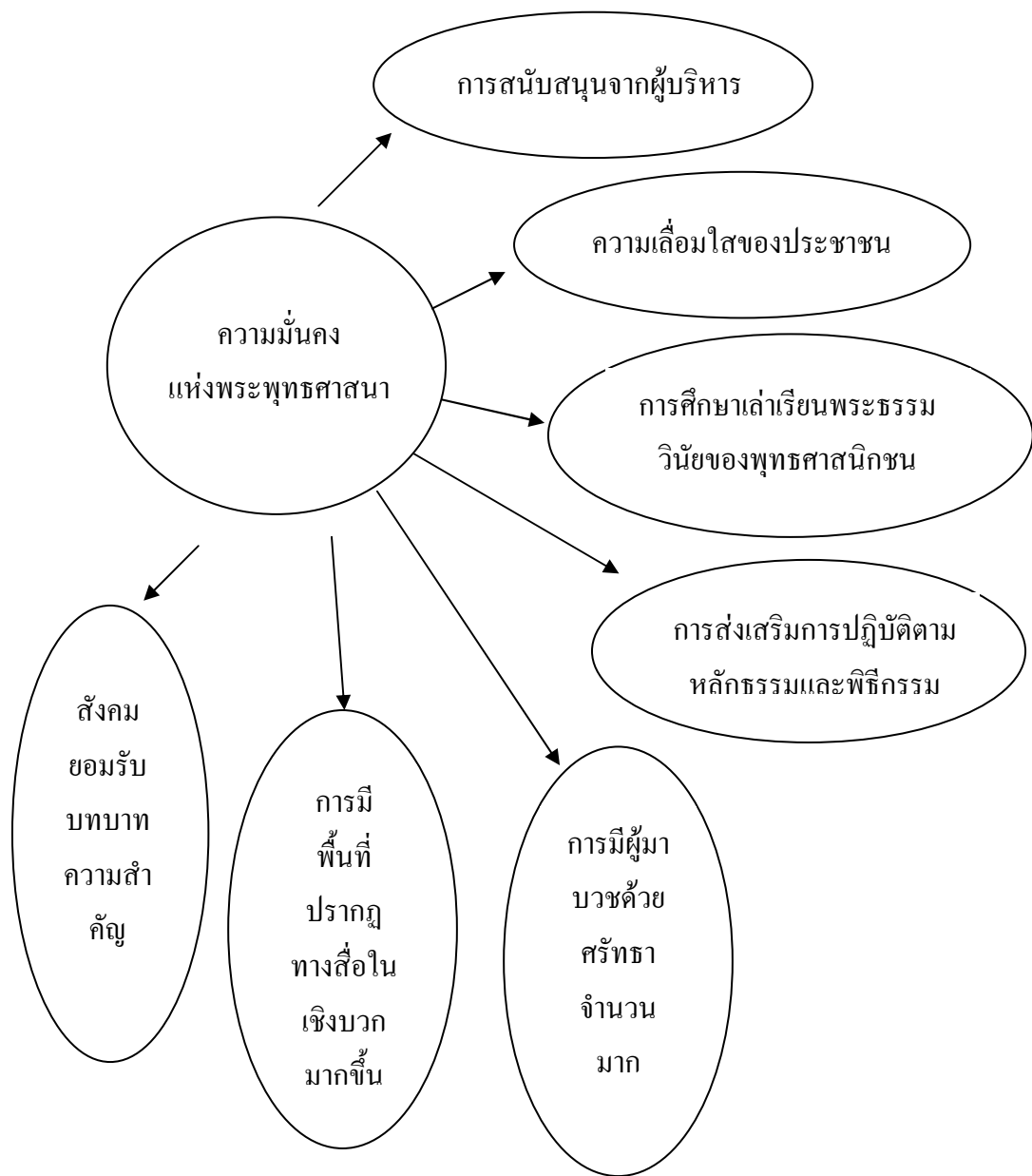
การเสนอข่าวสารเกี่ยวกับศาสนบุคคลในเชิงบวก ยึดครองพื้นที่ของสื่อสารมวลชนต่างๆ น้อยมาก และแม้กระทั่งเรื่องราวเกี่ยวกับการกระทำสิ่งที่ดีของบุคคลในสังคมก็ดูเหมือนจะมีพื้นที่น้อยมากในสื่อสารมวลชน เป็นต้น ส่วนใหญ่สื่อสารมวลชนมักจะนำเสนอข่าวอาชญากรรม ข่าวการประพาศไม่ถูกศีลธรรมและไม่ถูกกฎหมายอันติงามของสังคม ข่าวฉาวทางกาม ข่าวการกล่าวร้ายป้ายสีระหว่างบุคคลที่เป็นผู้นำสังคม ซึ่งล้วนแต่สร้างความรู้สึกเกลียด โกรธ หดหู่ กระตุ้นกิเลสตัณหาราคะให้เกิดขึ้นในหมู่คนบริโศกข่าวสารเป็นส่วนใหญ่

สังคมยอมรับบทบาทและความสำคัญของสถาบันพระพุทธศาสนา

ข้อนี้หมายถึงว่า กิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมจะต้องมีการคำนึงถึงหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนาควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมด้านการศึกษา การสาธารณสุข การอบรมกล่อมเกลาสมาชิกในสังคม การประกอบอาชีพการปกครอง และการอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม จะต้องให้พระสงฆ์มีบทบาทเพิ่มมากขึ้น และประยุกต์ใช้หลักศีลธรรมทางพระพุทธศาสนาควบคู่กันไปด้วย การให้พระสงฆ์มีบทบาทในสังคมทางด้านอื่น ๆ มากขึ้นนอกเหนือจากบทบาทด้านพิธีกรรม จะเป็นการช่วยเชื่อมโยงผู้คนในสังคมให้มีความใกล้ชิดกับวัดและศาสนธรรมมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้สังคมได้รับอานิสงส์คือความสงบร่มเย็นไปด้วย

เป็นที่ยอมรับว่าปัจจุบันบทบาทของพระสงฆ์ในกิจกรรมที่สำคัญทางสังคมมีน้อยมาก พระสงฆ์จัดเป็นศาสนบุคคลที่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากที่สุด พระสงฆ์เป็นศาสนทายาทเป็นผู้สืบต่อพระพุทธศาสนา โดยการศึกษาพระธรรมวินัย ปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย และเผยแพร่หลักพระธรรมวินัยสู่ประชาชนโดยตรง ประชาชนโดยทั่วไปเคารพพระสงฆ์และเชื่อฟังคำสอนของพระสงฆ์มากกว่าเชื่อฟังคำสอนของฆราวาสด้วยตนเอง การยอมรับบทบาทของพระสงฆ์โดยให้พระสงฆ์เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการศึกษา พัฒนาศีลธรรม พัฒนาสาธารณสุข พัฒนาระบบการปกครอง จึงเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงแก่สังคม และสถาบันพระพุทธศาสนาด้วย

¹ อ่างแล้ว, จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์, สื่อสารมวลชนกับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา, หน้า 80-85.

ภาพประกอบที่ 4 แสดงองค์ประกอบความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

บทที่ 7

ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ และจากการสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน

7.1 ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ

สถานภาพสังคมไทยปัจจุบันในสายตาของพระสังฆาธิการ

1. สังคมไทยกำลังอยู่ในสภาวะวิกฤต กำลังเผชิญกับปัญหาร้ายแรงหลายประการ อันเนื่องมาจากการเปิดรับสื่อโดยเสรี และจากการพัฒนาตามนโยบายของรัฐ ซึ่งเป็นเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เช่น ปัญหาศีลธรรมเสื่อมโทรม ปัญหาการอพยพของผู้คนจากชนบทมาสู่เมือง
2. สังคมไทยมีความขัดแย้ง และการแข่งขันกันสูงมาก ความแตกต่างทางชนชั้นของคนในสังคมไทยมีแนวโน้มจะแตกต่างกว้างขวางมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวนี้เกิดจากการพัฒนาที่เน้นวัตถุ การบริโภควัตถุ การยกย่องให้เกียรติบนพื้นฐานของอำนาจ ความมีทรัพย์สิน รัศมี การศึกษา การประกอบอาชีพ และค่านิยมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม สื่อสารมวลชนมีส่วนสำคัญก่อให้เกิดความขัดแย้ง เพราะเสนอข่าวในลักษณะขั้วคู่ก่อให้เกิดความเกลียดชังระหว่างกลุ่มบุคคล โดยเฉพาะกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมือง ขณะเดียวกันอีกภาพหนึ่งที่ปรากฏทางสื่อเป็นประจำก็คือ การเสนอข่าวอันเกี่ยวข้องกับความบันเทิงมอมเมาให้บุคคลกลุ่มหลงในกามคุณและอบายมุข ข้อนี้ส่งผลกระทบต่อศีลธรรมอันดีงาม ซึ่งมีพื้นฐานจากคำสอนของพระพุทธศาสนา
3. ช่องว่างระหว่างวัย และระหว่างกลุ่มบุคคลต่างๆ ในสังคมไทย เริ่มมีแนวโน้มห่างกันมากขึ้น เช่น เด็กกับผู้ใหญ่ ซึ่งมีค่านิยม แนวคิด และการปฏิบัติที่ขัดแย้งกันมาก จนก่อให้เกิดปัญหา เด็กหนีออกจากบ้าน วัยรุ่นมั่วสุมกันและจับกลุ่มทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ดังปรากฏในรูปของแก๊งค์รูด “มอเตอร์ไซด์ซิ่ง” เป็นต้น ที่เห็นเด่นชัดอีกอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกแปลกแยกกันระหว่างกลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอาชีพต่างๆ ซึ่งสื่อไปในลักษณะขัดแย้งกัน เพราะผลประโยชน์ไม่ลงตัวมีมากขึ้น ลักษณะดังกล่าวเป็นปัญหาทางศีลธรรมอย่างหนึ่ง

สถานการณ์พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน

1. ศาสนบุคคลในพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย พระภิกษุสงฆ์ และภุคคหัตถ์ เฉพาะพระภิกษุสงฆ์มีจำนวนประมาณ 300,000 รูป จำนวนพระภิกษุสงฆ์ดังกล่าวลดลงบ้างในช่วงนอกพรรษา และจำนวนดังกล่าวนี้คงที่มาหลายปี ทั้งที่ประชากรของประเทศได้เพิ่มขึ้นทุกปี ซึ่งแสดงว่าจำนวนพระภิกษุสงฆ์ไม่ได้เพิ่มขึ้นตามสัดส่วนของประชากรที่ควรจะเป็น ข้อนี้อาจจะส่งผลกระทบต่อสถาบันพระพุทธศาสนาในอนาคตก็ได้ ขณะเดียวกันวิถีชีวิตของพระภิกษุสงฆ์ก็อาจจะคล้อยตามวิถีชีวิตของฆราวาสมากขึ้น โดยเฉพาะวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์และการครอบครองวัตถุสิ่งของ อันเป็นผลผลิตทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น เทคโนโลยีการสื่อสาร เป็นต้น การดำรงชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีเหล่านี้ทำให้ชีวิตทางภิกษุสงฆ์มีความสงบและเรียบง่ายน้อยลง และส่งผลให้ชีวิตพระภิกษุสงฆ์มีความสับสนและสงบมากยิ่งขึ้น

2. พุทธศาสนิกชน เมื่อวิเคราะห์โดยศรัทธาที่มีต่อพระรัตนตรัย มี 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่มีศรัทธามั่นคง กลุ่มที่มีศรัทธาปานกลาง และกลุ่มที่มีศรัทธาน้อย การเปลี่ยนแปลงสังคมปัจจุบันมีผลกระทบต่อกลุ่มที่มีศรัทธาน้อยในระดับสูง และกลุ่มคนที่มีศรัทธาน้อยมีจำนวนมากว่าสองกลุ่มแรก เมื่อมีสิ่งใดมากระทบพระรัตนตรัยคนกลุ่มนี้อาจจะคลายศรัทธาในพระรัตนตรัยได้อย่างรวดเร็ว และไม่ยอมรับคำสอนของพระภิกษุสงฆ์ ไม่เชื่อเรื่องความดีความชั่ว และอาจจะหันไปประพฤติปฏิบัติในทิศทางที่ขัดกับหลักศีลธรรมของสังคมมากยิ่งขึ้น

3. การบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันมีความอ่อนแอและขาดความเป็นเอกภาพ มีสำนักต่างๆ เกิดขึ้นมามากมาย บางสำนักอาจจะต่อต้านองค์กรคณะสงฆ์อย่างเปิดเผย เช่น สำนักสันติอโศก สำนักพระป่าบางสำนัก เป็นต้น

4. สังคมไทยให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมทางศาสนามากกว่าให้ความสำคัญต่อคำสอนและการปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธศาสนา ดังปรากฏออกมาทางสื่อ เป็นต้น

5. รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้ไม่เข้าถึงจิตใจของประชาชน อีกทั้งการนำเสนอหลักธรรมก็ไม่ค่อยได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ โดยเฉพาะการนำเสนอผ่านสื่อสารมวลชนที่ยังคงยึดติดกับรูปแบบเดิม ขาดการพัฒนาและการใช้รูปแบบใหม่ ทำให้ไม่สามารถดึงดูดผู้คนรุ่นใหม่ให้หันมาสนใจธรรมะ

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

1. ปัจจัยภายใน ซึ่งประกอบด้วย

1.1 ความอ่อนแอขององค์กรบริหารคณะสงฆ์

1.2 คุณภาพทางการศึกษาของบุคลากรในองค์กรพระพุทธศาสนาที่ยังคงอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณภาพทางสติปัญญาหรือทางการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์

1.3 พุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ขาดความกระตือรือร้นและความสนใจในพระธรรมและในการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมพระพุทธศาสนาอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

1.4 อุปนิสัยใจคอของพุทธศาสนาที่เต็มไปด้วยความเมตตา กรุณานั้น ได้กลายเป็นจุดอ่อน ทำให้ชนชาติอื่นหรือวัฒนธรรมอื่นเข้ามาบุกรุกและแย่งชิงประชากรได้ง่าย ซึ่งอาจจะส่งผลให้เกิดความแตกแยกความสามัคคีและความเป็นปึกแผ่นของสังคมและประเทศชาติ

2. ปัจจัยจากภายนอก ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การเปิดรับสื่อสารโดยอิสระ ทำให้มีการแข่งขันพื้นที่ทางความคิด ค่านิยม และความเชื่อทางศีลธรรม ออกจากพระพุทธศาสนา

2.2 กระบวนการโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และทางวัฒนธรรม ซึ่งคล้อยไปตามกระแสบริโภคนิยม และการแข่งขันกันสูง ส่งผลให้คนเห็นแก่ตัวมากขึ้น และเห็นใจคนอื่นน้อยลง ข้อนี้เป็นเหตุให้ศีลธรรมเสื่อม ซึ่งส่งผลให้องค์กรพระพุทธศาสนาอ่อนกำลังลงตามไปด้วย

2.3 การรุกรานและการแข่งขันจากองค์กรทางศาสนาอื่น ซึ่งมุ่งแย่งชิงประชากรให้ไปนับถือศาสนาของตน โดยอาศัยการให้สิ่งของและสวัสดิการในการจัดองค์กรที่เข้มแข็งของตน การมีกำลังทรัพย์ และกำลังอำนาจเหนือกว่าองค์กรทางพุทธศาสนา และการมีเครือข่ายกว้างขวางเหนือกว่าเครือข่ายของพระพุทธศาสนา

2.4 นโยบายของรัฐเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการองค์กรพระพุทธศาสนา ไม่มีความเด่นชัด และขาดการแปรไปปฏิบัติในเชิงรูปธรรม หน่วยงานที่ดูแลกิจการพระพุทธศาสนาของชาติขาดพลังหรืออำนาจในการจัดการปัญหาของคณะสงฆ์ โดยเฉพาะการจัดการปัญหาพระภิกษุสงฆ์ปฏิบัติผิดพระธรรมวินัย อันเป็นเหตุให้สื่อนำไปเสนอข่าวในเชิงเสียหายต่อพระพุทธศาสนา

ความคิดเห็นและเหตุผลเกี่ยวกับการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์และพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในเชิงลบ

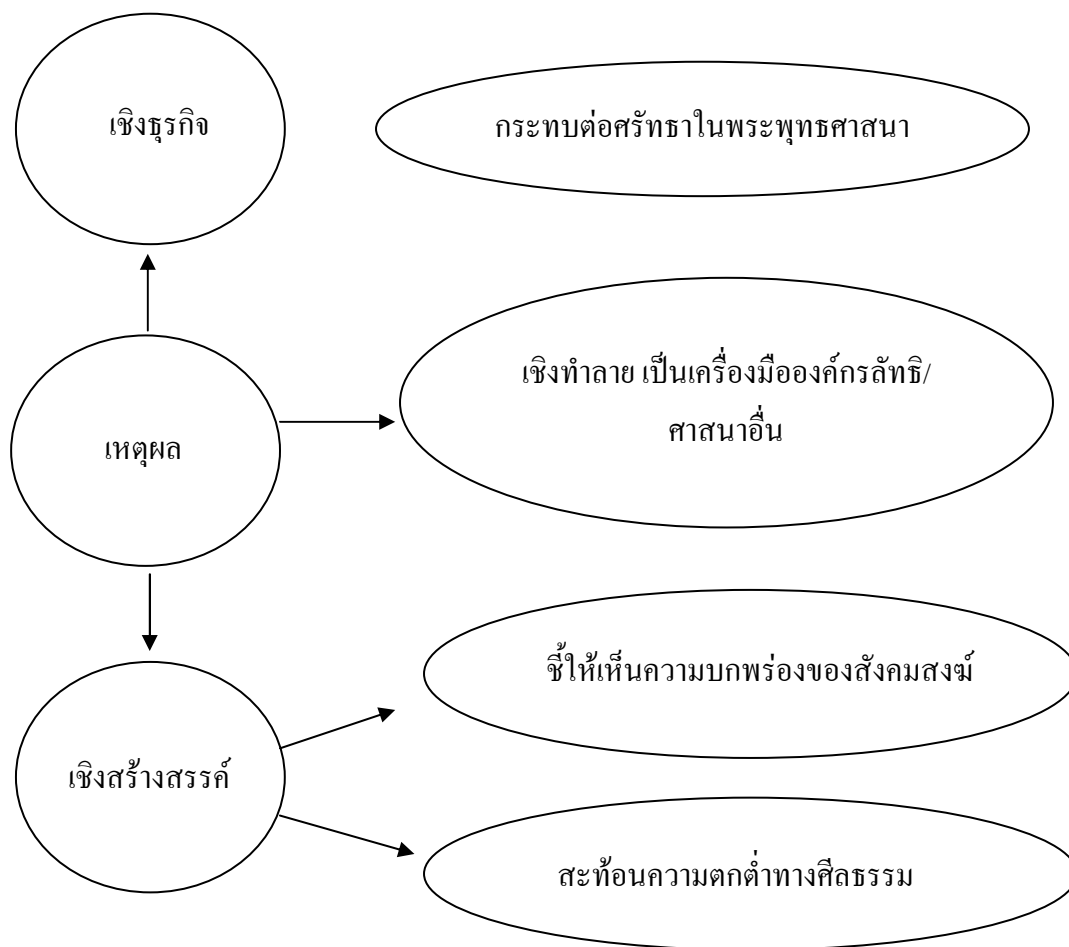
1. สื่อสารมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือพิมพ์เป็นองค์กรธุรกิจเอกชน ซึ่งมุ่งประกอบการเพื่อผลกำไร การเสนอข่าวของสื่อก็คือ การนำเสนอขายสินค้าที่ตนผลิตเพื่อให้ผู้บริโภคซื้อ ข่าวประเภทใดก็ตามที่เสนอออกไปได้รับความสนใจจากผู้บริโภค จนทำให้ยอดขายสูงขึ้น สื่อก็มักจะนำเสนอข่าวประเภทนั้น สื่อควรจะพิสูจน์แล้วว่าได้ว่ายอดขายสินค้าของตนที่ผลิตออกมาในลักษณะที่แสดงถึงพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ เช่น พระสงฆ์กับปัญหาการละเมิดพระธรรมวินัยอันเกี่ยวกับสตรีและทรัพย์สิน มักจะได้รับความสนใจจากผู้บริโภคใน

ระดับสูง และทำให้ยอดจำหน่ายสูง ผลกำไรก็สูงตามมา ดังนั้นจึงไม่คำนึงถึงผลกระทบในเชิงลบใดๆ ที่จะมีต่อศรัทธาของศาสนิกชน

2. ศรัทธาของพระพุทธราศาสนิกชนย่อมได้รับผลกระทบแตกต่างกันออกไป แต่กลุ่มของพระพุทธราศาสนิกชน กลุ่มที่ศรัทธาน้อยจะได้รับผลกระทบจากการนำเสนอข่าวในเชิงลบของพระสงฆ์มากกว่ากลุ่มที่มีศรัทธาเข้มแข็งและศรัทธาปานกลาง สื่อบางฉบับอาจจะเป็นเครื่องมือขององค์กรทางศาสนาอื่น ซึ่งอาจจะมีการติดต่อจ้างวานให้ผลตอบแทนสำหรับการนำเสนอข่าวสารในเชิงลบของพระสงฆ์ และพิธีกรรมของพุทธศาสนาสู่สาธารณชน ทั้งนี้เพื่อแย่งชิงศรัทธาของประชาชนออกจากพระพุทธรศาสนาและทำให้สถาบันพระพุทธรศาสนา อ่อนแอไม่มั่นคง และเป็นช่องทางให้องค์กรศาสนานั้นๆ สามารถครอบงำสังคมไทยได้ในที่สุด

3. มองอีกแง่หนึ่ง การนำเสนอข่าวในเชิงลบของพระสงฆ์อาจเป็นด้วยเจตนาดีต่อสถาบันพุทธศาสนาก็ได้ เป็นการชี้ให้สังคม ได้รับรู้ความบกพร่องของสังคมสงฆ์ และช่วยกระตุ้นให้ชาวพุทธได้ร่วมมือกันกำจัดสงฆ์ที่เป็นอสังฆิและปกป้องสถาบันพระพุทธรศาสนาให้สะอาดบริสุทธิ์ ไม่ปล่อยให้คนที่ไม่มีศรัทธาต่อพระพุทธรศาสนาเข้ามาบวชแสวงหาผลประโยชน์มิชอบ และปฏิบัติตนในทางเสื่อมเสียต่อสถาบันสงฆ์โดยรวม การนำเสนอข่าวสารในเชิงลบเกี่ยวกับพระสงฆ์และพิธีกรรมทางพระพุทธรศาสนา อาจเป็นการช่วยกระตุ้นให้ชาวพุทธได้ศึกษาและมีความเข้าใจหลักธรรมทางพระพุทธรศาสนาที่ถูกต้อง และสามารถนำหลักธรรมไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

4. ข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในเชิงลบ สะท้อนถึงความตกต่ำทางศีลธรรมของสื่อสารมวลชน และสาธารณชนซึ่งชอบบริโภคข่าวสารเช่นนี้ ก็มีความตกต่ำทางศีลธรรมด้วยเช่นกัน ข้อนี้แสดงให้เห็นถึงการขาดจิตสำนึกไม่รู้จักคุณของผู้มีอุปการคุณ เป็นการขาดความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ เป็นการไม่พยายามรักษา ส่งเสริม เผยแพร่ สิ่งที่ดีงามที่บรรพบุรุษของตนได้สะสมและสร้างไว้ พระพุทธรศาสนาเป็นสมบัติที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดสืบต่อกันมา พร้อมกับได้สร้างสรรค์ประเพณีพิธีกรรมที่ดีประกอบเพื่อให้การสืบทอดมีความสะดวก และมีความหมายต่อสังคม การลงข่าวในเชิงทำลายสถาบันพุทธศาสนาจึงแสดงถึงความอกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และไม่เคารพในบรรพบุรุษ

ภาพประกอบที่ 5 แสดงเหตุผลในการเสนอข่าวพฤติกรรมเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ของสื่อสารมวลชน จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ

การนำเสนอข่าวของสื่อในเชิงลบของพระสงฆ์บางรูป มีผลกระทบต่อศรัทธาและความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาหรือไม่

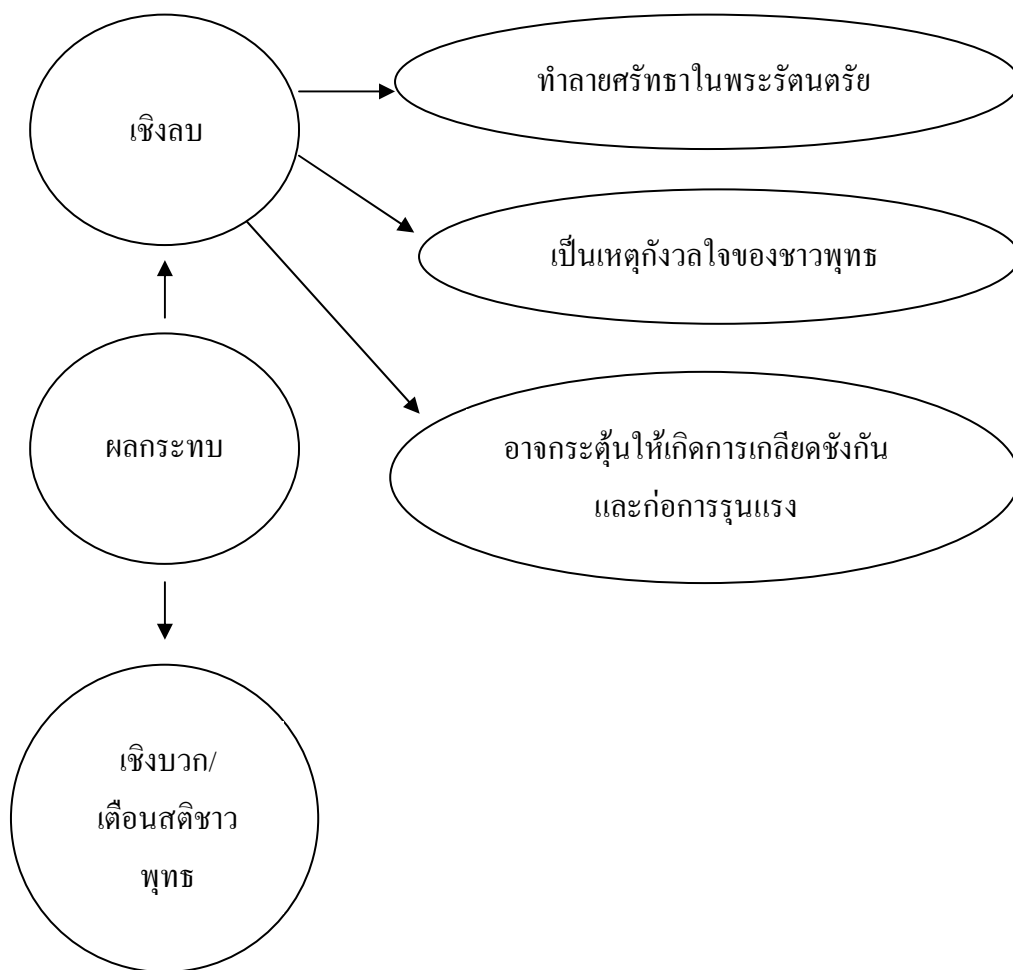
1. การนำเสนอข่าวในเชิงลบของพระสงฆ์ แม้แต่เพียงรูปเดียวออกมาสู่สาธารณชนย่อมมีผลกระทบต่อศรัทธาในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระรัตนตรัยเป็นอย่างมาก กลุ่มคนที่มีศรัทธาน้อย รวมทั้งกลุ่มที่ไม่มีศรัทธาก็จะคลายศรัทธาและมองพระสงฆ์ในแง่ลบ จะไม่เชื่อและไม่เคารพพระสงฆ์ และเมื่อขาดศรัทธาในพระสงฆ์ก็จะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสถาบันพระพุทธศาสนา พระสงฆ์นั้นเป็นบุคลากรที่ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากที่สุด เป็นศาสนทายาทและเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ปราศจากการเคารพนับถือพระสงฆ์ก็เท่ากับปราศจากการนับ

ถือในสัญลักษณ์ของพระศาสนาอย่างอื่นด้วย ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาจะต้องประกอบด้วย ความศรัทธาในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์อย่างแน่นแฟ้น

2. ในกลุ่มพุทธศาสนิกชนที่มีศรัทธาเข้มแข็งอยู่แล้วการเสนอข่าวในเชิงลบของพระสงฆ์บางรูปอาจจะมีผลต่อจิตใจ ทำให้มีความรู้สึกเป็นทุกข์และกังวลต่ออนาคตของพระพุทธศาสนา และบางคนอาจจะมีความรู้สึกโกรธเป็นศัตรูหรือเกลียดชังสื่อที่ลงข่าวทำร้ายจิตใจของตน การนำเสนอข่าวไม่ดีจะมีผลเป็นการสร้างความรู้สึกไม่ดีให้เกิดขึ้นในกลุ่มคนเสมอ และทำให้คนในสังคมแตกแยกความสามัคคีปราศจากความรักและความเมตตาต่อกัน สื่อที่ไม่ลงข่าวสารไม่ดีถือว่าเป็นอกัลยาณมิตรของสังคม ไม่เป็นสิ่งแวดล้อมที่ดีของสังคม และกลายเป็นผู้มีส่วนสนับสนุนให้คนคิดไม่ดีต่อกัน

3. แม้จะมีเหตุผลดีแค่ไหนก็ตามว่าการนำเสนอข่าวพระสงฆ์ในเชิงลบ เป็นการช่วยเตือนสติชาวพุทธ และกระตุ้นให้ชาวพุทธตื่นตัวระวังภัยที่มีต่อพระพุทธศาสนา แต่ก็อาจจะเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเลียนแบบตามอย่างกันในทางไม่ดี คนในสังคมจะพัฒนาทัศนคติแบบคอยจับผิดและมองโลกในแง่ร้าย ซึ่งจะส่งผลให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนแปลงไปในทางก้าวร้าวหรือเบียดเบียนกันมากยิ่งขึ้น และอาจทำให้คนรู้สึกหมดหวังในพระพุทธศาสนา ซึ่งจะยิ่งตอกย้ำความไม่มั่นคงในพระพุทธศาสนาให้เกิดเร็วมากขึ้น

4. ในกรณีรุนแรง การนำเสนอข่าวในเชิงลบต่อสถาบันสงฆ์ อาจกระตุ้นให้คนบางกลุ่มที่ยึดมั่นอยู่กับสถาบันสงฆ์อย่างรุนแรง ขาดสติ รวมกลุ่มกันทำลายสื่อสารมวลชนประเภทนั้นๆ อย่างไม่รู้เหตุผล และอย่างป่าเถื่อนก็ได้ ซึ่งกรณีนี้ได้เกิดขึ้นแล้วในเรื่องการนำเสนอข่าวทางการเมืองที่มีผลกระทบต่อนักการเมือง ทำให้บรรดาผู้ที่เคารพ นับถือ และบริวารของนักการเมืองไม่พอใจพากันโต้ตอบสื่อด้วยวิธีการรุนแรง ในกรณีเช่นนี้สื่อถือว่ามีส่วนสร้างความไม่มั่นคงแก่ประเทศชาติอย่างร้ายแรง

ภาพประกอบที่ 6 ผลกระทบทของสื่อสารมวลชนที่มีต่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ความคิดเห็นและเหตุผลที่สื่อสารมวลชนไม่นิยมนำเสนอข่าวพระสงฆ์ที่ปฏิบัติปฏิบัติชอบในหน้าหนึ่งของสื่อสิ่งพิมพ์

1. อาจเป็นเพราะพิจารณาเห็นว่า การปฏิบัติดีปฏิบัติชอบเป็นหน้าที่ที่พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติเป็นประจำอยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องนำเสนอ หากนำเสนอเพียงเฉพาะรูปใดรูปหนึ่งอาจมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า เฉพาะพระสงฆ์รูปที่ถูกเสนอข่าวเท่านั้นปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ส่วนรูปอื่นที่ไม่มีในข่าวอาจจะไม่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบก็ได้ ซึ่งถ้าสังคมเข้าใจเช่นนี้อาจจะทำให้สถาบันสงฆ์คลอนแคลนไม่มั่นคง การนำเสนอข่าวหน้าหนึ่งเกี่ยวกับพระสงฆ์จึงต้องเน้นเฉพาะข่าวไม่ดีเกี่ยวกับพระสงฆ์และสะท้อนถึงปัญหาสังคมไปในตัว

2. การนำเสนอข่าวหน้าหนึ่ง หมายถึง การเสนอขายตัวอย่างสินค้า ข่าวประเภทใดที่ทำให้ยอดขายสินค้า คือ หนังสือพิมพ์สูง ก็มักจะนิยมเสนอข่าวประเภทนั้น อาจเป็นไปได้ว่าการ

นำเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติไม่ได้ช่วยทำให้ยอดขายหนังสือพิมพ์สูงขึ้น และสังคมเองอาจตั้งคำถามว่าพระสงฆ์ที่มีข่าวนั้นคือจริงหรือไม่ ข้อนี้อาจเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่หนังสือพิมพ์ไม่ชอบลงข่าวพระสงฆ์ปฏิบัติปฏิบัติชอบในหน้าหนึ่ง

ความคิดเห็นเกี่ยวกับองค์ประกอบความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

องค์ประกอบความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา มีดังนี้

1. ความรู้ความเข้าใจหลักธรรมและพิธีกรรม ทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องของชาวพุทธ และชาวพุทธรู้และปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับสถานภาพของตน

2. ความเห็นร่วมกันในหลักธรรม ทางพระพุทธศาสนาของชาวพุทธทุกสำนัก (ทิฏฐิสหปัญญาตา) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกันในหลักธรรมสำคัญ เช่น กรรม มโนภาพ อนัตตา สีล สมาธิ และสัมมาทิฏฐิ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อป้องกันมิให้เกิดการแตกแยกทางความคิด อันจะนำมาซึ่งการแตกแยกความสามัคคี (การปฏิบัติตามหลักสารานิยธรรม เป็นสิ่งจำเป็นมากที่สุดในการทำให้สังคมชาวพุทธมีความเข้มแข็ง มั่นคง)

3. ศาสนบุคคลมีบทบาทสำคัญที่สุดในการดำรงรักษาไว้ซึ่งสถาบันพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนบุคคลที่เป็นบรรพชิตมีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนามากกว่าฆราวาส ความคงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนาจึงขึ้นอยู่กับพระสงฆ์เป็นเบื้องต้น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาพระสงฆ์ให้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมอย่างถ่องแท้ และศาสนบุคคลที่เป็นฆราวาสก็ควรให้การสนับสนุนพระสงฆ์โดยให้การอุปถัมภ์ด้านปัจจัยสี่อย่างพอสมควรแก่อัตภาพและให้กำลังใจแก่พระสงฆ์ด้วย

4. สถาบันการศึกษาทุกระดับควรเปิดโอกาสให้พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนในการสอนศีลธรรม และควรเปิดวิชาศีลธรรมเป็นวิชาบังคับเรียนในทุกหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของเด็กและเยาวชน ซึ่งจะเป็นฐานสำคัญของชาติและพระพุทธศาสนาในอนาคต

5. บทบาทของคณะสงฆ์จะต้องมีความเข้มแข็งในด้านเหล่านี้ คือ ทางด้านการปกครอง การเผยแผ่ การศึกษา และการสังคมสงเคราะห์ สังคมมีความคาดหวังในบทบาทดังกล่าวของคณะสงฆ์ค่อนข้างสูง

6. การสนับสนุนจากรัฐบาล รัฐบาลมีบทบาทสำคัญมากในการส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ในอดีตที่ผ่านมาผู้ปกครองได้ให้การสนับสนุนและอุปถัมภ์และวัดทำให้สถาบันสงฆ์มีความมั่นคงและมีบทบาทในการสั่งสอนศีลธรรมแก่ประชาชน ประชาชนจึงมีศรัทธาให้ความอุปถัมภ์พระสงฆ์ตามแบบอย่างของผู้ปกครอง ความมั่นคงของสถาบันสงฆ์จึงเป็นผลมาจากการสนับสนุนของผู้ปกครอง ในปัจจุบันการสนับสนุนจากรัฐบาลก็ยังคงมีอยู่แต่จะปรากฏใน

รูปของงบประมาณและการส่งเสริมพิธีกรรมอย่างเป็นทางการเป็นพิธีเท่านั้น การสนับสนุนให้มีการปฏิบัติตามหลักพระศาสนาอย่างจริงจังไม่ปรากฏอย่างชัดเจน แม้กระทั่งผู้นำทางการเมือง ส่วนใหญ่ก็มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับหลักธรรมทางศาสนา เช่น การประพาดิพุทธ โดยการถือโกศทรัพย์สินของ รัฐและการกล่าววาจาเสียดสีให้ร้ายกัน อันเป็นลักษณะของวาทุจริต พฤติกรรมดังกล่าวมีปรากฏให้เห็นบ่อยตามสื่อสารมวลชน การมีพฤติกรรมทางกายและทางวาจาทุจริตเช่นนี้แสดงถึงการไม่เชื่อและไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเป็นตัวอย่างที่ไม่ดีต่อผู้คนในสังคม ทำให้เกิดการเลียนแบบการประพาดิพุทธ ผลก็คือสังคมมีปัญหา คือ ความเสียหายของสังคม อันเป็นผลมาจากการขาดศีลธรรม ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อสถาบันสงฆ์ด้วย เพราะสังคมมักจะกล่าวหาพระสงฆ์ว่าไม่สอนศีลธรรมแก่ประชาชน จึงทำให้สังคมเกิดปัญหาศีลธรรม ซึ่งความจริงมันเป็นผลต่อเนื่องมาจากคนไม่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระสงฆ์ต่างหาก ความเสื่อมทางศีลธรรมจึงหมายถึงความเสื่อมศรัทธาในพระรัตนตรัยตามไปด้วย

7. บทบาทของสื่อสารมวลชน เป็นที่ยอมรับว่า สื่อสารมวลชนเป็นองค์กรที่มีพลังในการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ และศีลธรรมของสังคม หากสื่อร่วมกันทำหน้าที่ส่งเสริมศีลธรรมของสังคม โดยไม่นำเสนอข่าวสารที่ไม่สร้างสรรค์ ศีลธรรมของสังคมก็จะกลับคืนมา ปัจจุบันสื่อสารมวลชนเป็นองค์กรธุรกิจซึ่งไม่ค่อยคำนึงถึงผลกระทบทางศีลธรรมในการนำเสนอข่าวสาร การนำเสนอข่าวสารที่ไม่ส่งเสริมศีลธรรมเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งในการทำให้ประชาชนไม่ศรัทธาในการทำมาค้าดี ข้อนี้เป็นเหตุสำคัญที่สุดแห่งความเสื่อมศรัทธาในพระสงฆ์และสร้างความไม่มั่นคงในพระพุทธศาสนา

8. ความร่วมมือกันของทุกส่วนของสังคม ซึ่งอาจเรียกว่า ความร่วมมือแบบพหุภาคี กล่าวคือ เป็นความร่วมมือระหว่าง (1) หน่วยงานของรัฐ (2) ประชาชน (3) องค์กรทางศาสนา (4) สื่อสารมวลชน (5) องค์กรธุรกิจเอกชน (6) องค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐ (7) นักวิชาการและนักพัฒนา ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมให้เข้มแข็ง ความเข้มแข็งของสถาบันพระพุทธศาสนาขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของหลักศรัทธาในการทำมาค้าดี และกระบวนการพัฒนาความมั่นคงของพระพุทธศาสนา จะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานกระบวนการสร้างความร่วมมือของทุกฝ่ายดังที่กล่าวมา ซึ่งอาจจะเรียกว่าเป็นกระบวนการพัฒนาความมั่นคงของพระพุทธศาสนาแบบองค์รวม

7.2 ผลการศึกษาจากการสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน

1. เหตุผลในการนำเสนอข่าวของสื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมในเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

2. สื่อมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงแก่สถาบันพุทธศาสนาอย่างไร

3. การที่มีผู้วิจารณ์ว่า การเสนอข่าวของสื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ในเชิงลบทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อม นั่น สื่อจะมีข้ออธิบายได้อย่างไร

เหตุผลในการนำเสนอข่าวของสื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมในเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนา

1. สื่อประเภทวิทยุโทรทัศน์ ให้เหตุผลดังต่อไปนี้

1.1 เหตุผลเชิงธุรกิจ สื่อเป็นองค์กรธุรกิจเอกชน จะดำรงอยู่ได้ก็ด้วยอาศัยผลกำไรจากการประกอบธุรกิจ ธุรกิจประเภทสื่อสารมวลชนมีการแข่งขันกันสูง และมีการสำรวจตลอดเวลา ข่าวสารประเภทใดบ้างที่ช่วยเพิ่มยอดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของตน สื่อสารมวลชนประเภทสิ่งตีพิมพ์จึงแข่งขันและหาข่าวที่ตรงกับความต้องการของผู้บริโภคหรือผู้เสพข่าวมากที่สุด การนำเสนอข่าวเกี่ยวกับองค์กรทางศาสนา รวมทั้งข่าวสารต่างๆ ในเชิงลบ หรือเรื่องไม่ดีของสังคมได้รับความสนใจจากสังคมสูง มียอดจำหน่ายสูง และสร้างกำไรออกมาเยอะ แม้ว่าข่าวสารที่เสนอก่อมาจะสร้างความเสียหายหรือความเสื่อมเสียแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างไรก็ตาม ก็มักจะไม่ค่อยคำนึงถึง เพราะฉะนั้น การเสนอข่าวของสื่อสารเกี่ยวกับพฤติกรรมเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์จึงเป็นเหตุผลทางธุรกิจเป็นหลัก

1.2 เหตุผลเชิงสัญญาณเตือน แม้ว่ากรนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ในเชิงลบ จะไม่เป็นการสร้างสรรค์และมีผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาก็ตาม แต่อย่างน้อย ก็เป็นการกระตุ้นให้สังคมได้รับรู้ว่าพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่ถูกต้องตามพระธรรมวินัยคืออะไร และพระสงฆ์เองจะได้ระมัดระวัง สำรวมกาย สำรวมวาจา และสำรวมใจ เพื่อมิให้ตกเป็นเป้าหมายของสื่อที่ขาดจรรยาบรรณ

ผู้สื่อข่าวสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งหนึ่งให้ข้อคิดเห็นว่า

“ส่วนตัวแล้วเห็นใจสื่อ ในฐานะที่อยู่ในวงการสื่อมีความเป็นอิสระแต่ก็มีการควบคุมอย่างเข้มงวด เราอยากให้สังคมไทยให้โอกาสสื่อ เพราะสื่อมีการนำเสนอที่เป็นจริง เช่น มีข่าวเกี่ยวกับพระทำให้สื่อเสียหาย แต่สื่อมองว่าเรากำลังจัดสิ่งที่ไม่ดี มีเพียงไม่กี่องค์ที่ไม่ดี สื่อจึงทำหน้าที่จัดพระที่ไม่ดีให้เห็นเมื่อต้องการให้สังคมดีในสายตาสื่อ องค์กรที่ไม่เกี่ยวข้องอาจจะไม่มีการให้กรอบแนวทางกับประชาชนอย่างชัดเจนกับแนวความคิด แต่ละวัดก็จะมี

การนำเสนอต่างกัน ดูจากสมาคมองค์กรต่างๆ ควรจะเข้มแข็งขึ้นและนำเสนอแนวคิดออกมา โลกมีการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้นตอน เช่น บางประเทศไม่มีศาสนาแต่ไทยมี บางคนเชื่อพระเจ้า แต่ 90 เปอร์เซ็นต์เรายังเป็นพุทธอยู่

ถ้าถามว่าสื่อมีอิทธิพลที่จะรักษาให้พุทธศาสนาให้คนรุ่นหลังอยู่อย่างไร เหตุผลใหญ่ๆ คือ เชิงพาณิชย์ กลไกกระบวนการทำงานสื่อสารบางอย่างก็ถ้าเส้นเราต้องช่วยกันส่งเสริม เช่น ช่อง 5 มีคอลัมน์ ช่วยส่งเสริมสังคม เพื่อเผยแพร่พุทธศาสนา เพราะข่าวแบบลบ คนจะให้ความสนใจกันมาก เพราะเป็นการส่งเสริมด้านการตลาดเชิงพาณิชย์

สุดท้ายนี้สิ่งที่อยากฝาก แนวทางของพระพุทธรศาสนา เราต้องช่วยกันนำเสนอ เราต้องเอาแก่นให้คนทำความดี ช่วยกัน และนับถือตามพระราชดำรัสของในหลวงเป็นวิถีการดำเนินชีวิต”

2. สื่อประเภทสิ่งตีพิมพ์ให้เหตุผลดังต่อไปนี้

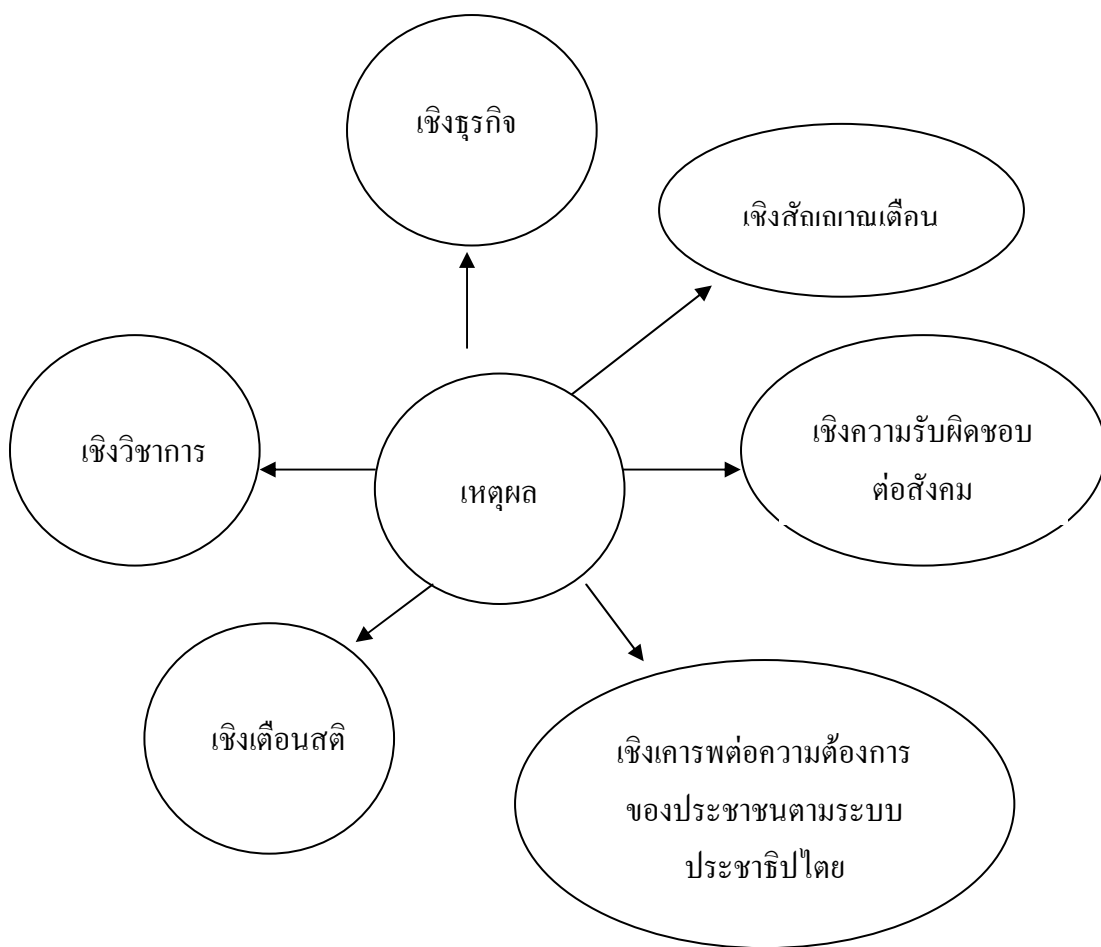
2.1 เหตุผลเชิงความรับผิดชอบต่อสังคม สื่อสารมวลชนมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่ง คือ ความรับผิดชอบต่อสังคม การที่สื่อเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมในเชิงลบ เสนอความรับผิดชอบต่อสื่อที่จะสะท้อนให้สังคมได้รับรู้ถึงความผิดปกติของบุคคลที่อยู่ในองค์กรทางศาสนา สื่อทำหน้าที่เฝ้าระวัง และเตือนภัยสาธารณะ

2.2 เหตุผลเชิงเคารพความคิดเห็นของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย เหตุผลข้อนี้ หมายถึง จากการสำรวจพบว่า ประชาชนมีความต้องการอยากรู้ในสิ่งที่เป็นปัญหาขององค์กรทางสังคมมากกว่าในสิ่งที่ทุกคนในองค์กรต้องปฏิบัติตามปกติวิสัย ปัญหาพฤติกรรมเบี่ยงเบนของพระสงฆ์เป็นปัญหาหนึ่งที่ประชาชนอยากรู้ ดังนั้นจึงเสนอความชอบธรรมของสื่อในการนำเสนอข่าวสารเชิงลบหรือปัญหาพฤติกรรมของบุคลากรในสถาบันสงฆ์

2.3 เหตุผลตักเตือน สื่อสารมวลชนส่วนใหญ่มีบุคลากรที่เป็นชาวพุทธ เมื่อเห็นว่าพฤติกรรมของพระสงฆ์รูปใดก็ตามที่จะเป็นการสร้างความเสื่อมเสียแก่สถาบันสงฆ์ ก็คือ เป็นหน้าที่ของชาวพุทธจะต้องกล่าวตักเตือน และสร้างกระแสความรู้สึกรู้สึกของชาวพุทธให้ช่วยกันชำระพระพุทธรศาสนาให้บริสุทธิ์ เพื่อความดำรงอยู่ของสังฆกรรมให้ยั่งยืนและเพื่อเป็นพุทธบูชา

2.4 เหตุผลเชิงธุรกิจ สื่อสารมวลชนก็คืออาชีพอย่างหนึ่ง ซึ่งมีการแข่งขันกันสูงมาก เพื่อความอยู่รอดของอาชีพนี้ จึงจำเป็นต้องเสนอข่าวสารต่างๆ ตรงตามความต้องการของสังคม แม้ว่าข่าวสารนั้นจะมีผลกระทบต่อสถาบันหรือองค์กรทางสังคมใดบ้างก็ตาม

2.5 เหตุผลเชิงวิชาการ การที่สื่อสารมวลชนเสนอข่าวสารของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติมิชอบตามพระธรรมวินัยเพื่อเป็นกรณีศึกษา และเป็นตัวอย่างการอ้างอิงสำหรับการศึกษาทางวิชาการ การมีตัวอย่างประกอบการศึกษาวิจัยเป็นประโยชน์อย่างมากในการนำเสนอข้อมูลที่เป็นความจริงแก่การศึกษาทางวิชาการ ผู้สนใจอาจจะนำกรณีปัญหาที่นำเสนอผ่านสื่อไปเป็นประโยชน์ในการวิเคราะห์ปัญหา และเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในวงการพระศาสนาต่อไป

ภาพประกอบที่ 7 แสดงเหตุผลในการเสนอข่าวพฤติกรรมเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์ของสื่อสารมวลชน จากการสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน

สื่อมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงแก่สถาบันพุทธศาสนาอย่างไร

1. สื่อทั้งสองประเภท คือ ทั้งประเภทวิทยุโทรทัศน์และสื่อประเภทหนังสือพิมพ์เสนอแนวทางที่สื่อควรมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงแก่สถาบันพุทธศาสนาต่อไปนี้

1.1 การเสนอข่าวที่เป็นการสร้างสรรค์มากขึ้น เป็นที่ยอมรับว่าพื้นที่ข่าวสารเชิงสร้างสรรค์ในสื่อมีค่อนข้างน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับข่าวสารเชิงทำลาย การนำเสนอข่าวที่ดีเกี่ยวกับสถาบันศาสนา ควรปรากฏออกมาทางหน้าหนึ่งให้มากขึ้น แต่ที่เป็นปัญหาขณะนี้เป็นการแข่งขันเชิงธุรกิจสูง จึงบังคับให้สื่อเสนอข่าวที่ขาดการกลั่นกรองอย่างรอบคอบ

1.2 สื่อควรเสนอข่าวสารที่เป็นความรู้เกี่ยวกับหลักธรรมให้มากขึ้น ทั้งนี้เพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนอ่านหรือคนดูและคนฟัง ได้ซึมซับในสิ่งที่เป็นสาระ การย้ายหลักธรรมบ่อย ๆ เป็นสิ่งจำเป็น แม้จะดูเป็นการขัดเขียดแต่ก็เป็นการขัดเขียดในสิ่งที่ดี จึงต้องให้สื่อตระหนักถึงความสำคัญข้อนี้ด้วย

1.3 ประชาชน นักธุรกิจ และหน่วยงานของรัฐ ควรสนับสนุนให้การอุปถัมภ์แก่สื่อที่ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารอันเป็นสาระแก่สาธารณชน เพื่อให้สื่อประเภทนี้อยู่รอดและมีกำลังใจในการทำงานเพื่อสังคม และช่วยเตือนสติสังคมมิให้หลงไปตามกระแสวัตถุนิยม บริโภคนิยม และพาณิชย์นิยม ภายใต้อิทธิพลของระบบทุนนิยม

1.4 สถาบันสงฆ์ควรมีสำนักงานที่ทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารที่ถูกต้องทันเวลาสู่สาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ของพระภิกษุซึ่งปรากฏอยู่ตามสื่อ โดยสื่อต่าง ๆ พร้อมจะนำข่าวสารที่ถูกต้องเผยแพร่สู่สาธารณชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจดีต่อสถาบันพระพุทธศาสนา

การที่มีผู้วิจารณ์ว่า การเสนอข่าวของสื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ในเชิงลบทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมนั้น สื่อจะมีข้ออธิบายได้อย่างไร

สื่อทั้งสองประเภทได้ให้เหตุผล ดังต่อไปนี้

1. สื่อทุกฉบับมีเจตนาที่ดีและบริสุทธิ์ใจในการนำเสนอข่าว มิได้มีเจตนาจะทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อมแต่ประการใด โดยมุ่งเพื่อให้สังคมได้ทราบถึงปัญหาที่คืบคลานเข้ามาสู่สถาบันพระพุทธศาสนา และช่วยกันแก้ไขปัญหาก็กำลังเกิดขึ้นในสถาบันศาสนา ซึ่งถ้าปล่อยให้เนิ่นนานออกไป ไม่รีบแก้ไข จะส่งผลทำให้สถาบันพระพุทธศาสนาอ่อนแอลง และเสื่อมจากประเทศไทยก็ได้

2. ความเสื่อมของพระพุทธศาสนา เกิดจากปัจจัยหลายอย่าง ไม่ใช่เกิดจากการนำเสนอข่าวสารของสื่อ แต่อาจเป็นไปได้ที่บุคคลซึ่งมีศรัทธาอ่อนและไม่มีพื้นความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง อาจจะเสื่อมศรัทธาไปบ้างเมื่อได้อ่านหรือได้ยินได้ฟังข่าวของพระภิกษุสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติไม่ดี การแก้ไขปัญหาก็อยู่ที่การให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างถูกต้อง และพระสงฆ์ต้องระมัดระวังความประพฤติปฏิบัติของตนเองให้มาก เพื่อมิให้เป็นเป้าสายตาของสื่อและสาธารณชน

ผู้สื่อข่าวหนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งให้ข้อคิดเห็นว่า

“ในการตั้งองค์การทางศาสนา ควรเน้นนโยบายของเถรสมาคมมากขึ้น สนับสนุนด้านจิตใจให้มากกว่าวัตถุ อย่างเช่น โฆษณาทำดีได้ไม่ติดยา การสร้างโบสถ์ ชื่อของมีมากเกินไป อย่างปัจจุบันสื่อก็ไม่ได้เสนอข่าวแง่ลบอย่างเดียว สื่อพยายามสนับสนุนอยู่ห่าง ๆ เช่น โครงการทำดีได้ไม่ต้องเดี๋ยว เป็นต้น แต่การตลาดที่มีส่วนหลักในการนำเสนอข่าว สื่อจะมองอย่างนี้”

บทที่ 8

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

8.1 บทสรุป

การวิจัยเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพสังคมไทยในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงปัจจุบันภายใต้กระแสสื่อสารมวลชน
2. เพื่อศึกษาเหตุผลของการนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาของสื่อสารมวลชนและความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา

ผลของการศึกษาสรุปได้ดังนี้

1. อิทธิพลของสื่อสารมวลชน

สื่อสารมวลชน เป็นองค์กรธุรกิจเอกชนที่มีบทบาทและอิทธิพลสูงมากในสังคมปัจจุบัน สามารถทำหน้าที่ต่อสังคมในระดับมหัพภาคในเรื่องต่าง ๆ ได้หลายเรื่อง เช่น ทำหน้าที่เฝ้าระวัง อธิบายความหมายเชื่อมโยงคนในสังคมเข้าด้วยกัน ถ่ายทอดค่านิยมให้ความบันเทิง ส่วนบทบาทต่อบุคคลสื่อสารมวลชนทำหน้าที่สนองความอยากรู้อยากเห็น ช่วยพักผ่อนทางอารมณ์ของบุคคล ช่วยให้บุคคลได้รับประโยชน์จากสังคม และทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตคนเดียวโดยปลีกตัวจากสังคมได้

ขณะเดียวกันก็พบว่า สื่อสารมวลชนมีผลกระทบต่อบุคคลหลายอย่าง เช่น ผลกระทบต่อความรู้สึกและทัศนคติ ผลกระทบต่อพฤติกรรมของบุคคล และผลกระทบต่อสังคมในอนาคต

2. พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่สื่อสามประเภท คือ สื่อบุคคล สื่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ และสื่อศิลปวัฒนธรรม สื่อบุคคลที่สำคัญก็คือ บุคคลที่เป็นผู้นำระดับต่าง ๆ ซึ่งเป็นบุคคลสาธารณะทั้งในระดับการเมือง ครอบครัวยุ นักวิชาการ และนักเขียน และพระภิกษุสงฆ์ บุคคลระดับผู้นำจึงต้องมีคุณธรรมเหนือกว่าบุคคลธรรมดาสามัญเพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่น สื่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ เป็นสภาพสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมที่เป็นพืชและสัตว์ ซึ่งพระพุทธศาสนาเน้นความสำคัญไม่ให้เกิดการทำลายและให้บุคคลมีจิตสำนึกกตัญญูต่อสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเหล่านี้ ส่วนสื่อศิลปวัฒนธรรมนั้น เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ซึ่งควรจะต้องสนองความต้องการของจิตวิญญาณอันสูงส่ง และช่วยยกระดับจิตใจของมนุษย์ให้สูงขึ้น

3. สังคมไทยกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงมีหลายอย่าง ซึ่งประกอบด้วยสาเหตุหลัก คือ ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก กล่าวโดยรวมปัจจัยทำให้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลง ได้แก่ ปრაกฏการณ์ตามธรรมชาติ ประชากรเพิ่มขึ้นหรือลดลงอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และความคิดความเชื่อหรืออุดมการณ์ ขณะเดียวกันจากการศึกษาก็พบว่า ระบบย่อยหรือสถาบันต่าง ๆ ในสังคมมีส่วนร่วมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในเชิงก้าวหน้าและเชิงถดถอย ไม่ว่าจะเป็นระบบครอบครัว ระบบการศึกษา ระบบการเมืองการปกครอง

4. ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สังคมไทยอยู่ในสถานการณ์ที่สรุปได้ดังนี้ (1) เป็นสังคมเปิด ยอมรับค่านิยมโดยเสรี ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนต่างๆ มากขึ้น (2) ประชากรวัยแรงงานนิยมอพยพไปทำงานในเมือง ปล่อยให้ชุมชนชนบทมีแต่คนชราและเด็กเป็นส่วนใหญ่ (3) ทิศทางการเปลี่ยนแปลงมีทั้งทางก้าวหน้าและถดถอย (4) การพัฒนาที่ดำเนินการโดยกลไกต่างๆ ไม่ได้ช่วยทำให้วิถีชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนแปลงไปในทางก้าวหน้ามากนัก (5) ความขัดแย้งยังคงมีอยู่เนื่องจากการแย่งชิงผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว และ (6) ปัจจัยทางการเมืองมีส่วนทำให้สังคมและชุมชนแตกแยกกัน

การเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในขณะนี้ เป็นผลมาจากปัจจัยหลายอย่าง รวมทั้งจากสื่อสารมวลชน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในสังคม และต่อคุณธรรมและจริยธรรมของผู้คนในสังคมด้วย

5. ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย ความเป็นปึกแผ่นและการคงอยู่อย่างยั่งยืนของสถาบันพุทธศาสนาและศีลธรรม ความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นมาได้ โดยอาศัยความสามัคคีของพุทธบริษัท การสนับสนุนจากผู้ปกครองและผู้บริหารบ้านเมือง ความเลื่อมใสศรัทธาและการทำนุบำรุงของประชาชน การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยและการปฏิบัติตามหลักคำสอนแห่งพระศาสนาอย่างจริงจังและกว้างขวางของพุทธศาสนิกชน การสนับสนุนการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง การมีผู้มาบวชและปฏิบัติสืบทอดพระศาสนาด้วยศรัทธา การมีพื้นฐานที่ปรากฏตามสื่อต่างๆ ในเชิงบวกมากกว่าเชิงลบ และการที่สังคมให้การยอมรับบทบาทและความสำคัญของสถาบันพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

6. จากการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการและสื่อสารมวลชน ได้พบว่า สังคมไทยกำลังเผชิญกับปัญหาวิกฤตทางศีลธรรมอย่างรุนแรง อันเนื่องมาจากการเปิดรับสื่ออย่างเสรี และจากการพัฒนาของรัฐ สถานการณ์พระพุทธศาสนาไม่ได้กระเตื้องขึ้นมากนัก จะเห็นได้จากจำนวนผู้บวชมีจำนวนคงที่มาหลายปี แม้ว่าประชากรจะเพิ่มขึ้นอย่างมากก็ตามใน 2 - 3 ทศวรรษที่ผ่านมา การบริหารคณะสงฆ์ปัจจุบันมีความอ่อนแอ รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ไม่ทันสมัยเท่าที่ควร

ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนาได้พบว่า ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความอ่อนแอขององค์กรบริหารคณะสงฆ์ คุณภาพทางปัญญาของบุคลากรทางศาสนา พุทธศาสนิกชนขาดความรู้ความเข้าใจพระธรรมวินัย การเปิดรับค่านิยมและวัฒนธรรมจากประเทศอื่นอย่างไม่มีขีดจำกัดโดยผ่านสื่อสารเสรีทำให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม ส่วนปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อศรัทธาในพระพุทธศาสนา ก็คือ การเปิดรับสื่อโดยเสรี ผลกระทบของกระบวนการโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจและทางวัฒนธรรม การแข่งขันประชาชนจากลัทธิศาสนาอื่น และนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการพัฒนาการศึกษาและความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ไม่มีความชัดเจน

สำหรับเหตุผลในการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์และพิธีกรรมในเชิงลบของสื่อต่างๆ นั้นได้พบว่า สาเหตุหลักอยู่ในเรื่องเหตุผลเชิงธุรกิจ และมีเหตุผลในเชิงสร้างสรรค์และทำลายปนอยู่ด้วย ส่วนสื่อสารมวลชนให้ความเห็นว่า เหตุผลที่นำเสนอข่าวของพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมเชิงลบนั้น เป็นเพราะเหตุผลเชิงเตือนสติ เชิงธุรกิจ เชิงความรับผิดชอบ เชิงตอบสนองความต้องการของคนส่วนใหญ่ และเหตุผลเชิงวิชาการ

8.2 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากการศึกษาได้พบว่า เหตุผลที่สื่อเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์ในเชิงลบ มีหลายอย่างโดยที่เป็นเหตุผลหลักก็คือ เหตุผลทางธุรกิจ เหตุผลทางการเตือนภัย และเหตุผลกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น

ผลดังกล่าวนี้ชี้ให้เห็นว่า สังคมไทยอยู่ภายใต้กระแสทุนนิยม ซึ่งเน้นผลกำไรในการที่จะให้สื่อเสนอข่าวในเชิงสร้างสรรค์นั้น สื่อของรัฐเท่านั้นจะสามารถทำได้ เพราะไม่กังวลเรื่องผู้สนับสนุน และผลประโยชน์ทางธุรกิจใดๆ แต่อย่างน้อยการที่สื่อเอกชนเสนอข่าวในเชิงไม่สร้างสรรค์ต่อสังคมก็เป็นผลดีในระดับหนึ่ง สื่อเองควรมีความรับผิดชอบต่อสังคมในเชิงสร้างสรรค์ด้วย เพราะถ้าสังคมได้รับผลกระทบจากการเสนอข่าวสารของสื่อ สื่อเองก็จะได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน

2. ในการพัฒนาให้สถาบันพุทธศาสนามีความมั่นคงนั้น มีผู้รับผิดชอบร่วมกันหลายฝ่าย ซึ่งมีลักษณะเป็นพหุภาคี อันประกอบด้วย

2.1 การสร้างความรู้ความเข้าใจหลักธรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยที่ชาวพุทธจะต้องรู้และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

2.2 ควรมีการสร้างความเห็นร่วมกันของสำนักพุทธศาสนาทุกสำนักในประเทศ สถาบันพุทธศาสนากระแสหลัก คือ มหาเถรสมาคมต้องเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาความสมานฉันท์ของชาวพุทธด้วยกัน แม้จะต่างสำนักหรือนิกายก็ตาม

2.3 พระภิกษุสงฆ์ในฐานะเป็นฝ่ายศาสนทายาทที่ใกล้ชิดพระพุทธรศาสนามากที่สุด จะต้องมีความรู้พระธรรมวินัยเป็นอย่างดี และปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามพระธรรมวินัย และมีความสามารถในการเผยแผ่พระพุทธรศาสนาในรูปแบบต่างๆ ตามความถนัดและความสามารถของตน

2.4 รัฐควรให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง ทั้งในเรื่องการศึกษาของคณะสงฆ์ การบริหารคณะสงฆ์ การปฏิรูปศีลธรรมของประชาชน และการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีของผู้เฝ้าทางการเมือง

2.5 ความมั่นคงของพระพุทธรศาสนา จะต้องอาศัยความร่วมมือของ 8 ภาคี คือ ประชาชน องค์กรทางศาสนา หน่วยงานของรัฐ สื่อสารมวลชน องค์กรธุรกิจเอกชน องค์กรพัฒนาที่มีใช้ของรัฐ นักวิชาการและนักพัฒนา จึงจะได้รับผลสำเร็จ

2.6 ในส่วนที่เกี่ยวกับสื่อมวลชนนั้น สื่อมวลชนสามารถแสดงบทบาทในการสร้างความมั่นคงแก่สถาบันพุทธศาสนาได้เช่นกัน โดยการเสนอข่าวสารที่เป็นการสร้างสรรค์มากขึ้น ควรสละพื้นที่ของสื่อเพื่อเสนอข่าวสารด้านศีลธรรมเพิ่มมากขึ้น ควรเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับหลักธรรมอย่างสร้างสรรค์และสร้างศรัทธา ควรเปิดรับนักเขียนเชิงสร้างสรรค์ทางศีลธรรมประจำคอลัมน์ต่างๆ มากขึ้น ประชาชน รัฐ และนักธุรกิจ ควรให้การสนับสนุนสื่อประเภทสร้างสรรค์และเผยแผ่อุดมการณ์ทางพระพุทธรศาสนา ไม่ว่าจะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์หรือสื่อวิทยุโทรทัศน์ นอกจากนี้สถาบันสงฆ์ควรเสนอข่าวสารของคณะสงฆ์โดยผ่านสื่อของรัฐ หรือสื่อขององค์กรทางศาสนา ซึ่งสื่อขององค์กรทางศาสนาควรได้รับการพัฒนาให้มีคุณภาพ สามารถสู้กับสื่อสารประเภทอื่น ๆ ได้ด้วย

3. จากการศึกษาได้พบว่า ความมั่นคงแห่งพระพุทธรศาสนา สัมพันธ์กับความมั่นคงของชาติ และความมั่นคงของชาตินั้นประกอบด้วย มิติความมั่นคงของประชากร ความมั่นคงทางการเมือง ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความมั่นคงทางการทหาร ความมั่นคงทางศาสนาและวัฒนธรรม และความมั่นคงทางสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ ในการพัฒนาให้เกิดความมั่นคงของพระพุทธรศาสนา จะต้องพัฒนาแบบองค์รวมหรือเชิงบูรณาการ อันเป็นรูปแบบการพัฒนาแบบใหม่ที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางกว่าแบบอื่น เพราะฉะนั้นกระบวนการพัฒนาความมั่นคงของพระพุทธรศาสนาจึงต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาแบบร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันแก้ปัญหา โดยจะต้องสนับสนุนให้มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันขององค์กรทางพระพุทธรศาสนาอย่าง

กว้างขวาง และเป็นแบบธรรมชาติ กล่าวคือ ไม่ใช่เป็นแบบการบังคับหรือสั่งการจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง

4. ภาคิที่เป็นหลักในการสร้างควมมั่นคงแห่งพระพุทศาสนาในเบืองดินมีอย่งน้อยสามภาคิ หรือไตรภาคิ คือ คณะสงฆ์ รัฐ และประชาชน ภาคิหลักทั้งสามภาคินี้มีความสัมพันธ์กันอย่งแนบแน่นจนเป็นเอกลักษณ์ของสังคัมไทย ดั่งนั้นควมมั่นคงของสังคัมไทยจะต้ออาศัยบทบาทของคณะสงฆ์ในการอบรมสั่งสอนประชาชนอย่งจริงจัง รัฐให้การสนับสนุนช่วยเหลือด้านงบประมาณและโอกาสแก่คณะสงฆ์ในการทำงานเพื่อประชาชน และประชาชนควรมีศรัทธาและปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระสงฆ์ รวมทั้งมีความเชื่อมั่นในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและให้กำลังใจสนับสนุนและอุปถัมภ์คณะสงฆ์เพื่อให้คณะสงฆ์หมดกังวลในสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต และสามารถอุทิศกำลังกายและสติปัญญาและกำลังใจในการปฏิบัติตนเพื่อพระพุทธศาสนาได้อย่างเต็มที่ ถ้าหากภาคิหลักทั้งสามภาคินี้ทำงานร่วมกันอย่งแข็งขันและจริงจังจะสามารถสร้างศรัทธาและควมมั่นคงแก่พระพุทศาสนาได้อย่างแน่นอน แม้จะมีปัจจัยภายนอกมากระทบ เช่น การเสนอข่าวสารของสื่อในเชิงลบต่อพระพุทศาสนาก็จะไม่สามารถบั่นทอนศรัทธาของประชาชนได้ หลักการสำคัญ ก็คือ คณะสงฆ์ต้อทำหน้าที่เพื่อเป็นที่พึ่ง (สรวณะ) แก่ประชาชนได้อย่างแท้จริง เมื่อประชาชนมีที่พึ่งหรือที่ยึดเหนี่ยวในชีวิตอย่งแท้จริงก็จะมีศรัทธามั่นคงต่อพระรัตนตรัยตลอดไป

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ

พระไตรปิฎกภาษาไทย. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 15. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ

1.2.1 หนังสือ

กรมการศาสนา. รายงานศาสนาในประเทศไทย. กระทรวงศึกษาธิการ, 2543.

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 10, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.

ประมะ สตะเวทิน. การสื่อสารมวลชน : กระบวนการและทฤษฎี. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดการพิมพ์, 2541.

ชัยวุฒิ. การพัฒนาชนบทยั่งยืน – บทวิเคราะห์ทางทฤษฎี. กรุงเทพมหานคร: 2546.

วิบูลย์ เข้มเฉลิม. สายพานชีวิต : ปาฐกถาพิเศษประจำปีโคมลคีเมทอง. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโคมลคีเมทอง, 2529.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

1.2.2 รายงานการวิจัย

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. สื่อสารมวลชนกับวิกฤตศรัทธาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545.

1.2.3 เอกสารอัดสำเนา

จ่านงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. จริยธรรมสำหรับผู้นำทางสังคม. เอกสารโรเนียว ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2541.

1.2.4 อื่น ๆ

สำนักข่าวไทย 10 มีนาคม 2544.

ศูนย์พิทักษ์พระพุทธศาสนาในประเทศไทย. “ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา” Internet, 2548.

2. ภาษาอังกฤษ

Bitner, John R. **Mass Communication**. New Jersey: Englewood Cliffs, 1983.

Burgoon, Michael. **Approaching Speech/Communication**. New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1974.

Dominick, Joseph R. **The Dynamics of Mass Communication**. New York: McGraw-Hill, 1999.

Jennings, Bryant and Dolf Zillmann. **Media Effects**. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1994.

R.M. MacIver and Charles H. Page, New York: Rinehart, 1949.

World Book of Encyclopedias. Vol. 4 1988. Chicago: World Book, Inc.

Wright, Charles. R. **Mass Communication**. New York: Random House, Inc. 1975.

ภาคผนวก

ผนวก ก

แบบสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ

1. ขอรบกวนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์ของสังคมไทยปัจจุบัน
2. ขอรบกวนความคิดเห็นทั่วไปเกี่ยวกับสถานการณ์พระพุทธศาสนาในสังคมไทยปัจจุบัน
3. ขอให้ช่วยวิเคราะห์ปัญหาและปัจจัยที่จะมีผลกระทบต่อความมั่นคงของพระพุทธศาสนา
4. ขอรบกวนความเห็นและเหตุผลที่สื่อเสนอข่าวเกี่ยวกับพระสงฆ์และพิธีกรรมของพระพุทธศาสนาออกมาเป็นประจำ โดยเฉพาะการเสนอข่าวในเชิงลบ
5. ขอรบกวนความคิดเห็นว่าการเสนอข่าวของสื่อที่มีต่อพฤติกรรมในเชิงลบของพระสงฆ์บางรูปจะมีผลกระทบต่อศรัทธาและความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในสังคมไทยหรือไม่
6. ขอรบกวนเหตุผลว่า เพราะเหตุใดสื่อจึงไม่ค่อยชอบนำเสนอข่าวพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบในหน้า 1 ของหนังสือพิมพ์
7. ความมั่นคงของพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบอะไร และทำอย่างไรจึงจะทำให้พระศาสนาเข้มแข็งมั่นคง

ผนวก ข

แบบสัมภาษณ์สื่อสารมวลชน

1. ขอรบกวนเหตุผลในการนำเสนอข่าวของสื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมในเชิงลบของพระภิกษุสงฆ์
2. สื่อมีบทบาทในการสร้างความมั่นคงแก่สถาบันพุทธศาสนาอย่างไร
3. การที่มีผู้วิจารณ์ว่าการเสนอข่าวของสื่อเกี่ยวกับพฤติกรรมของพระภิกษุสงฆ์ในเชิงลบ ทำให้พระพุทธศาสนาเสื่อม นั่น สื่อจะมีข้ออธิบายอย่างไร

ผนวก ค

รายนามพระสังฆาธิการ

พระสังฆาธิการ เจ้าอาวาส ผู้ช่วยเจ้าอาวาส เลขานุการเจ้าอาวาส วัด 15 วัด มีดังนี้

1. วัดมหาธาตุฯ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
2. วัดประยุรวงศาวาส	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
3. วัดสัมพันธวงศ์	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
4. วัดบวรนิเวศวิหาร	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
5. วัดสระเกศ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
6. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
7. วัดสามพระยา	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
8. วัดมหาพฤฒาราม	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
9. วัดปากน้ำภาษีเจริญ	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
10. วัดเทพนารี	เจ้าอาวาส
11. วัดสวนแก้ว	เจ้าอาวาส
12. วัดนายโรง	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
13. วัดอมรินทราราม	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
14. วัดหลักสี่	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส
15. วัดราชโอรสาราม	ผู้ช่วยเจ้าอาวาส

ผนวก ง**รายชื่อสื่อสารมวลชน**

- ผู้ช่วย บก. / ผู้สื่อข่าว สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5
ผู้สื่อข่าว สถานีวิทยุโทรทัศน์ไอทีวี
ผู้สื่อข่าว สถานีวิทยุโทรทัศน์ ช่อง 9 อสมท.
ผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์มติชน
ผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์ข่าวสด
ผู้สื่อข่าว หนังสือพิมพ์เดลินิวส์

ประวัติผู้วิจัย

1. ชื่อ / นามสกุล ศ.ดร.จ่านงค์ นามสกุล อติวัฒน์สิทธิ์
2. วัน / เดือน / ปีเกิด วันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2490
3. ประวัติการศึกษา
 - พธ.บ. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 - M.A. (English)
 - M.A. (Social Sciences) Mysore, Madras, India.
 - Ph.D. (Social Sciences) Mysore, Madras, India.
4. งานวิชาการ
 - เช่น - หนังสือสังคมวิทยาศาสนา
 - สังคมวิทยาทั่วไป
 - งานวิจัยหลายเรื่อง
5. ประวัติการทำงาน
 - เป็นผู้ช่วยเลขาธิการยูวพุทธิกสัมพันธ์แห่งโลก
 - เป็นอาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. ปัจจุบันเป็น
 - ศาสตราจารย์ คณะสังคมศาสตร์ ม.เกษตรศาสตร์
7. เกี่ยวกับ มจร
 - เช่น
 - เคยเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ในคณะกรรมการบริหารวิชาการ มจร
 - เคยเป็นกรรมการพัฒนาหลักสูตร มจร พ.ศ. 2538
 - เป็นกรรมการพัฒนาระบบทะเบียนและวัดผล
 - เป็นกรรมการดำเนินการทูลเกล้าฯ ถวายปริญญาคุณวุฒิบัณฑิตกิตติมศักดิ์
 - เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิประจำสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
 - เป็นผู้ทรงคุณวุฒิวิเคราะห์และกลั่นกรองโครงการวิจัยประจำปี มจร.
 - เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบรายงานวิจัย มจร.
8. ที่อยู่ปัจจุบัน 100/171 ซ.โกสุมพิเวศ 1 หลักสี่ เขตดอนเมือง กรุงเทพฯ